

KIBRIS: YENİDEN BİRLEŞME Mİ BÖLÜNME Mİ?

Avrupa Raporu N°201 – 30 Eylül 2009

İÇİNDEKİLER

ÖZET VE ÖNERİLER	i
I. GİRİŞ	1
II. ADSIZ BİR BARIŞ SÜRECİ	3
A. HRİSTOFYAS-TALAT BAĞLANTISI.....	3
B. İÇ MUHALEFET ARTIYOR	4
III. YOL AYRIMI	7
A. BÖLÜNMEYE DOĞRU HIZLI GİDİŞ	7
1. Kıbrıslı Rumların belirsiz geleceği	9
2. Türkiye'nin ödeyeceği birden fazla maliyet	10
3. Kıbrıslı Türklerin kaçınması gereken sonuç	11
B. FEDERAL ÇATIDA YENİDEN BİRLEŞME ŞANSININ KULLANILMASI	14
IV. MÜZAKERE KONULARI.....	16
A. YÖNETİM VE GÜÇ PAYLAŞIMI	17
B. MÜLKİYET	18
C. AB KONULARI.....	19
D. EKONOMİ.....	20
E. TOPRAK MESELESİ	20
F. GÜVENLİK VE GARANTİLER	21
G. NÜFUS.....	22
V. BÖLGESEL DENGE	24
A. GARANTÖR GÜÇLER.....	25
1. Türkiye.....	25
2. Yunanistan	29
3. Birleşik Krallık.....	30
B. AVRUPA BİRLİĞİ	30
1. AB-Türkiye-Kıbrıs üçgeni	32
2. Ek Protokol ve 2009 sonundaki kriz	33
C. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER.....	34
D. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	35
E. RUSYA	35
VI. SONUÇ.....	36
EKLER	
A. KIBRIS HARİTASI	38
B. KRONOLOJİ	39

KIBRIS: YENİDEN BİRLEŞME Mİ BÖLÜNME Mİ?

ÖZET VE ÖNERİLER

Kıbrıs'ı yeniden birleştirmek için otuz yıldır devam eden çabalar sona ermek üzereyken, bir tarafta adanın hasmane ve fiilen bölünmesi, diğer tarafta ise iki kurucu devlette yaşayan Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları arasında işbirliğine dayalı bir federasyon kurulması seçenekleri arasında kesin bir tercih yapılması gerekiyor. Aktörlerin çoğu, söz konusu iki toplumlu, iki kesimli çözüm fırsatının Kıbrıs Türk tarafında seçimlerin yapılacağı ve çözüm yanlısı liderin seçimi kaybederek yerini daha katı bir adaya bırakma riskinin bulunduğu Nisan 2010'da yok olabileceği konusunda hemfikir. Bu tarihe kadar anlaşmaya varılmazsa BM'nin arabuluculuk yaptığı belli başlı barış görüşmelerinden dördüncüsü de başarısızlığa uğrayacak. Yaygın olan kanıya göre, görüşleri birbirine yakın ve çözüm yanlısı şimdiki Kıbrıslı Rum ve Türk liderler federal çözüm konusunda anlaşamazlarsa, başka kimse bunu başaramaz. Bunun tüm taraflara getireceği ağır bedeli önlemek için iki toplumun liderleri toplumlarındaki şüpheciliği bertaraf etmek ve görüşmeleri sonuçlandırmak üzere omuz omuza vermeli; Türkiye ve Yunanistan, adadaki her iki tarafla etkin iletişim kurmalarını engelleyen tabuları yıkmalı ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, anlaşmazlığın devamına kayıtsızlıkla razı olmaları durumunda ortaya çıkacak istikrarsızlığı önlemek için sürece derhal destek vermeliler.

Federal çatı altında yeniden birleşmek üzere uzun yıllar önce belirlenmiş müzakere parametrelerine uygun olarak Kıbrıs'ın bölünmüşlüğüne sona erdirmek için gerçek bir şans 2009-2010'da hâlâ mevcut. Şu anki Kıbrıslı Rum ve Türk liderler, kendilerinden öncekilere göre çok daha fazla ortak zemine sahipler ve geçtiğimiz yıl boyunca kapsamlı bir çözüm yolunda oldukça yol kat ettiler. Ne var ki başarısızlık adanın ilanihaye bölünmesi anlamına gelecek, bu da AB-Türkiye ilişkilerinde daha fazla sıkıntıya, doğu Akdeniz'de yeni sürtüşmelere, AB-NATO arasında daha az işbirliğine, Kıbrıslı Türklerin dağılmasına neden olan merkezkaç kuvvetlerin daha da güç kazanmasına ve Kıbrıslı Rumların refahı ve güvenliği açısından yeni risklerin ortaya çıkmasına yol açabilecek.

Pek çok Kıbrıslı, fiili bölünmenin statükonun zararsız bir devamı olacağını düşünüyor. Kıbrıslı Rumların 2004'te AB'ye Kıbrıs Cumhuriyeti olarak girmesinin ardından ortaya çıkan yeni dinamikler ise bunun doğru olmadığını ortaya koyuyor. Kıbrıslı Rumlar, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde en bariz teknik engel haline geldiler ve milli çıkarları ve adaletin gereği olarak gördükleri politikaları izlemek için ellerindeki tüm imkanları hevesle kullandılar. Ankara'nın hayal kırıklıkları Yunanistan ile anlaşmazlık konusu olan tartışmalı sular da dahil olmak üzere iki tarafın hücumbotlarının karşı karşıya geldiği, açık denizlerdeki petrol arama hakları meselesindeki sürtüşmeleri arttırdı. Bugün daha yüksek refaha sahip ve daha güçlü olan Türkiye, AB'ye meydan okumaya ve milli çıkar ve hakkaniyet meselesi olarak gördüğü konularda AB'yle ilişkilerinde geri dönüşü olmayan zararları göze almaya geçmişe kıyasla daha hazır görünüyor. AB üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının (AB Konseyi) Türkiye'nin havaalanlarını ve limanlarını Kıbrıs Rum trafiğine açma yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda ne yapacaklarına karar vermeleri gereken Aralık ayındaki AB zirvesine yaklaşırken yapılacak görüşmeler sırasında bu hassas fay hattı yeniden zorlanacak.

Kıbrıs'ta çözüme ulaşılmaması halinde adadaki iki toplum ve Türkiye ekonomik kalkınmalarının yavaşlaması, savunma harcamalarının artması ve uluslararası alandaki kredibilitelerinin düşmesi ile karşı karşıya kalacak. Paradoks şu ki, uzlaşmaya bu kadar hazır Kıbrıslı Rum, Kıbrıslı Türk ve Türk liderler şu ana dek çok nadir görülmüştü. Temel yanlış anlaşma konusu ise Ankara'daki yetkililerle Kıbrıslı Rum yetkililerin doğrudan görüşmek üzere bir zeminde uzlaşmaya varamamaları. Bu nedenle ikisi de birbirlerinin sorunu çözme yönündeki samimi isteğine inanmıyor, güvenmiyor veya bunu anlamıyor. Kırk yıldır süren düşmanlığı, medyadaki kötüleme kampanyasını ve karşılıklı doğru bilgi eksikliğini önümüzdeki birkaç ayda telafi etmek zor olacak, ancak tüm taraflar eksikleri tamamlamaya gayret etmeli. 4 Ekim'deki seçimlerden güçlü bir hükümet çıkması durumunda Yunanistan, ilgili tüm tarafları bir araya

getirmek için ender bir fırsata sahip olacak ve bunu hızla yapması gerekecek.

Umut ışığı mevcut. Kamuoyu araştırmalarına göre Kıbrıslıların çoğunluğu, gerçekleşeceğinden şüphe duysalar da, görüşmelerin başarıyla sonuçlanmasını istiyor. Geçen yıl yapılan müzakereler nispeten iyi geçti. Uzlaşma yanlısı Dimitris Hristofyas, Şubat 2008 Kıbrıs Rum cumhurbaşkanlığı seçiminden zaferle çıktıktan sonra, görüşlerinin yakın olduğu Kıbrıslı Türk meslektaşı Mehmet Ali Talat ile kırktan fazla toplantı yaparak meseleler üzerinde çalıştılar. 10 Eylül 2009'da tam kapsamlı müzakerelerin ikinci turu iyi başladı. Ne var ki Hristofyas ve Talat, toplantılarındaki pozitif enerjinin kamuoyu açıklamalarına yansması ve 2010'un ilk aylarında yapılması gereken çözüm referandumunun başarıya ulaşması için ortak strateji belirlemek üzere çok daha fazlasını yapmalılar.

İki tarafın da, kendi içinde çözümsüz gibi görünen başlıklar arasında pazarlık yapmaya istekli olduklarını göstermeleri gerekiyor. Bunlar arasında milyarlarca avruluk bir sorun olan ve Kıbrıslı Türklerin bulunduğu kuzeydeki toprakların belki de dörtte üçünü ilgilendiren Kıbrıslı Rumların mülkiyetlerinin tazmini veya iadesi; muhtemelen yakında Kıbrıs Türk bölgesinde çoğunluğu oluşturacak olan Türk göçmenlerin geleceği; Kıbrıslı Türklerin istediği ve Türkiye'nin de desteklediği Türk ordusunun garantörlüğünün devamı; ve adanın mevcut durumda Türklerin elinde olan yüzde 37'sinin ne kadarının Kıbrıslı Rumlara geçeceği gibi konular bulunuyor.

Kıbrıs sorununun çözümünde anahtarın yarısının dış aktörlerin elinde olduğu söylenebilir. Bilhassa AB ülkeleri, üyelik kapısının hâlâ açık olduğu konusunda Türkiye'yi aktif olarak ikna ederek, Hristofyas ve Talat'ı sürekli teşvik ederek ve çözümün getireceği açık avantajları anlatarak daha fazlasını yapmalı. Kıbrıslıları ve bölgesel aktörleri, kayıtsızlığı ve şüpheciliği bir kenara bırakmaları, kamuoyunun hazırlanması ve işleyen bir uzlaşmaya varılması için sıkı çalışmalara hemen başlamaları konusunda ikna etmek üzere çok daha fazla çaba göstermelidir. Ne Hristofyas'ın ne de Talat'ın müzakere masasından kalkmaya niyeti var. Tehlike şu ki, zamanları hızla tükeniyor.

ÖNERİLER

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk liderleri:

1. Kıbrıs'ı siyasi açıdan eşit iki kurucu devlete ve tek bir uluslararası kimliğe sahip, federal, iki kesimli, iki toplumlu bir cumhuriyet olarak yeniden birleştirecek kapsamlı bir çözüm önerisini 2010'un

başında referanduma sunma hedefine birlikte, alenen ve samimiyetle bağlı kalmalıdır.

2. Kıbrıslı Türklerin garantörlük konusuna daha esnek yaklaşımları karşılığında Kıbrıslı Rumların Türkiye'den gelen daha fazla göçmene vatandaşlık vermesi, Kıbrıslı Rumların mülkiyetlerin tazmini, iadesi ve geri dönüşler konusunda daha esnek olmaları karşılığında Kıbrıslı Türklerin daha fazla toprak iade etmeyi önermesi gibi, tek başlarına çözümü mümkün olmayan başlıklar arasında pazarlık yapmaya daha istekli olmalılar.
3. Adadaki iki tarafa da, kapsamlı bir çözüme somut şekilde bağlanıldığını, gelecekteki federasyonun şeklini ve bu yoldaki başarıları anlatabilmek amacıyla ortak bir halkla ilişkiler stratejisi belirlemeliler.
4. Bunun çözüm yolunda uzun yıllar boyu ortaya çıkacak son şans olduğunu ve diğer seçeneğin ise bölünme sürecine doğru keskin bir dönüş olacağını kendi toplumlarına mümkün olan en açık dille anlatmalılar.

Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık hükümetleri:

5. Üç taraflı 1960 Garanti ve İttifak Anlaşmalarını, birleşik Kıbrıs'ı da taraf olarak kapsayacak ve çözümü uluslararası gözetime tâbi kılacak şekilde yeni bir Güvenlik ve Uygulama Anlaşması ile güncellemek için Kıbrıs'taki her iki toplum ile bir araya gelmelidir.
6. Türkiye, güven oluşturucu açıklamalar aracılığıyla Kıbrıslı Rumlarla diyalog kurmaya çalışmalı ve Kıbrıslı Rumlar da buna karşılık vermeli. Yunanlı yetkililer de kendilerini Türk ve Kıbrıslı Rum yetkililer ile bir araya getirecek, hem Kıbrıslı Türk hem de Kıbrıslı Rum temsilcilerin sürece dahil olacağı, karşılıklı güven yaratacak toplantılar düzenlemeliler.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri:

7. Çözüm için mali desteği taahhüt altına alacak uluslararası bir yardım konferansının hazırlıkları da dahil olmak üzere, 2009 yılının sonlarına doğru Kıbrıs görüşmelerindeki her türlü açılımdan bir an önce yararlanabilmek için stratejiler geliştirmeliler.
8. Çözümün gerekliliğini yeterince vurgulayabilmek için Kıbrıslı liderlerle ilişkiyi mümkün olan en yoğun düzeyde sürdürmeli ve AB ile müzakere başlıklarındaki engellerin kaldırılması dahil Türkiye'nin AB'ye uyum sürecindeki şevkini

yeniden ateşleyebilmek için yaratıcı şekilde çalışmalılar.

9. AB Komisyonu'nun Kıbrıslı Türklere verdiği mali desteğin yenilenmesi ve 2009'dan sonra da devam edebilmesi için aktif olarak çalışmalılar.
10. Görüşmelerdeki başarı şansını arttırmak ve herhangi bir başarısızlığın etkisini azaltmak üzere, Türkiye'nin havaalanlarını ve limanlarını Kıbrıs Rum trafiğine açmasını cesaretlendirmek için AB'nin ve uluslararası camianın pazarlarını ve iletişim kanallarını Kıbrıslı Türklere doğrudan açmasını sağlayacak yeni yollar düşünmeliler.

Lefkoşa/İstanbul/Brüksel, 30 Eylül 2009

KIBRIS: YENİDEN BİRLEŞME Mİ BÖLÜNME Mİ?

I. GİRİŞ

Kıbrıs sorunu, önemli bir değişim yaşayarak tarihinin yeni bir safhasına geçiş yapıyor.¹ İlk safha, 1950'lerde Britanya'nın adadaki sömürge hakimiyeti sona ererken iki toplum arasında şiddetin artmasıydı. Bağımsızlığı kapsayan ikinci dönemse 1960'dan, iki toplum arasındaki şiddet ortamında Kıbrıs Rum tarafının Türk tarafını yönetimden uzaklaştırdığı ve cumhuriyetin işlemez hale geldiği 1963'e kadar devam etti. 1963 ile 1974 yılları arasındaki üçüncü dönemdeyse Kıbrıslı Rumlar, uluslararası alanda tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde hakimiyetlerini kurdu ve Kıbrıslı Türkler enklavlarda veya izole haldeki köylerde yaşamaya başladılar. Atina'daki cuntanın adayı Yunanistan ile birleştirmek amacıyla tertiplelediği 15 Temmuz 1974 darbesiyle oluşan durum, beş gün sonra gelen Türkiye'nin işgaliyle tersine döndü. Böylece günümüze kadar süregelen dördüncü dönem başladı. Bu dönemde uluslararası eleştirilere meydan okuyan Türk askerleri, adanın kuzeyinin üçte birini işgal ettiler ve zaman zaman tamamen bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin tanınması için çaba harcadılar.

Söz konusu dördüncü dönem, yeniden birleşmiş bir Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne (AB) girmesiyle 2004'te sona ermeliydi. BM'nin öncülüğündeki yoğun görüşmelerin ardından zamanın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın adını alan bir plan ortaya kondu ve AB, BM ve uluslararası camianın büyük bir bölümü tarafından kuvvetle desteklendi. Plan, Kıbrıslı Rum ve Türklerin 1977'de üzerinde anlaştıkları ancak her iki tarafın ve özellikle de Kıbrıslı Türklerin katı lideri Rauf Denktaş'ın milliyetçi tutumları nedeniyle asla uygulanmayan, herkes tarafından bilinen iki toplumlu, iki kesimli federal ilkelere dayanıyordu. Belirsizliğin sona ermesini ve Kıbrıslı Rumlarla birlikte AB'ye

katılmayı isteyen Kıbrıslı Türkler, Aralık 2003'teki seçimde Denktaş'ın politikalarını reddetti. Türkiye de politikasını değiştirerek adadaki askerlerinin büyük bölümünü çekmesini öngören çözüm planını desteklemeye başladı. Ancak dönemin Kıbrıs Rum liderliği, plana karşı çıktı.² 24 Nisan 2004'te yapılan referandumda Kıbrıslı Rumların yüzde 76'sı planı reddederken Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'i kabul etti. Bir hafta sonra AB, fiilen bölünmüş olmasına ve yönetiminin yalnızca Kıbrıslı Rumların elinde olmasına rağmen Kıbrıs'ı birliğe kabul etti.³

Bunun ardından Kıbrıs sorunu sıkıntılı bir belirsizliğe girdi.⁴ AB, Kıbrıslı Türklerin adayı yeniden birleştirmeye yönelik çabalarının karşılığında üye ülkelerle doğrudan ticaret yapmalarını sağlayarak izolasyonlarını azaltma sözü verdi; ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyesi olarak yaptığı ilk icraat, bu siyasi jesti engellemek oldu.⁵ Türkiye'nin buna 2005'te

² Kıbrıslı Rumların itiraz ettiği ana noktalar, anlaşmanın sağlanmadığı noktalarda boşlukları doldururken BM müzakerecilerinin Türkiye'nin lehine çalışmaları, Türkiye'nin çekilmesinin yeterince hızlı olmaması, Türkiye'nin (1974 işgaliyle sahip olduğu) garantör haklarının korunması, önerilen yeni Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin "bakire doğumunun" getirdiği belirsizliğin Kıbrıslı Türklerle ayrılma hakkı tanıyabileceği ve bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin tanınması talebini dile getirebileceğiydi.

³ AB, kısmen Kıbrıslı Rumların "evet", Kıbrıslı Türklerinse "hayır" diyeceği gibi yanlış bir beklentiye sahip olduğu için, referandumun sonucu ne olursa olsun Kıbrıslı Rumlara AB'ye katılma sözü vermişti. Referandumun ardından bu politikada bir değişiklik yapılmadı. Bunun nedenlerinden biri, Kıbrıs Cumhuriyeti dışında çoğunluğunu doğu Avrupa ülkelerinin oluşturduğu dokuz ülkenin katılacağı 1 Mayıs 2004'teki doğuya doğru genişleme planını Yunanistan'ın tamamen veto edeceği endişesiydi. Kriz Grubu'na verilen mülakat, o dönemde Brüksel'de görev yapan bir diplomat, Ankara, Şubat 2008.

⁴ "Bölünmüş adanın bir uzlaşmaya varmadan katılmasına izin vererek AB üyesi ülkeler, büyük bir hata yaptılar", *Financial Times*, başyazı, 8 Eylül 2009.

⁵ "Kıbrıslı Türkler, Avrupa Birliği içinde bir gelecek arzuladıklarını açıkça ifade ettiler. Konsey, Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonuna son vermeye ve Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik gelişmesini teşvik ederek Kıbrıs'ın yeniden birleşmesini kolaylaştırmaya karardır. Konsey, bu

¹ Kriz Grubu'nun Kıbrıs konusunda önceki raporları için bakınız Kriz Grubu Avrupa Raporları N°171, *Kıbrıs Çıkması: Bundan Sonrası*, 8 Mart 2006; N°190, *Kıbrıs: Bölünme Sürecini Durdurmak*, 10 Ocak 2008; ve N°194, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek: Şimdiye Dek En İyi Fırsat*, 23 Haziran 2008.

imzaladığı ve hava ve deniz trafiğini Kıbrıslı Rum araçlara açma sözünü verdiği Ek Protokolü uygulama sözünden cayarak karşılık vermesi üzerine Aralık 2006'daki AB Konseyi, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin baskısı altında kalarak Türkiye'nin AB'ye katılım için müzakere yürüttüğü başlıklardan sekizini askıya aldı. O tarihten bu yana Kıbrıs, gayriresmi olarak birkaç başlığı daha bloke etti. AB Konseyi ayrıca 2006'da Avrupa Komisyonu'ndan Ek Protokol'e riayetsizliğin "özellikle" 2007, 2008 ve 2009'da takip etmesini istedi ve böylece Aralık 2009'da Türkiye'ye karşı yeni önlemler alabileceğini ima etmiş oldu (bakınız aşağıdaki bölüm).

Yine 2006 yılında, Annan Planı'na karşı çıkan Kıbrıslı Rumların merhum cumhurbaşkanı Tassos Papadopoulos ile planı destekleyen Türk meslektaşı Mehmet Ali Talat'ın başmüzakerecileri arasında görüşmeler yeniden başladı; ancak yapılan 50'den fazla toplantıya rağmen hiçbir sonuca varılmadı.⁶ Ne var ki Şubat 2008'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turundaki bozgunla seçim kampanyasını Kıbrıslı Türklerle uzlaşmaya "hayır"a dayandıran retçi liderlik kaybetti. İkinci turda uzlaşmaya dayalı bir çözüm fikrini destekleyen ve Kıbrıslı Rumların üçte ikisinin oyunu alan iki aday karşı karşıya geldi. Seçimlerden galip çıkan, ikisi de sol kanat partisi olarak etnik milliyetçiliği reddetmeleri nedeniyle Talat ile uzun süredir diyalogunu sürdüren ve adı itibarıyla komünist olan AKEL partisinin lideri Dimitris Hristofyas oldu.

Hristofyas ve Talat 21 Mart 2008'de bir araya geldi ve adanın yeniden birleşmesi için BM'nin arabuluculuk yapacağı yeni bir görüşmeler dizisi için birlikte çalışma kararı aldı. 3 Nisanda Lefkoşa'nın merkezinde yeni bir geçiş noktasını açtılar ve 23 Mayıs'ta temel parametrelerde anlaşmaya vardılar: federasyon "iki

amaçla özellikle de adanın ekonomik entegrasyonunu ve toplumların kendi aralarında ve AB'yle olan iletişimini iyileştirmeyi sağlamak amacıyla Komisyonu kapsamlı öneriler sunmaya davet etmiştir". AB Konseyi'nin açıklaması, 26 Nisan 2004.

⁶Buna, başlangıcının kamuoyuna duyurulduğu gün olan 8 Temmuz 2006'dan dolayı "8 Temmuz Süreci" veya girişimde arabuluculuk yapan BM Genel Sekreter Yardımcısı İbrahim Gambari'nin ismi verilerek "Gambari Süreci" denilmektedir. Ne var ki 21 Mart 2008'den bu yana devam etmekte olan mevcut görüşmeler, genel olarak 16 Kasım 2006 tarihli Gambari mektubunda önerilen üç aşamalı modeli izledi: teknik komitelerin yapacağı toplantılar, liderlerin her ay bir araya gelmesi ve sonrasında tam kapsamlı müzakereler. Mevcut görüşmeler ayrıca Kıbrıslı Rumların 8 Temmuz Süreci'nde dile getirdiği, görüşmelerin iki toplumun liderleri tarafından yürütülmesi ve BM yetkililerinin anlaşmanın sağlanmadığı durumlarda boşlukları doldurmasını talebini de yerine getirmektedir.

kurucu devlete" ve "tek uluslararası kimliğe" sahip olacaktı. 1 Temmuz 2008'de "tek egemenlik ve vatandaşlık" üzerinde "prensipte" anlaşılar. İki toplumun önde gelen üyeleri, meseleleri görüşmek ve güven artırıcı önlemler sunmak üzere onüç komite ve çalışma grubunu bir araya getirdi. 20 Haziran 2008'de altı teknik anlaşma kamuoyuna açıklandı⁷ ve 27 Temmuzda buna işbirliğine yönelik onaltı fikir daha eklendi.⁸ Bu grupların hazırladığı çalışma raporlarına dayanarak iki lider, Eylül 2008'de tam kapsamlı görüşmeleri başlattılar.

Bu rapor, iki Kıbrıslı liderin çözüm yolunda sahip oldukları emsalsiz fırsatı, Türkiye ve Yunanistan'ın atması gereken önemli adımları, Kıbrıs sorununu çözmenin AB ve bölge açısından önemini incelemekte ve bizatihi görüşmelerdeki meseleleri yeni bir açıyla ele almaktadır. Anlaşmaya varılması ve anlaşmanın uygulanması yolunda bazı öneriler sunmakta; ancak herşeyden önce hasmane bir çıkmaza girilmesini önlemek amacıyla sürecin arkasındaki siyasi iradeyi yeniden canlandırmayı amaçlamaktadır. Uluslararası Kriz Grubu'nun 2006'dan bu yana Kıbrıs konusunda yayımladığı bu dördüncü rapor, Kıbrıslı Rum ve Türk liderlerle, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin temsilcileriyle yapılan toplantılara ve AB üyesi ülkelerin başkentlerinde ve BM genel merkezinde yapılan mülakatlara dayanmaktadır.

⁷Anlaşmalar, kültürel mirasa ilişkin eğitim programları; yol güvenliği; ambulansların geçişi; ortak bir sağlık komitesi; ada çapında atık su değerlendirme ve çevre eğitimi konularında yapıldı.

⁸Ara bölgede yasadışı olarak çöp dökülmesi, çevre uzmanları arasında, kontrol edilemeyen yangınlar, atık yönetimi ve geri dönüşüm, su tasarrufu bilinci, maden arama ve taşocakları konusunda ortak bir yaklaşım, biyoçeşitlilik ve çevrenin korunması, deniz kirliliğinin kontrol altına alınması, kimyasal kirliliğin yönetimi, asbestos kirliliğinin yönetimi, diğer kirlilikler, tüm kültürel alanların belirlenmesi, iki restorasyon projesinin belirlenmesi, bilgisayar eğitimi, kriz yönetimi mekanizmaları konularında işbirliği.

II. ADSIZ BİR BARIŞ SÜRECİ

A. HRİSTOFYAS-TALAT BAĞLANTISI

Hristofyas ve Talat, 3 Eylül 2008 ile 6 Ağustos 2009 tarihleri arasında BM himayesinde 40 kez tam kapsamlı müzakereler için bir araya geldi. Başmüzakerecileri de kendi aralarında pek çok toplantı yaptı ve üçüncü katman olan uzman yardımı da onlara destek sundu. Altı resmi ve bir gayriresmi tartışma konusu ilk kez ele alındı ve anlaşmaya varılan, anlaşmaya varılması mümkün olan ve anlaşılamayan konuların farklı renklerle ifade edildiği bir metin ortaya kondu. Son otuz yıldır ilk kez süreci idare eden BM değil iki taraf oldu ve 30 adet yakınlaşma metni yazdılar.⁹ İkinci gözden geçirme süreci 10 ve 17 Eylülde iyi başladı.¹⁰ Önde gelen arabulucu ve BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs özel danışmanı Alexander Downer, yeni atmosferin iki liderin sürece "son derece bağlı" olduklarını kanıtladığını söyledi.¹¹ Yabancı bir diplomatın ifade ettiği üzere "müzakere etmeye şimdi başladılar. Bu, hayati önemde bir an".¹² Yeni dizi görüşmeler, öncelikle yürütmeye dair yeni önerilere odaklandı, sonrasında da mülkiyet konusunu ele alacak. Bu iki konu, diğer pek çok sorunun da çıkış noktasını teşkil ediyor.¹³

Her ne kadar bahsi geçse de, erken bir "çerçeve anlaşması" olası görünmüyor.¹⁴ Bir anlaşmaya varılırsa referanduma sunulacak ve önemli aktörlere göre bunun için en iyi zaman 2010 yılının başı olacak. Muhtemeldir ki 1960 Garanti Anlaşmasının güncellenmesi veya yerini başka bir anlaşmanın alması istenecek. Türk yetkililer, bunun en azından Türk parlamentosunun onayından geçmesi gerekeceğini söylüyorlar.

Hristofyas ve Talat, görüşmelerin devam etmesi yönünde halkın pasif desteğini almış gibi görünüyorlar. Her iki toplumun çoğunluğunun diğer toplumun üyelerine, karşı tarafta oy kullanma, iş bulma, yaşama, iş kurma ve ibadet etme için gereken hemen her türlü hakkı verme taraftarı olduğuna inanılıyor; Kıbrıslı Rumların yüzde 77'si ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 73'ü ya iki toplumlu, iki kesimli federal bir çözümü destekliyor ya da bunu kabul edilebilir bir uzlaşma olarak görüyor; Kıbrıslı Rumların yüzde 64'ü, Kıbrıslı Türklerin ise yüzde 65'i, müzakerelerin federal bir çözümle sonuçlanacağını etkin bir şekilde ümit ediyorlar, ancak bunun gerçekleşmesi konusunda karamsarlar.¹⁵ Kıbrıs Rum tarafında uzlaşma yanlısı Kıbrıslı Rum partiler, beş yıl öncesine göre Haziran 2009'da Avrupa Parlamentosu seçimlerinde daha iyi sonuçlar alırken Kıbrıs konusunda kampanya yürüten, katı tutum yanlısı, uzlaşma karşıtı partiler daha kötü sonuçlarla karşılaştılar.¹⁶ AKEL başkanı, Hristofyas'ın Talat ile bir anlaşmaya varması durumunda Kıbrıslı Rumların buna evet oyu vereceklerine inanıyor.¹⁷

İki toplumun lideri de sosyalist ve aralarındaki köklü ilişki yıllar öncesine dayanıyor. Tüm toplantılardan önce genellikle en azından bir saat, bazen de daha uzun süreyle özel olarak başbaşa görüşüyorlar.¹⁸ Odada ise görüşmeleri yakından takip edenlere güven veren, karşılıklı insancıl bir anlayış sergilediler.¹⁹ Kıbrıslı Rumlar arabuluculuğu reddetme ve "yapay" zaman sınırlarından artık daha az bahsediyorlar²⁰ ve aralarında

¹⁵ Alexandros Lordos, Erol Kaymak ve Nathalie Tocci, "A people's peace in Cyprus: Testing public opinion on the options for a comprehensive settlement", Centre for European Policy Studies (CEPS), Brüksel, Nisan 2009.

¹⁶ Demokratik Birlik (DİSY), 2004'te yüzde 28.2 iken yüzde 35.65'e çıktı; Emekçi Halkın İlerici Partisi (AKEL), yüzde 27.9'dan yüzde 34.9'e yükseldi; Demokratik Parti (DİKO), yüzde 17.1'den 12.28'e düştü. "DİKO, 'söz konusu olan çözüm' dedi ve kaybetti". Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Haziran 2009. AKEL ve DİSY ise seçim kampanyalarını Kıbrıs meselesine bağlamadılar.

¹⁷ "Ben şahsen şuna inanıyorum. Cumhurbaşkanı, Sayın Talat'la bir çözüm üzerinde anlaşırса halkın çoğunluğunu ikna edebiliriz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Andros Kipriyanu, AKEL lideri, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

¹⁸ "Hristofyas ile Talat arasında iyi bir kimya ve iyi niyetin ötesinde bir durum var; ilerleme kaydetme hususunda istekliler". Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, New York, 10 Ağustos 2009.

¹⁹ "Kıbrıs sorununu çözebilecek daha iyi bir çift mevcut değil. Daha önceleri daha iyi bir çift hiç olmadı ve gelecekte olması da mümkün gözüküyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Eylül 2009.

²⁰ "Şimdi tehlikeyi 'boğucu' değil 'yapay' takvim teşkil ediyor. Sıfatı değiştirmek doğru oldu; zira altı aylık bir takvimin 'boğucu' olduğundan şikayet etmeye başlasaydık, yabancılar

⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, Brüksel, 15 Eylül 2009.

¹⁰ "İyi bir başlangıç yaptık ... tempoyu artırma konusunda uzlaştık". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Eylül 2009.

¹¹ "İhtiyatlı şekilde iyimserim. Burada başarılı bir sonuca ulaşma hedefine gönülden bağlı iki lider olduğuna inanıyorum ... Karşımızdakiler, buraya öylesine gelmiş ve siyasi eşitliğe dayalı, başarılı, iki kesimli, iki toplumlu federasyon yolunda müzakere hedefine odaklanmayan iki lider değil". Alexander Downer, medya bildirisi, 17 Eylül 2009, Bakınız BM Haber Merkezi, www.un.org.

¹² Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Kıbrıs'ta görevli diplomat, 24 Eylül 2009.

¹³ Alexander Downer'ın açıklaması, BM Genel Sekreterinin özel danışmanı, 6 Ağustos 2009, www.unfcyp.org.

¹⁴ Bir çerçeve anlaşması, "hesapta yok". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Eylül 2009.

yeni yeni oluşan aciliyet hissi, zor meselelerde BM uzmanlarının fikirlerini kabul etme konusunda daha istekli olmalarını sağlıyor.²¹ Hristofyas'ın yurtdışı gezilere öncelik verdiği birkaç ayın ardından Kıbrıslı Rumlar, daha sık görüşmek için istekli olduklarını ifade ettiler.²² Ayrıca Türkiye, sürece dahil olmak için daha önce harekete geçmeliydi (bakınız aşağıdaki bölüm). Yine de Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, genel anlamıyla daha hızlı takvimler ve yakın zamanda iki haftalık yoğun bir müzakere dizisi için ısrar ettiler.²³ Üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili, Hristofyas'ın anlaşmayı Talat ile yapmak istediğini ve "zaman sınırı olduğunun ... [Nisan 2010 seçimlerini katı bir milliyetçi kazanırsa] toprak tavizinin olmayacağını, yalnızca konfederasyondan bahsedileceğinin" ve "işe başladığımız muhatapla bitirmenin daha iyi olacağını" bilincinde olduğunu belirtti.²⁴

Ancak iki lider, iki tarafta da çözümü destekleyen ve çözüme karşı çıkan insanların fikirlerini açıkça beyan ettikleri 2004'teki atmosferi canlandırmayı henüz başaramadı.²⁵ Kaygı uyandıran bir başka nokta da görüşmeleri öfkeyle kınayan bir kesimin de bulunmaması. İki toplumda kayıtsızlık ve şüphecilik o kadar yaygın ki barış görüşmelerinin bir adı bile mevcut değil.²⁶ Haziran/Temmuz 2008'de uzlaşılan güven artırıcı adımları uygulamak için hiçbir adım atılmadı.²⁷ İki lider, Kıbrıslılar için daha parlak bir gelecek çizmek üzere iradelerini henüz açıkça ifade

etmediler.²⁸ Ortak bir strateji üzerinde uzlaşmaları ve uygulamaları elzem.²⁹ Halihazırda Kıbrıslı Rumların yalnızca yüzde 23'ü ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 41'i olası bir referandumda "evet" oyuna yakın görünüyor; iki toplumda da nüfusun yaklaşık üçte birinin kati olarak "hayır" oyu vereceği düşünülüyor.³⁰ Kamuoyu araştırmalarına göre "Kıbrıs'ta bir anlaşma olası, ancak iki tarafın halklarına kabul ettirmek zor olacak".³¹

Müzakerelerin temel zorluğunu, Hristofyas ve Talat'ın federal bir devleti, tanımı yapılmamış iki toplumluluk ve iki kesimlik ilkeleri üzerinde nasıl kuracakları sorusu teşkil ediyor. Kıbrıslı Rumlar, federal hükümette mümkün olduğunca fazla yetkiyi ellerinde bulundurmak ve yeni devletin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamı olduğunu garanti altına almak istiyorlar. Kıbrıslı Türkler ise iki "kurucu devlet" içinde mümkün olduğunca çok yetkiyi ellerinde tutmak ve varlıklarının eşit kurucu olarak algılandığından emin olmak istiyorlar. Bir diğer sorunsal ise iki kesimliliğin AB'nin malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbet dolaşımı ilkeleriyle nasıl uyuşacağı konusu. Kıbrıslı Rumlar, kuzeyde yaşamak, oy vermek ve mülk satın almak konusunda tam kapsamlı haklar isterken Kıbrıslı Türkler, servetlerini ve geniş mülkiyet haklarını düşünerek Kıbrıslı Rumların haklarını kısıtlamak istiyor. Ne var ki Kıbrıslı Türkler, güneyde çalışmak ve güneyin daha iyi hastanelerinden ve hizmetlerinden yararlanmak istiyor.

B. İÇ MUHALEFET ARTIYOR

İki toplumun liderleri, ama bilhassa Talat, iç siyasette geçtiğimiz yıla göre daha zayıf durumda. Kıbrıslı Rum kamuoyunda özellikle olumsuz etki yaratan, hassasiyetler nedeniyle Limnitis/Yeşilirmak'ta yeni bir geçiş noktasının açılmasında uzlaşılmasının bir yıl

deli olduğumuzu düşüneceklerdi. Bunun gerçeklerden çok da uzak olduğu söylenemez, ancak bunu afişe etmenin gereği yok". *Cyprus Mail*, başyazı, 5 Temmuz 2009.

²¹ Danışmanlar başlangıçta anayasa ve mülkiyet konularında çalışacaktı. Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Haziran 2009.

²² "Görüşmeleri yoğunlaştırma konusunda anlaştık, haftada iki kez bir araya gelmek gibi". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Eylül 2009.

²³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, Brüksel, 15 Eylül 2009.

²⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009.

²⁵ "İnanmak, insanları motive etmek ve hayal etmek için gereken öngörülülük liderlik yok. ... Halkı önümüzdeki aylara hazırlamak amacıyla ortak hareket edildiği kanaatinde değilim". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Rana Zincir Celal, Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

²⁶ "Bir tür şizofreni var. Bunun gibi bir fırsat daha önce gelmedi. Ama biraz karamsar hissediyorum. Ortam çok değişken ve her an dönebilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Emine Erk, Kıbrıslı Türk avukat ve sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

²⁷ "Nasıl yapılacağı konusunda tartışıyoruz. Sonra da yapamayacak kadar tembel oluyoruz. Bu ekonomik kriz döneminde kimsenin para harcamaya hazır olduğunu sanmıyorum". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009.

²⁸ "Kıbrıs Türk liderliği federal çözüm konusunda dürüst olsaydı Rumların 'hayır' oyunu 'evet'e dönüştürmek için olumlu sinyaller göndermeleri gerekirdi. Öte taraftan Kıbrıs Rum liderleri de Kıbrıs Türk kamuoyunu yolunda tutmanın gerektiğini anlamalıdır". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıslı Rumların ana muhalefet partisi DİSY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

²⁹ "Kesinlikle ilerleme kaydediyoruz, ancak insanlar duygularıyla hareket edip korumacı davranıyorlar. Gerçek bir planımız olduğunda ve üst düzeydekiler gelmeye başladığında heyecan başlayacak. Artık kimse bu bahaneyi öne süremeyecek". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

³⁰ Kıbrıslı Rumların yüzde 19'u, "evet" oyu vereceğinden neredeyse emin, yüzde 4'ü ise belki "evet" oyu vereceğini ifade ediyor. Kıbrıslı Türklerin ise yüzde 30'u "evet" oyu vereceğinden neredeyse emin, yüzde 4'ü ise belki "evet" oyu vereceğini ifade ediyor. Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e.

³¹ A.g.e.

sürmesi oldu.³² Kıbrıs Rum tarafındaki katı tutum yanlılarının 2 Eylül 2009'da yapılacak bir gezi için bu geçiş noktasının açılması girişimini kolaylıkla bir fiyaskoya dönüştürebilmesi (bakınız aşağıdaki bölüm), müzakerelerin değerli bir haftasını boşa harcamakla kalmadı, aynı zamanda iki liderin de barış sürecine tam olarak hakim olmadığını gösterdi.

Hristofyas, görüşmelere geri dönüşü olmayan bir şekilde bağlı kalmaya henüz hazır hissetmiyor.³³ Bunun nedenlerinden biri, onun ve ekibinin yönetim ve yetki paylaşımı konularında taviz verdiklerine, ancak bunun karşılığında Ankara'dan aldıkları ve Kıbrıs Rum halkına gösterebilecekleri bir tavizin olmadığına inanmaları. Kıbrıs'ın anayasal düzenini garanti altına almak üzere Türkiye'ye müdahale etme hakkı tanıyan 1960 anlaşmalarının değiştirilmesi ve Türkiye'nin adada 650 asker bulundurması, böylesi bir tavize örnek olarak verilebilir.³⁴ Böylesi bir tereddüt, Hristofyas'ın anlaşmayı istemediği ya da uygulayamayacağı konusunda Talat'ın ve Türkiye'nin şüphelenmesine yol açtı ve bu da onların olası tavizler göstermekten çekinmelerine neden oldu.³⁵ Talat, Kıbrıslı Rumların "adanın tamamını AB ve BM'de rahatlıkla temsil etmeleri"³⁶ nedeniyle daha az motivasyona sahip olduklarına inanıyor. Türk yetkililer, Kıbrıslı Rumların

takvimlerini reddederek ve müzakereleri geciktirerek Talat'ı iktidardan uzaklaştırmayı ve her türlü çıkmazın sorumlusu olarak katı tutum yanlısı Kıbrıslı Türkleri ve Türkiye'yi göstermeyi hedeflediklerinden endişe duyuyor.³⁷ Ne var ki Kıbrıs Türk tarafı, Hristofyas'ın sürece şahsi bağlılığının gerçek olduğu varsayımıyla hareket ediyor.³⁸ Diplomatlar, iç muhalefetin güçlenmesi durumunda cesaretinin kırılacağı konusunda hemfikirler ve de bundan endişe duyuyorlar.³⁹

Kıbrıs Rum tarafındaki bir diğer sorun da Hristofyas'ın başarıya ulaşma konusundaki ciddi şüphelerini açıkça ifade etmesi.⁴⁰ Açık ki bunun nedeni, katı koalisyon üyelerini uzaklaştırmak istememesi ve bunun müzakere masasında elini güçlendireceğine inanması.⁴¹ Ayrıca tüm mesuliyeti Türkiye'nin üzerine yıkmaya da çalıştı.⁴² Bu taktikler, Kıbrıslı Rumların iç siyaseti açısından anlaşılabilir olsa da Ankara'da pek çok kişiyi Hristofyas'ın anlaşmaya varmaya hazır olmayan bir milliyetçi olduğuna ikna etti. Aslında iç siyasetteki konumu, dışarıdan görüldüğü gibi güçlü sayılmaz. Mart 2009'da koalisyon ortağı DİKO partisinin seçimlerinde daha katı, milliyetçi bir kanadın

³² Anlaşma, Kıbrıslı Rumların küçük bir Kıbrıs Türk enklavi olan Erenköy'de bulunan askerlere malzeme sağlamaya yardım etmeleri anlamına gelebilecek unsurlar içeriyor, Kıbrıslı Türklerden ziyade izole haldeki Kıbrıslı Rumların yararına olacak ve Türk askerlerinin denetimi altında bulunan geniş tampon bölgeden geçen uzun, yeni bir yolda transit geçişi öngörüyor. "Talat aslında tampon bölgeler üzerinde söz sahibi değil. Tüm bu olaylar onda mahcubiyet olmasa da bir nebze hayal kırıklığı yaratmış olabilir". Kriz grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

³³ "Kıbrıslı Rumlar, bu görüşmelerde bulunmak zorunda hissetmiyorlar. [Eski cumhurbaşkanı Tassos Papadopoulos] görevdeyken utanıyorlardı, ancak şimdi çok iyi hissediyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, uluslararası bir kuruluşun temsilcisi Lefkoşa, 16 Haziran 2009.

³⁴ "Hristofyas, pek çok şey yapmaya istekli. Ama bazı şeyleri sattığını düşünürlerse hiçbir şey yapamaz. Ona göre yönetim yetkilerinde çok şey verdi, ama önemseydiği konularda hiçbir şey alamadı. Ancak Kıbrıslı Rumlara beğendirebileceği bir şey henüz bulunmuyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefteris Adilinis, *Politis*, 19 Haziran 2009.

³⁵ "Özel görüşmelerinde Talat, bazı insanlara Hristofyas'ın bir anlaşmaya varmak istediğine inanmadığını söylüyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, önde gelen Kıbrıslı Türk işadamı, Lefkoşa, Eylül 2009. "Biz kesinlikle anlaşmak istiyoruz. Ama öyle oldu ki Talat bize Hristofyas'ın anlaşmayı istediğine inanmadığını söylüyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Eylül 2009.

³⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, Brüksel, 15 Eylül 2009.

³⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Eylül 2009.

³⁸ "Hristofyas'ın samimiyetini sorgulamıyoruz. Ama endişemiz, Kıbrıs Rum siyasetinin onun [anlaşma] yapmasına izin verip vermeyeceği". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Özdil Nami, Kıbrıslı Türk müzakereci, Lefkoşa, 11 Eylül 2009.

³⁹ "Bunu hiç şüphesiz istiyor. [Partisi] AKEL'in temel inançlarından biri bu. Son derece saygıdeğer, bağlılığı tam ve bunu hayatının misyonu edinmiş. 'Boğucu takvimler' istemediğini söylese de yılın sonuna kadar halletmek istiyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Eylül 2009.

⁴⁰ Hristofyas'ın geçtiğimiz yıl yaptığı yorumlar arasında şunlar bulunuyor: "Yoğun çabalarımıza rağmen, dört aylık çalışmalarımızın sonunda size iletebileceğim gerçek bir ilerleme mevcut değil, *Cyprus Mail*, 14 Ocak 2009; ayrıca iki tarafın "ayrı dünyalardan olduğunu" söyledi. *Cyprus News*, Temmuz 2009. "Müzakerelerde bazı ilerlemeler kaydedildi. Ancak bu, Kıbrıs sorununda nihai bir çözüme yakın olduğumuz konusunda bize güven vermeye yetmez". Dimitris Hristofyas, BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma, 24 Eylül 2009.

⁴¹ "Tüm kamuoyu araştırmaları, referandumda parti disiplininin söz konusu olmayacağını gösterse de Hristofyas, siyasi muhalefetten son derece endişe duyuyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB büyükelçisi, Lefkoşa, Haziran 2009.

⁴² "Türkiye'nin sergilediği uzlaşmaz tavır karşısında Kıbrıs'ın tepkisiz kalması beklenemez". Kıbrıs Rum lideri Dimitris Hristofyas'ın *Cyprus Mail* gazetesinde yer alan demeci, 9 Eylül 2009. "2009'un sonunda çözüm isteyen yabancılar, yüzlerini Türkiye'ye dönmeli". Stefanos Stefanou, Kıbrıs hükümetinin sözcüsü, *Simerini*, 30 Temmuz 2009.

desteklendiğine dair yaygın bir kanı mevcut.⁴³ İki ana parti olan iktidardaki AKEL ile, lideri Nicos Anastasiadis'in bir devlet adamına yakışır şekilde uzlaşmaya dayalı bir çözümü desteklediği ana muhalefet partisi DİSY⁴⁴ arasında güven azaldı.⁴⁵

Kıbrıs Türk tarafındaysa adanın federal çatı altında yeniden birleşmesini savunarak iktidara gelen Talat, eskisine göre daha az güçlü ve siyasi kaderi, yeniden birleşme müzakerelerine sıkı sıkıya bağlı. Partisinin hükümette gösterdiği zayıf performans, müzakerelerin olası sonucu hakkında karmaşık duygularını ortaya koyması ve halkın gözünde açıkça başarısızlığa uğramış, genel kanıya göre aldatıcı olan AB'ye katılım projesiyle özdeşleşmiş olması zayıflamasına yol açan faktörler oldu.⁴⁶ Talat'ın kendisi bile katı tutum yanlılarının Nisan 2010'da cumhurbaşkanlığını ondan alabilecek durumda gördüklerini ve bu tarihe kadar müzakereler sonuçlanmazsa bunun sonuçlarının görüşmeler açısından felaket olabileceğini söylüyor.⁴⁷ Bir kamuoyu araştırmasına göre Kıbrıslı Türklerin yüzde 54'ü, Annan Planı bugün önlerine gelseydi hayır oyu vereceklerini ifade ediyor.⁴⁸ Önde gelen bir Kıbrıslı Türk kamuoyu araştırmacısına göre "Kıbrıslı Türkler, çözümü desteklemekten ve federasyona verdikleri destekten gitgide uzaklaşıyorlar".⁴⁹

⁴³ "Garoyian'ı çözümsüzlük yanlılarının karşısında cetin bir mücadele bekliyor", *Cyprus Mail*, 17 Mart 2009.

⁴⁴ "Şimdi daha çok kötümserlik var. Sorunun çözümü konusunda teşvik edilmiyoruz. ... Sanırım DİSY, halıyı ayaklarımızın altından çekebilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Andros Kipriyanu, AKEL'in lideri, Lefkoşa, 17 Haziran 2009. "İyimsen değiliz. Bir yılı boşa harcadılar ... halkın desteği mahvedildi. [Olumsuz] ivme artıyor. Durumun ele alınışından hiç de memnun değiliz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıs Rum ana muhalefet partisi DİSY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

⁴⁵ "Biz Hristiyan Demokrattız ve bir komünisti destekliyoruz. Ülkeyi yeniden birleştirebilirsek hayatta kalabilir ve sonrasında farklılıklarımız nedeniyle münakaşa edebiliriz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, 17 Ekim 2008.

⁴⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, önde gelen Kıbrıslı Türk işadamı, 11 Eylül 2009.

⁴⁷ Talat, büyük olasılıkla iki sağ görüşlü partinin birinden çözüm karşıtı bir adayın kazanmasının muhtemel olduğunu söylüyor. Bu partilerin Kıbrıslı Türklerin egemenliğinin tanınmasına ilişkin ısrarının "müzakerelerde dile getirilmesiyle oyunun biteceği" anlamına geliyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, Brüksel, 15 Eylül 2009.

⁴⁸ Kıbrıs Toplumsal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi (KADEM)'in *Kıbrıs Postası*'nda yayımlanan araştırması, 5 Mart 2009.

⁴⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

Kıbrıslı Türkler, 18 Nisan 2009 seçimlerinde katı tutum yanlısı milliyetçileri beş yıldan sonra tekrar iktidara getirerek ruh halini yansıtmış oldu.⁵⁰ Oyların yüzde 44'ünü alan sağ parti Ulusal Birlik Partisi (UBP), meclisteki 50 sandalyenin 26'sını garantilerken tek partili bir hükümet kurmak için gereken çoğunluğu sağladı. Görevdeki sol kanat, çözüm yanlısı Cumhuriyet Türk Partisi (CTP) ise yalnızca yüzde 29 oy aldı ve 25 sandalyenin onunu kaybetti. Temel olarak artan işsizlik, hayat pahalılığı ve kamu açığıyla tezahür eden kötüleşen ekonomik koşullar bunda en büyük role sahip olsa da⁵¹ yeniden birleşme müzakerelerinde ilerleme sağlanamamasının getirdiği hayal kırıklığı ve AB'nin Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu azaltma yönünde 2004'te verdiği sözü tutmaması da UBP'nin zaferine katkıda bulundu.⁵² UBP, Türkiye'deki katı tutum yanlısı kesimlere yakınlığıyla ve özellikle de bir çözüm planında Kıbrıslı Türklerle önemli derecede özerklik veya bağımsızlık talep etmesiyle biliniyor.⁵³

⁵⁰ Rauf Denktaş tarafından 1975'te kurulan UBP, Ocak 1994-Ağustos 1996 arasındaki dönem dışında Ocak 2004'e dek sürekli iktidardaydı.

⁵¹ "[Talat]'ın itibarı CTP'nin beceriksizlikleri nedeniyle zarar gördü ve görüşmelerin hiçbir yere varmadığı algısı nedeniyle alay konusu oldu". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009. "Ekonomi ve işsizlik, seçimlerde büyük bir rol oynadı. Bunlar en büyük meselelerdi. Kıbrıs sorunu her zaman yeniden gündeme gelir, ancak insanların zihninde ikinci ya da üçüncü meseleydi". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Osman Ertuğ, UBP üyesi ve Kıbrıslı Türk kesiminin ABD'deki eski temsilcisi, Lefkoşa, 16 Haziran 2009.

⁵² "UBP'nin yükselişinde çözümü reddetme tavrı olduğunu düşünmeyin. [Seçim sonuçlarının] büyük bölümü iç siyasetten kaynaklanıyordu. Ancak CTP, başarısızlığa uğramış uluslararası gündemle özdeşleşti. Genel olarak uluslararası olana karşı güvensizlik [mevcut]". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009. "Şimdi [Kıbrıslı Türkler] Kıbrıslı Rumlara 'eğer Talat'ı istemiyorsanız alın size Eroğlu' diyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ahmet Sözen, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

⁵³ 2009 seçim bildirgesinde Talat'a görüşmelerde desteğini açıkça ifade eden UBP, tek egemenlik ilkesine karşı çıktı; (örneğin Güvenlik ve Savunma İşbirliği Anlaşması imzalayarak) Türkiye ile bağların arttırılmasını savundu; planlanan federasyona nihayetinde ulaşmanın tek yolunun bir konfederasyon aracılığıyla olduğunu vurguladı; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan eden devletin adının ve sembollerinin anlaşmaya varıldıktan sonra da korunmasında kararlı olduğunu ifade etti; Türkiye'nin garantilerinin devamı konusundaki katı çizgisini vurguladı ve Kıbrıslı Türklerin yeniden birleşme dışında alternatifleri olduğunu savundu. UBP, ayrıca kuzeyde Kıbrıslı Rumlara ait topraklar üzerinde inşaat faaliyetlerine devam edileceğini söyledi. UBP'nin 2009 seçim bildirgesine şu adresten ulaşılabilir www.ulusalbirlikpartisi.org/Bildirge.html.

III. YOL AYRIMI

Kıbrıs'ın iki tarafında da 1974 sonrası statükonun sonsuza dek süreceği fikri yerleşti.⁵⁴ Ancak süregelen görüşmeler başarısız olursa bu dönemin de sona erdiğine neredeyse kesin gözüyle bakılacak. Kıbrıs Türk tarafında katı milliyetçilerin Nisan 2009'daki parlamento seçimlerinde önemli bir zafer kazanması, diplomatik bir hamle olmazsa Nisan 2010'daki seçimlerde Talat'ın ikinci kez göreve gelmesi ihtimalini zayıf bırakıyor.⁵⁵ Daha katı çizgiye sahip bir Kıbrıslı Türk lider iktidara gelirse uluslararası camiada yeni barış görüşmelerini teşvik etmek için istek ve şevk olmayacaktır.⁵⁶

Başarısızlık durumunda gelecek nesiller, gerçek dönüm noktası olarak muhtemelen 2004'te Annan Planı'nın çöküşünü ve Kıbrıs'ın AB'ye bölünmüş bir ada olarak katılmasını görecek. İlk olarak 1977 ve 1979'daki Üst Düzey Anlaşmalar'da ortaya konan parametreler olan iki toplumlu, iki kesimli federal bir çözüme dayanarak Hristofyas ile Talat arasında 2008/2009'da canlanan müzakerelerin artık uzatmaları sahneye konuyor. Böylesi bir çözüm, her iki tarafın beklentilerini karşılayacak en iyi seçenek olmayı sürdürüyor⁵⁷; ancak bir sonraki aşama için iki ana senaryodan yalnızca biri. Diğer senaryo ise doğrudan bölünmeye gidiyor.

Her iki sonuç da iki toplumun ve dış aktörlerin otuz yıldan fazla bir süredir ve pek çok durumda 1950'lerden bu yana boğuştukları aynı zorlu meselelerin kuşatması altında.⁵⁸ Kıbrıslılar ve ilgili aktörler, önümüzdeki yıl bu iki yol arasında seçim yapmak zorunda kalacaklar. Esas itibariyle konu, meselelerin işbirliğine mi yoksa

düşmanlığa mı dayalı olarak ele alınacağı. Bölgede görev yapan bir diplomat şu şekilde ifade ediyor:

Uluslararası camia artık yoruluyor ... tüm bunlar başarısız olursa iki kesimli ve iki toplumlu plan sona erecek. 32 yıl sürdü. Büyük çabalar gösterildi. [2004'te] erteledikleri müzakere bu. Bu başarısız olursa sona erecek. Statüko bitecek. Gelecek ya federasyon ya da bölünme demek.⁵⁹

A. BÖLÜNMEYE DOĞRU HIZLI GİDİŞ

Kıbrıslı Türkler, adanın bir milyonluk nüfusunun yaklaşık beşte dördünü oluşturan, dolayısıyla sayı itibariyle daha fazla ve tarih boyunca baskın olan Kıbrıslı Rumlar ile federal çatı altında birleşme konusunda her zaman ihtiyatlı olageldiler. Aynı zamanda Kıbrıslı Rumlar federal birleşme planını ne kadar yakından incelerlerse, kendilerine göre yarı oranda zengin ve çok daha küçük bir grup olan Kıbrıslı Türklerle yeni cumhuriyeti eşit şartlarda paylaşma fikrini o kadar adaletsiz, bölücü ve riskli görüyorlar.⁶⁰ Bu nedenle federal çatı altında birleşme, uzun süreden beri her iki toplum için de uzak ve ikinci en iyi seçenek olageldi.⁶¹ BM'nin arabuluculuğundaki çözüm planı için yapılacak referandumda iki toplumun genç kesimlerinin çok büyük oranda "hayır" oyu kullanması, adanın yeniden birleşmesi açısından kötüye işaret ediyor.

Konfederal yapı veya iki devletli çözüm seçenekleri, Kıbrıs Rum kamuoyunda çok nadir tartışılıyor ve güçlü Ortodoks Kilisesinin başpiskoposu buna şiddetle karşı çıkıyor.⁶² Yine de Kıbrıslı Rumlar, federal çözüm için son şansın mevcut görüşmeler olduğunu, daha da önemlisi federal çözümü seçmenin AB üyesi olan, nispeten homojen, müreffeh ve iyi işleyen devletlerini riske atmak anlamına gelebileceğini fark ettikçe mevcut

⁵⁴ "[Kıbrıslı Türkler] statükonun devam edebileceğini düşünüyorlar. Ambargolar ölümcül değil, yaşamımızı sürdürülebilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Süleyman Ergüçlü, Kıbrıslı Türk gazeteci, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

⁵⁵ Kıbrıslı Türk akademisyen Erol Kaymak, görüşmelerdeki ivme ve Ankara'nın desteğiyle Talat'ın hâlâ Nisan 2010'daki seçimi kazanabileceğine inanıyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

⁵⁶ "Fırsat şimdi kullanılmazsa yakın gelecekte başka bir şans karşımıza çıkmayabilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, New York, 10 Ağustos 2009. Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Haziran 2009.

⁵⁷ Bakınız Kriz Grubu Raporu, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek*, a.g.e.

⁵⁸ "Motivasyonu ve gerekçesi farklı olsa da iki tarafın tavrı, önemli bir açıdan benzerlik taşıyordu: her ikisi de değişimi teşvik eden nedenlerin statükonun verdiği güvenceden daha zayıf olduğunu düşünüyordu. En kötü senaryonun gerçekleşmesi korkusu, daha riskli görünen ancak nihayetinde daha ümit verici seçeneği takip etme isteği ve kapasitesini yok etti". Michális Stavrou Michael, *Resolving the Cyprus Conflict: Negotiating History* (Londra, 2009), s. 136.

⁵⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Eylül 2009.

⁶⁰ "Cumhurbaşkanını müzakereleri ve iki kesimli, iki toplumlu federal çözüm fikrini terk etmeye teşvik edenlerin sesi duyulmaya başlanıyor. Bu çağrılarının hiç birinin ... olumlu sonucu olmayacaktır. ... acı gerçeğin karşımıza koyduğu iki seçenek, iki kesimli, iki toplumlu federal çözüm veya adamızın bölünmesidir". AKEL'in lideri Andros Kipriyanu, "Cyprus belongs to its people", Friends of Cyprus Report, yaz 2009, s. 47.

⁶¹ Kıbrıslı Rumlar arasında federal çatıda yeniden birleşmeye olan destek yüzde 44, üniter devlete olan destek yüzde 80 iken iki bağımsız devlete olan destek yüzde 49, Kıbrıslı Türkler arasında ise iki bağımsız devlete olan destek yüzde 71. Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e., s. 6-7.

⁶² AB üyesi bir ülkenin büyükelçisi, önde gelen on piskoposun uzlaşmaya dayalı bir çözüm lehinde ve aleyhinde yarı yarıya bölünmüş olduğunu da ekliyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2009.

bölünmüşlüğü resmi hale getirip getirmemeyi özel konuşmalarında daha sık tartışmaya başlıyorlar.

Bazı Kıbrıslı Rumlar ise görüşmeleri yürütmenin yararını sorguluyorlar.⁶³ Aynı zamanda halkın yaklaşık beşte dördü, müzakere yoluyla bölünme fikrine karşı çıkıyor⁶⁴ ve Kıbrıslı Rum partilerin hiçbiri böylesi bir kadife boşanmayı amaç edinmeyi düşünmedi. Bölünmeyi alenen destekleyen tek siyasetçi, Avrupa Parlamentosu'nun başına buyruk eski milletvekillerinden Marios Matsakis oldu.⁶⁵ Bir Kıbrıslı Rum siyasetçi şunları söylüyor:

Gerçekten yolun sonuna geldik. Bu, başarısızlığa uğrarsa yeni bir döneme gireceğiz. Neyin pragmatik olduğu, neyin olmadığı konusunda insanların farklı sonuçlara varması gerekecek. Eğer anlaşma, idaresi zor bir federal yönetime sahip, müzakere yoluyla bölünme anlamına gelecekse ne anlamı var? Her halükarda halka kabul ettirmek imkansız olacak. Kıbrıslı Rumlar, 1974'te kaybettiklerinin artık geri gelmeyeceğini, ancak şimdi işleyen bir liberal demokraside yaşadıklarını ve makul bir refah seviyesi ile AB üyeliğine sahip olduklarını düşünüyorlar ... [bölünmeden bahsetmek] boyun eğmenin ifadesi. Ilımlılar bile bu fikri kabullenmeye başlıyorlar. Katı tutum yanlıları, "bırakın çürüsünler" derken diğerleri "müzakere edelim" diyor.⁶⁶

Mevcut ekonomik zorluklar başarabileceklerinin sınırlı olduğunu gösterse de (bakınız aşağıdaki bölüm) Kıbrıslı Türkler tek başlarına hareket etme konusunda 2004 yılına kıyasla kendilerine daha çok güveniyorlar. 2003/2004'te tamamen çözüm yanlısı olan yerli Kıbrıslı Türkler, geçiş noktalarının açılmasının, Kıbrıs Cumhuriyeti sayesinde sahip oldukları AB pasaportlarının ve istedikleri takdirde Kıbrıs Rum

sağlık ve eğitim hizmetlerine ücretsiz ulaşmalarının getirdiği rahatlık nedeniyle değişim yönündeki isteklerini kaybettiler.⁶⁷ Üstelik yakın zamanda yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre Kıbrıslı Türklerin yüzde 33'ü, merkezi yönetime sahip üniter bir devleti tatmin edici görürken yüzde 19'u bunu kabul edilebilir olarak değerlendiriyor.⁶⁸ Ancak bu, açıkça tartışılan bir seçenek değil.

Kıbrıslı Türklerin çözüme dair fikirleri gitgide federal çatı altında yeniden birleşmekten uzaklaşıyor ve bir tarafta ayrı iki bağımsız devlet görmek isteyen, diğer tarafta ise çok etnili Kıbrıs kimliğini ve gevşek bir konfederasyonu destekleyen milliyetçiler arasındaki tartışmalar şeklinde geliyor.⁶⁹ Her iki taraftaki olumsuz hava, Kıbrıslı Türklerin stratejisinin en önemli koordinatörlerinden ve Annan Planına "evet" kampanyası liderlerinden birinin bile cesaretini kırdı: "B' senaryolarından bahsetmiyoruz. [Talat] bu kelimeleri telaffuz etmeyi istemezdi ... ne var ki bölünme bahsi gitgide daha fazla kulağıma geliyor. Daha fazla hayal kırıklığına uğradıkça sanırım savunma pozisyonu almadan yaşayamayız gibi görünüyor. Annan Planı başarısız olduğunda ne elde ettik? Hiçbir şey! Birilerinin B Planını düşünmesi gerekiyor".⁷⁰ Yeniden birleşme planına sıkı sıkıya bağlı ve işleyen bir federasyonun yaratılması için canla başla çalışan üst düzey bir yetkili, bu külfetli sistemin tasarlanmasına yardım etmesinin tek nedeninin Kıbrıslı Rumların itirazlarının bunu uluslararası toplum tarafından kabul edilebilir tek pratik çözüm olması olduğunu söylüyor.⁷¹ Kıbrıslı Türklerin müzakere ekibinin eski üyelerinden biri durumu şu şekilde ifade ediyor:

⁶³ "30'lu ve 40'lı yaşlarında olan, Kıbrıslı Türklerle teması bulunmayan Kıbrıslı Rumlar arasında 'mevcut istikrarı neden riske atalım? Malları boşverelim. [Avrupa mahkemesinin kararlarıyla] nasılsa yavaş yavaş koparır ve geri alırız' fikri yaygın". Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB üyesi bir ülkenin büyükelçisi, Lefkoşa, Haziran 2009.

⁶⁴ Kıbrıslı Rumların yalnızca yüzde 23'ü bu fikri destekliyor. A.g.e., s. 7.

⁶⁵ "Matsakis bunu neden söyledi? Halkın hislerini yansıtıyordu. Bu apaçık. Her geçen gün artıyor. Ve eğer bu başarısızlığı uğrarsa şahsen ben, serapların peşinden koşma taraftarı değilim". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıslı Rum ana muhalefet partisi DISY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009. Matsakis'in yorumlarının tamamı ve Kıbrıslı Rumların ayrılıkçı duyguları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kriz Grubu'nun raporu, *Kıbrıs: Bölünme Sürecini Durdurmak*, a.g.e., s. 24.

⁶⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıslı Rum ana muhalefet partisi DISY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

⁶⁷ "Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportuna sahip olanlar, artık değişim konusunda çok istekli değiller. Alışverişe gidebiliyorlar, çocukları daha ucuza eğitim alabiliyor, daha kolay sehayat edebiliyorlar. Önceki teşvik artık mevcut değil. ... 2004'te sahip olduğumuz şevkten artık eser yok. O dönemde insanlar isimlerini söylemek, görüşleriyle haberlerde yer almak istiyorlardı. Şimdiyse sokakta mikrofon uzattığımızda kimse konuşmak istemiyor. Bugün bir akademisyen, programıma çıkma sözünden vazgeçti, çünkü bunun kariyerine zarar vereceğini düşündü". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Aysu Basri Akter, Kıbrıslı Türk yorumcu ve program yapımcısı, Lefkoşa, 12 Eylül 2009.

⁶⁸ Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e., s. 7.

⁶⁹ "Neden iyi olmasın? Buna 35 yıl boyunca katlandık. Buradaki pek çok insana göre son derece istikrarlı. Alternatiflerde ısrar eden radikallerin sayısı azaldı, hatta sesleri geniş bir kesime ulaşmıyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Rana Zincir Celal, Kıbrıs Türk sivil toplum aktivisti, 17 Haziran 2009.

⁷⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk avukat ve sivil toplum aktivisti Emine Erk, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

⁷¹ "En ideali, iki bağımsız devlet olurdu". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009.

Kıbrıs birleşik olduğunda bile kahvelerden futbol takımlarına kadar ayrı kurumlarımız vardı. İki toplum arasında evlilik yapılmıyordu. Hiçbir zaman bütünleşmiş bir toplum olmadı. Neden zorla evlendirmek istiyorsunuz? Didişip dövüştük, kavga ettik, kan döktük ve boşandık. Bilhassa izolasyonumuz düşünüldüğünde kalıcı bölünme, bugünkü durumdan daha kötü olabilir mi? Ve Kosova bizden daha mı çok bağımsız daha mı az? Bu müzakereler dizisi son mu olmalı? Kesinlikle. Anlaşmanın parametrelerini herkes biliyor, bu nedenle 1968’de görüşmelerin başlamasından bu yana anlaşma olmadıysa siyasi irade eksik demektir. Kıbrıslı Rumların keyfi yerinde, çözümün olmamasının ceremesini biz çekiyoruz. Yolun sonuna geldik. Ya bu acı çözüme razı olunacak ya da Kıbrıs’ın bölündüğü kabul edilecek.⁷²

Ancak sorun, iki tarafta da bölünme ihtimalleri ve bunun maliyeti hakkında kapsamlı bir değerlendirmenin henüz yapılmamış olması. Ayrılma hasmane olacağından bunun uzun vadedeki sonuçları Kıbrıslı Rumlar, Türkiye, Kıbrıslı Türkler ve daha uzaktan da olsa AB için hoş olmayacaktır.

1. Kıbrıslı Rumların belirsiz geleceği

Kıbrıslı Türklerin katı tutumlu eski lideri Rauf Denktaş, 1974’ten sonra Türk askeri işgaline dayanarak, toplumu için en üst düzeyde self-determinasyonda ısrar ederek uluslararası kamuoyuna meydan okuduğu zamanlarda Kıbrıslı Rumların sahip oldukları sağlam moral zemini korumaları kolaydı. Ancak mevcut müzakereler tikanır ve Kıbrıslı Türkler ve Türkiye kartlarını dikkatle oynamaya devam ederlerse uluslararası toplumun başarısızlıktan dolayı bir tarafı diğerinden daha fazlı suçlaması, ihtimal dahilinde gözüküyor. Geleneksel suçlama oyunu, BM, AB, ABD ve uluslar arası toplum tarafından adil bir çözüm olarak görülen Annan Planını Nisan 2004’te Kıbrıslı Rumların % 76’sının reddetmesiyle bozuldu. Kofi Annan’ın konuyla ilgili resmi değerlendirmesi hâlâ geçerli gözüküyor: “Böyle bir planın Kıbrıs Rum seçmenince reddi büyük bir geri adımdır. Reddedilen, çözümün kendisidir”⁷³.

Kıbrıslı Rumların AB’ye Kıbrıs’ın tek temsilcisi olarak girmeyi başarmaları, Türkiye’nin AB’ye giriş sürecini sekteye uğratmayı sürdürmelerine olanak tanıyor, ancak bu tutum, Türkiye’yi kendinden

uzaklaştırdığı gibi Lefkoşa’nın pozisyonuna yaklaşmasına da engel oluyor. Bununla birlikte Kıbrıslı Rumlar, diğer AB üyesi ülkelerin sadakatine nereye kadar güvenebilecekleri konusunda tümüyle emin olamazlar.⁷⁴ Bazı büyük devletler, Türkiye’nin AB üyeliğine olan muhalefetlerini gizlemek için Kıbrıs’ı kullanıyorlar. Türkiye yanlısı AB üyeleri, nüfusları bir milyondan az Kıbrıslı Rumlar ile 75 milyonluk bir ülke olan Türkiye’nin sunduğu ticari ve stratejik fırsatlar arasında sürekli olarak seçim yapmaya zorlanmaktan duydukları bıkkınlığı özel görüşmelerde dile getiriyorlar.

Kıbrıslı Rumlar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin bağımsızlığı veya AB’ye üye olması yönünde Türkiye’nin ve Kıbrıslı Türklerin çabalarını sekteye uğratmak için AB üyeliklerinin yeterli bir araç olduğunu düşünmekte haklılar. Fakat 2004’ten sonra manevi zeminlerinin zayıfladığı dikkate alınırsa AB devletlerinin böyle bir oluşumu hoş görüp görmeyecekleri konusunda tamamıyla emin olamazlar. Soğuk Savaşın gerekleri ve büyük güçlerin Kıbrıs’ın yeniden birleşebileceği ve birleşmesi gerektiği konusundaki güçlü inançları nedeniyle Türkiye dışında hiçbir ülke Kıbrıs’ın 1983’te ilan ettiği bağımsızlığını resmi olarak tanımadı.⁷⁵ 2009’un ortalarında Güvenlik Konseyi’nde Kıbrıs’taki BM askerlerinin geleceğine dair soruların daha önce hiç olmadığı kadar gündeme getirilmesi, (bakınız aşağıdaki bölüm) havanın nasıl değişmekte olduğunu gösteriyor.

Hasmane bir bölünmenin gerçekleşmesi durumunda Kıbrıslı Rumlar, kuzeydeki oluşum dışında ikinci bir Kıbrıs Türk sorunuyla daha karşı karşıya gelebilirler. AB’ye katılımından bu yana Kıbrıs Cumhuriyeti, yaklaşık 100.000 Kıbrıslı Türk’e kimlik kartı verdi. Bunların bir kısmı, fiilen Türkiye’nin bir ili olmak yerine zengin ve AB üyesi Kıbrıs Cumhuriyeti’nin bir parçası olmayı seçebilirler. Kıbrıslı Türkler ve diplomatlar, 50.000 civarında Kıbrıslı Türkün güneydeki Kıbrıs Rum bölgesine gitmeyi tercih edebileceklerini düşünüyorlar.⁷⁶ Kıbrıs Türk burjuvazisi, artan bir yoğunlukla çocuklarını oradaki

⁷² Kriz Grubu’na verilen mülakat, Osman Ertuğ, UBP üyesi ve Kıbrıslı Türklerin ABD’deki eski temsilcisi, Lefkoşa, 16 Haziran 2009.

⁷³ “Genel Sekreterin Kıbrıs’taki İyi Niyet Misyonu Raporu”, BM Güvenlik Konseyi, 28 Mayıs 2004, s. 20.

⁷⁴ “Kıbrıs, AB dış politikası üzerinde en olumsuz etkisi olan ... yeni üye oldu”. Charles Grant, “Is Europe doomed to fail as a power?”, Centre for European Reform, Temmuz 2009.

⁷⁵ “Bangladeş bizi tanıdığına ABD onları çok sıkıştırdı. Yunanistan, tüm Bangladeşlileri Yunan bayraklı gemi taşımacılığında men edeceğini söyledi”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Osman Ertuğ, UBP üyesi ve Kıbrıslı Türklerin ABD’deki eski temsilcisi, Lefkoşa, 16 Haziran 2009.

⁷⁶ “Bölünme ne anlama geliyor? Kuzeye daha fazla Türk gelirken Kıbrıslı Türklerin çoğu muhtemelen güneye gidecek”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Haziran 2009.

İngilizce eğitim veren okullara gönderiyor. Adanın tarihi dikkate alınrsa dil ve siyaset konusunda Kıbrıslı Türklere ayrıcalıklar verilmesi gerekebilir.⁷⁷

Belirsizliğin yaşanacağı bir başka alan da, Nisan 2010'dan sonra çözüm yönündeki tüm umutların kaybedilmesi durumunda Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ne olacağı konusudur. Kıbrıslı Türkler ve Türkiye, tıpkı Türk askerlerinin adayı terk etmesi yönündeki uluslararası baskılara direndikleri gibi Kıbrıslı Rumlara hiç tazminat ödememeye karar verebilirler (bakınız aşağıdaki bölüm). Hasmane bir bölünme senaryosunda kesin olansa, herhangi bir toprak iadesinin olmayacağı, taşınmaz mülkler için derhal iade veya tazminatın söz konusu olmayacağı, Türkiye'yle ilişkilerin normalleşmesinin getireceği ekonomik patlamanın gerçekleşmeyeceği ve Türk kuşatması altında yaşayan bir toplum olma algısının sürüp gideceğidir.⁷⁸

Kıbrıslı Rumların başlıca sorunu şu ki ordusu ve 75 milyonluk nüfusuyla Türkiye, her zaman için baskın güç olabilir. Denizde petrol aranmasıyla ilgili çatışan iddiaları, hucümbotlarının karşı karşıya gelmesine neden oldu bile. 19 Temmuz 2009'da Türkiye, Doğu Akdeniz'de Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın özel ekonomik bölge olarak ilan ettiği bölgelerle örtüşen bir alanda petrol ve gaz arama çalışmalarına başlayacağını duyurdu. Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Markos Kipriyanu, Türkiye'nin "mahalle kabadayısı" gibi davrandığını ve AB'ye giriş sürecinin ilerleyememesinin nedeninin bu olduğunu söyleyerek tepki gösterdi.⁷⁹ Kıbrıslı Rumlar için başlıca koruyucu unsur, AB ve Türkiye'nin AB'yle uyum sürecidir. Ancak çözüm olmazsa, bu ikinci koruma işlevini yitireceğinden, Kıbrıslı Rumlar kendilerini savunmak için pek az araca sahip olacaklar. AB, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin haklarını azimle savunsa da Türk askerlerinin adadan uzaklaştırılmasına veya Türkiye ve Yunanistan arasında neredeyse savaşa dönüşecek olan 1987 ve 1996 çatışmalarına herhangi bir şekilde müdahale etmeye asla istekli olmadı. Bir Kıbrıslı Rum siyasetçi şöyle söylüyordu: "şunun farkına varacağız ki Türkiye'yle sınırimız, şuracıktan, Lefkoşa kent merkezinden geçecek.

Kıbrıslı Rumlar Türkiye'yle kendi başlarına yüzleşecekler".⁸⁰

2. Türkiye'nin ödeyeceği birden fazla maliyet

Kıbrıs'ta olduğu gibi Türkiye'de de kayıtsızlık hayli yaygın. Örneğin, mevcut görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının bir zararı olmayacağını düşünen üst düzey bir yetkiliye göre "hiçbir şey olmayacak. Mevcut realite devam edecek".⁸¹ İşte bu tutum, son yıllarda Kıbrıs'ın Türkiye'deki kamusal tartışmalarda neden yer almadığının göstergesi.⁸² Bunun nedenleri arasında bazı AB üyesi devletlerin, adanın sorunlarını Türkiye'yi belli bir mesafede tutmak için kullandıklarına ve Annan Planı dahilinde Türkiye'nin adadan sancılı ve samimi şekilde asker çekme vaadinin Kıbrıslı Rumlarca geri çevrilmesi durumunda çözüme götürecek yeni bir BM girişimini beklemenin anlamsız olacağına haklı olarak inanılması bulunuyor.⁸³

Bu yaklaşım, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu tehlikeleri hafife alıyor. AB'yle imzalanan Ek Protokol meselesinin yol açacağı olası zararlara ek olarak (bakınız aşağıdaki bölüm) Kıbrıs'ın bölünmüşlüğü sorununun çözümlenememesi, kesinlikle 2010 ortası itibariyle Ankara'nın açılacak yeni bir müzakere başlığı bulamaması anlamına gelecektir. Kıbrıslı Rumlar ellerindeki bütün kozları AB toplantılarında kullandıkları için vaziyet daha da kötüye gidebilir.⁸⁴ Avrupa Komisyonunun eski bir yetkilisine göre "çalışma komiteleri içinde olmayan insanların pek azı Kıbrıs'ın her anlamda Türkiye'nin önünü tıkamak için nasıl yoğun bir gayret içinde olduğunu biliyor. [Kıbrıs Cumhuriyeti] tek bir meseleden ibaret bir ülke ve hiç

⁸⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıslı Rum ana muhalefet partisi DISY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

⁸¹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

⁸² "Şimdi artık bir şans görmüyorum. Şansı, Kıbrıslı Rumlar Annan Planı'nı 2004'te reddettiğinde kaybettik. Türkiye, AB'ye, BM'ye veya dünyaya güvenmiyor, çünkü Kıbrıslı Türklere uygulanan ambargolar kaldırılmadı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Nur Batur, Türk köşe yazarı, 8 Eylül 2009.

⁸³ "Türkler açısından sorun çözüldü. Hükümetin yapacağı bir şey kalmadı. Yapacağı her şey Avrupa'ya karşı verilmiş bir taviz olarak görülecek. İyimser [görüşe] sahip olabileceğimizi sanmıyorum". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk köşe yazarı, Ankara, Mart 2009.

⁸⁴ "Kıbrıslı Rumların Brüksel'deki gerilla savaşını şiddetlendirmeleri ve aynı zamanda Türkiye'ye karşı sahip oldukları tehdit algısı nedeniyle nafile yere güvenliğe kavuşmak üzere daha sofistike silahlar elde etmek için 1997-1998'de takip ettikleri tehlikeli yola tekrar başvurmaları" son derece yüksek bir ihtimal. David Hannay, "Cyprus: the Costs of Failure", Centre for European Reform, Eylül 2009.

⁷⁷ "[Bölünme durumunda] Kıbrıslı Türklerin güneydeki konumunun müzakere edilmesi gerekecek". A.g.e.

⁷⁸ Bölünme durumunda iki toplum da "bölgesel çıkmazlar" haline dönüşür. Şehirlerin ve ülkelerin uzun süren bölünmüşlüklerinin getirdiği kaybet-kaybet diyalektiği üzerine bir çalışma için bakınız Jon Calame ve Esther Charlesworth, *Divided Cities: Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar, and Nicosia* (Philadelphia, 2009).

⁷⁹ *Cyprus News*, 1-31 Temmuz 2009.

kimse onu durduracak isteğe ve güce sahip değil. Her şey görüldüğünden çok daha kötü ve Kıbrıs Türkiye'nin AB müzakerelerini durdurabilir.”⁸⁵

AB perspektifinin kaybı, Türkiye için gayet olumsuz olacaktır. Ülkeyi modernleştirici değişimin başlıca lokomotifinden olduğu kadar ona son dönemlerde Orta Doğuda ve Müslüman dünyada büyük bir karizma kazandıran “Hıristiyan Batı” ile eşitliğe ulaşmanın çekim gücünden de yoksun bırakacak. Bu ayrıca yabancı yatırımın azalmasına ve ekonomik kalkınmanın yavaşlamasına da yol açabilir. Görüşmelerin başarısızlığa uğraması durumunda BM askerlerinin adayı terk edebilecek olması, Türkiye’yi endişelendirmiyor. Ancak Ankara’nın dezavantajına olarak böyle bir durumda BM’nin arabuluculuk çabaları da sona erecek ve mesele Türkiye’nin değil ama Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların söz sahibi olduğu AB çatısına taşınmış olacak. Çözüm olmamasının diplomatik alanı aşan maliyetleri de olacak. Kıbrıslı Türklere sağlanan maliyetli yardımlar, büyük olasılıkla en azından orta vadede sürecek. 2009’da bunun 667 milyon doları aşması bekleniyor ki bu miktar, Türkiye’nin kendi yurttaşları için kişi başına harcadığından fazla.⁸⁶

Hasmane ayrılık senaryosunda Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin her ikisi için bir başka önemli mesele de taşınmaz mallar sorununun çözülmemesinin yan etkileri olacaktır. Kıbrıslı Türkler’in yaşadığı kesimin üçte ikisiyle dörtte üçü arasındaki bir kısmı Kıbrıslı Rumlara ait. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), bir örnek kararlar 1996’da Loizidu-Türkiye davasında Türk askerleri Kıbrıslı Rumların sahip olduklara mülklere erişimlerini engellemeye devam ederlerse Türkiye’nin gayrimenkullere tapu alma imkanı olmaksızın ilerde mal sahibi her Kıbrıslı Ruma tazminat ödemek zorunda kalabileceğine hükmetti.⁸⁷ Güneydeki Kıbrıs Türk mallarının değeriyle kuzeydeki Kıbrıs Rum mallarının değeri arasındaki farkı hesaplamanın kolay bir yolu yok, ancak rakamlar birkaç milyardan 30 milyar avroya kadar değişiyor.⁸⁸ Türkiye’nin böyle bir ödeme yapmaya istekli olacağına ya da yapabileceğine çok az kimse inanıyor ki bu da Türkiye’yle AİHM arasında uyuşmazlık yaratacak

ve Türkiye’nin Avrupa Konseyi üyeliğini tehlikeye atabilecek bir durum.⁸⁹

Bazı Kıbrıslı Türkler ve Türkiye vatandaşları, AİHM kararlarının dayanaklarının tartışmalı olduğuna ve yargıçların 1996 kararını sadece 6’ya karşı 11 çoğunlukla aldıklarına ve bu karara ayak direyebileceklerine inanıyorlar.⁹⁰ Aslında AİHM, 28 Temmuz 2009’da Alexandru-Türkiye davasında “dostane çözüm”ü onayladı. Bu, 400’den fazla Kıbrıslı Rumun tazminat için başvurduğu, Taşınmaz Mal Komisyonu olarak bilinen resmi bir Kıbrıs Türk makamınca ele alınan davaydı.⁹¹ Ancak bu kararda, söz konusu Kıbrıs Türk komisyonundan söz edilmiyor veya bu makam tanınmıyor. Kesin olan tek şey, uluslararası toplumca tanınmış bir siyasi çözüm durumunda mülkiyet konusunun çözülmemesinin Türkiye ve Kıbrıslı Türklere diplomatik ve ekonomik maliyetinin çok daha düşük olacağıdır.

Son olarak eski bir Kıbrıs arabulucusu, katı tutumlu Kıbrıslı Rumlar tarafından bazen dile getirilen, zamanın kendilerinden yana olduğu ve AB baskısının zamanla Türkiye’yi kendi istedikleri çözümü kabul etmeye zorlayacağı görüşüne karşı çıktı. “Muhtemeldir ki koşullar gelecekte bugünkünden daha az elverişli olacak. Zira Kıbrıs müzakerelerinin sonuçlanması Türkiye’nin AB’ye katılım müzakerelerinin son aşamasına yakınlaştıkça iki ülkenin karşılıklı verecekleri tavizleri Türkiye’nin kabul etmesi imkansız olarak görmesi riski de artacak”.⁹²

3. Kıbrıslı Türklerin kaçınması gereken sonuç

Öteden beridir dünyanın kendilerine soğuk baktığı Kıbrıslı Türkler, 2004’te Annan Planına “evet” demelerinin ardından ABD ve Avrupa’dan bakanlık düzeyinde çok sayıda davet almaya başladılar. Ne var ki bu, gerçek bir tanınmaya veya uzun süreli ya da bağımsız bir ekonomik sürdürülebilirliğe yol açmadı.⁹³ Görüşmelerin başarısızlığa uğradığı hasmane bölünme senaryosunda Kıbrıslı Rumlar,

⁸⁵ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Paris, Haziran 2009.

⁸⁶ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Eylül 2009. 1974’ten bu yana yalnızca bütçe yardımı Türkiye’ye 4 milyar dolara mal oldu. Oktay Ekşi, “Hesap ortada”, *Hürriyet*, 11 Ağustos 2009.

⁸⁷ Kriz Grubu’na verilen mülakat, AB üyesi bir ülkenin büyükelçisi, Lefkoşa, Haziran 2009.

⁸⁸ Daha düşün olan rakam, Kıbrıslı Türk makamlarca verilirken daha yüksek rakam, bir üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili tarafından verildi, Kriz Grubu’na verilen mülakatlar, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

⁸⁹ Kriz Grubu’na verilen mülakatlar, Türk yorumcu ve yetkililer, Ankara, Eylül 2009.

⁹⁰ “AİHM’nin Türkiye’yi cezalandırarak değiştirmeye zorlayabileceğini düşünmek hata olur; çünkü nihayetinde sınırlı bir yaptırım yetkileri var”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Rana Zincir Celal, Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivisti, 17 Haziran 2009.

⁹¹ Yakın zamandaki karar için bakınız www.echr.coe.int.

⁹² Hannay, “Cyprus”, a.g.e.

⁹³ “Hayallerle konuşmayalım. KKTC’nin tanınma ihtimali olsa, elbette ki bugün çok daha farklı noktada olurduk”. Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, *Milliyet*, 31 Ağustos 2009.

Kıbrıslı Türkleri öfkelenmeye devam edecek bir konumda olacaklar. Zaman zaman yabancı resmi ziyaretçilerin sınırı geçerek Kıbrıs Türk toplumunun lideriyle 1960 anayasal sisteminde Kıbrıslı Türk cumhurbaşkanı yardımcısının eski makamı olan ofisinde görüşmelerini kolaylıkla engelleyebildiler.⁹⁴

Aynı zamanda Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türkleri Türkiye'yle bağlantılarından ve özerk bir yönetim kurma gayretlerinden dolayı cezalandırmaları kampanyası da Kıbrıslı Türklerin bütçe yardımı, ticaret, turizm ve uluslararası ilişkiler konularında Türkiye'ye olan bağımlılıklarını arttırdı. Görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanırsa, Kıbrıs Türk bölgesinin fiilen Türkiye'nin 82. vilayeti haline geleceğinden çok az kimsenin şüphesi var. Bazı Kıbrıslı Türkler, çoğunluğu Arapça ve Kürtçe konuşulan komşu bölgelerden gelen, az eğitilmiş, Türkiyeli göçmen işçilerin sayısının halihazırda kendi nüfuslarını geçtiğini düşünüyorlar. Yeniden birleşme umutlarının yok olması durumunda Kıbrıs Türk burjuvazisinin kimi üyeleri, İstanbul, güneydeki Kıbrıs Rum bölgesi veya Londra gibi yerlere gitmekten söz ediyorlar.⁹⁵ Resmi yetkililer, özel görüşmelerde bunun kendilerini en fazla kaygılandıran konu olduğunu söylüyorlar.⁹⁶ Adaya yakınlarda geri dönen bir Kıbrıslı Türk girişimci şunları söylüyordu: "sokaklar, Kıbrıs Türk sokakları değil. Kent merkezinde yürüyorum ve Kıbrıslı Türk sesi duymuyorum. Hayatımda ilk kez, azınlık içinde azınlıkım gibi hissediyorum".⁹⁷

Bazı Kıbrıslı Türkler ve Türkiye vatandaşları umutlarını "Tayvanlaşma" stratejisine bağlamış durumdadır. Bununla adı konmadan bir Kıbrıs Türk devletinin uluslararası toplum tarafından kabul

edilmesini kastediyorlar.⁹⁸ Ancak kuzey Kıbrıs ile Tayvan'ı karşılaştırmak doğru değil. Sayıları 300.000'den az Kıbrıslı Türkler, 23 milyon nüfuslu büyük, kendi kendini yöneten, modern, sanayileşmiş bir güçle kıyaslanamaz. AB, doğu Akdeniz'deki en güçlü aktör ve Kıbrıslı Rumlar muhtemelen herhangi bir AB üyesinin, kendini ayrı bir devlet ilan etmiş olan Kıbrıs Türk devletiyle şu ya da bu şekilde muhatap olmasına engel olabilirler. Azerbaycan ve Kırgızistan gibi Türkiye'ye sempatisi olan Türki devletler bile, Kıbrıslı Rumların AB'deki etkisinden dolayı kuzey Kıbrıs'ın ana havaalanına doğrudan uçuş koyamadılar. Annan Planına "evet" oyu veren çözüm yanlısı bir Kıbrıslı Rum'un söylediği gibi:

Kıbrıs Türk tarafının kaybedeceği şey, AB üyeliğidir... ayrılmayı seçerlerse AB'ye katılmalarına yardım etmek bizim işimiz değildir. Bu, AB'nin 27 üyesine ve Komisyona kalmış bir şey. AB mevzuatını benimsemek zorunda kalacaklar ya da Türkiye'nin bir parçası haline gelebilirler. Eğer Kıbrıslı Rumların ayrılmaktan, bunu engellemek için her şeyi yapacak kadar endişelendiğini düşünüyorlarsa söylemekten mutlu olmuyorum ama yanılıyorlar. Denktaş'ın uzun zamandır dikte etmeye çalıştığı şeye çok yaklaşmış durumdayız. Kıbrıslı Türkler şunu anlamak zorundalar ki küçük ve müreffeh bir devlet olma ideali çökmek üzere. Sadece Türkiye'den [nakit] transferi bekliyor olacaklar. Öngördükleri gelecek sahiden bu mu? Ne istediğine dikkat etmelisin. Sonunda ona sahip olabilirsin.⁹⁹

1980'de Kıbrıs Türk ürünlerinin yüzde 80'i başta Britanya olmak üzere AB'ye gidiyordu. Ancak Kıbrıs Türk ekonomisi, Avrupa Adalet Divanı'nın, Kıbrıslı Türklerin eski Kıbrıs Cumhuriyetinin sertifikasını kasıtlı olarak terk edişini reddeden 1994 tarihli kararıyla büyük darbe aldı, böylelikle ihracat maddelerinin imtiyazlı durumu sona erdi ve hareketli konfeksiyon sektörünün çökmesiyle binlerce kişi işini kaybetti. 2008 itibarıyla Kıbrıs Türk ekonomisinin ihracatında AB'nin payı yüzde 11'e düştü ve Türkiye, en büyük ticaret partnerleri haline geldi.¹⁰⁰

2008'de Kıbrıs Türk bölgesine gelen 425.000 ziyaretçinin dörtte üçü Türkiye'dendi ve bunlar, Kuzey Kıbrıs'ta gayrisafi milli hasılanın (GSMH) yüzde 12'sini sağlayan

⁹⁴ "Sözde KKTC'nin [Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti] sembolleri görünmediği ve ziyaret eden yetkilinin gündemi Kıbrıs sorunu olmadığı sürece hükümetin tavrı artık bu yönde değil. Buna birkaç örnek olarak bay Barroso [AB Komisyonu başkanı], bayan Flint [Birleşik Krallık'ın Avrupa'dan sorumlu bakanı] ve İtalya ve Hollanda'nın dışişleri bakanı yardımcılarını verebiliriz". Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, Kıbrıslı Rum yetkili, Eylül 2009. Ancak bir Kıbrıslı Türk yetkili, bazı dışişleri bakanlarının ziyaretlerden etkin şekilde hâlâ caydırılmaya çalışıldığını söyledi. Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, Eylül 2009.

⁹⁵ "Türkiye'nin kucağına düşeceğiz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivisti, Haziran 2009.

⁹⁶ "İnsanlar yaşamlarına devam edecekler. Ama Kıbrıslı Türklerin sayısı gitgide azalırken Türklerin sayısı artacak". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009.

⁹⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Girne, 18 Haziran 2009.

⁹⁸ "Tayvan'ı tanımyorsunuz, ama ticaret yapıyorsunuz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Egemen Bağış, AB'den sorumlu devlet bakanı ve başmüzakereci, 24 Nisan 2009.

⁹⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıslı Rum ana muhalefet partisi DISY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

¹⁰⁰ Kıbrıslı Türklerin verdiği rakamlara göre 2008'de ihracatlarının yüzde 57'sini, ithalatlarının yüzde 68'ini Türkiye ile gerçekleştirdiler.

turizm sektöründe hakim grup oldular.¹⁰¹ Adanın Kıbrıs Türk bölgesine gelen tüm uçaklar önce Türkiye'ye inmek zorunda ve Kıbrıslı Türkler, yurtdışında ilan ve reklam verme ve sanayi fuarları sırasında hukuki statüleriyle ilgili olarak sürekli sorun yaşamaktalar. Üçte ikisini Türkiye'den, onda biriniyse Ortadoğu, Afrika, Balkanlar ve Orta Asya'dan gelenlerin oluşturduğu 40.000 öğrenciyi çeken güçlü eğitim sektörü için de aynı bağımlılık geçerli.¹⁰² Lakin Kıbrıs Türk üniversiteleri, AB'nin Bolonya sürecinin ve Socrates/Erasmus değişim programlarının parçası olamıyorlar ve verdikleri diplomalar AB'deki akademik kurumlarca her zaman tanınmıyor.¹⁰³

Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye ne ölçüde bağımlı olduğu Nisan 2009'da yönetimin değişmesinin ardından ortaya çıktı. Yeni maliye bakanı Ersin Tatar şunları söylüyordu: "Önceki hükümet, Türkiye'den gelen yıllık yardımın hepsini 4 ayda harcamış. Kasa tamamen boştu... ve yardım alabileceğimiz tek yer Türkiye'dir".¹⁰⁴ Hasmane bölünme koşullarında bu bağımlılık kaçınılmaz olarak daha da artacaktır.¹⁰⁵ İnşaat sektöründeki ivmeye bağlı olarak gerçekleşen ve yıllık büyümenin ortalama yüzde 10.5'i bulunduğu 2004-2007 dönemindeki ekonomik patlama sürdürülebilir değildi¹⁰⁶ ve nitekim 2008'de GSMH

yüzde 1.8 oranında daraldı.¹⁰⁷ Büyük ve verimsiz bir kamu sektörü,¹⁰⁸ yüksek kamu harcamalarının neden olduğu geniş bütçe açığı,¹⁰⁹ düşük verimlilik¹¹⁰ ve düşük kapasite kullanımı¹¹¹ başlıca yapısal sorunlar arasında bulunuyor. Yeni seçilen UBP hükümetinin kökleri derinlere uzanan sorunları çözme girişimleri, sendikalardan sert tepkiler aldı.¹¹² Ayrıca verimsiz vergi sistemi ve gevşek denetim, Kıbrıs Türk yetkililerin tahminleriyle ekonominin yüzde 30'unu oluşturan büyük bir kayıt dışı ekonominin oluşmasına imkan tanıdı.¹¹³ Kazançlarının büyük bölümü Türkiyeli finansörlerine giden kumarhaneler de buna dahil.

Türkiye, israflar için halihazırda önlemler alıyor ve kuzey Kıbrıs'taki gevşek mali disiplin, "ana vatanın" gittikçe daha fazla eleştirisini alıyor.¹¹⁴ Görüşmelerin

¹⁰⁷ Kıbrıs Türk devlet planlama teşkilatından alınan veriler, www.devplan.org.

¹⁰⁸ "Bürokratlar bizden iki kaat fazla maaş alıyor ve çalışma saatlerimizin en fazla yarısı kadar çalışıyorlar. Sonra da kariyerlerinin son birkaç ayında kendilerini terfi ettiriyorlar, böylelikle en yüksek seviyeden emekli maaşı alabiliyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

¹⁰⁹ Kamu sektörü, 2008'de GSMH'nin yüzde 23'ünü yani en büyük bölümünü oluşturuyordu ve istihdamın yüzde 16'sını oluşturduğundan ikinci büyük işveren durumundaydı. Kamu personeli harcamaları, GSMH'nin yüzde 16'sını, toplam bütçeninse yüzde 35'ini oluşturuyordu. Kıbrıs Türk devlet planlama teşkilatının sağladığı veriler, www.devplan.org. Yaklaşık 35.000 Kıbrıslı Türk memur olarak çalışıyor; 55.000 kişi o ya da bu türden aylık ödeme alıyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

¹¹⁰ 2005'te kuzeydeki işgücü verimliliği, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üçte biri, Türkiye'nin altıda biri ve Almanya'nın dokuzda biri oranındaydı. "Avrupa Birliği kapı aralığına sıkışmış ülke Kuzey Kıbrıs", Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Mart 2009.

¹¹¹ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız Öner Günçavdı ve Suat Küçükçiftçi, "Economic growth under embargoes in North Cyprus: An input-output analysis" [Kuzey Kıbrıs'ta ambargolar altında ekonomik büyüme: bir girdi-çıkış analizi], MPRA, Temmuz 2008.

¹¹² "Fazla mesailer ise bu ülkede uzun bir süredir ikinci bir maaş haline almış ... Fazla mesailere kısıtlama getirdik. Her 2 ayda bir uygulanan eşel mobil sistemiyle enflasyon oranında maaşlara yapılan otomatik artışı 6 ayda bir yapılmasını kararlaştırdık. ... Sendikalar karşımıza çıktı. Ancak geri adım atmayacağız. Daha atılacak çok adım var". Ersin Tatar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan eden ülkenin maliye bakanı. "Türkiye bizim IMF'imiz, Çingene kabilesi değiliz", *Hürriyet*, 11 Ağustos 2009.

¹¹³ Günçavdı ve Küçükçiftçi, a.g.e.

¹¹⁴ "Bunu KKTC'ye yardım yapılmasını gibi bir düşünceyle söylemiyoruz. Ama oraya giden yardımın fena halde çarçur edildiğini herkesin görmesi için ... anlatmaya çalışıyoruz". Oktay Ekşi, "Hesap ortada" *Hürriyet*, 11 Ağustos 2009. Devlet

¹⁰¹ Kıbrıs Türk devlet planlama teşkilatı (www.devplan.org), merkez bankası (www.kktcmb.trnc.net) ve turizm, çevre ve kültür bakanlığından (www.turizmcevre.kultur.org) alınan veriler.

¹⁰² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Eylül 2009. Adadaki altı büyük üniversiteden biri olan Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin (DAÜ) 60 ülkeden toplam 15.000 öğrencisi bulunuyor. Bunların 8.000'den fazlası Türk, 700-800 kadarı İranlı ve 300-400 kadarı Nijeryalı. Yaklaşık dörtte biri Kıbrıslı Türk. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk akademisyen Ahmet Sözen, Lefkoşa, 16 Haziran 2009.

¹⁰³ "Restrictions, Violations and Vendettas: The Lot of the Turkish Cypriots since 1963" [Kısıtlamalar, İhlaller ve Kan Davaları: 1963'den Bu Yana Kıbrıslı Türkler], Demokrasi ve Kalkınma Platformu ve Doğu Akdeniz Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, Lefkoşa, 2007.

¹⁰⁴ *Hürriyet* gazetesine verdiği mülakat, 11 Ağustos 2009.

¹⁰⁵ 2007'de 287 milyon TL olan bütçe açığının (yaklaşık 168 milyon avro) neredeyse tamamı Türkiye tarafından kapatıldı. 2008'de bütçe açığını finanse etmek üzere Türkiye'nin verdiği hibe ve kredilerin toplamı 585 milyon TL'yi (yaklaşık 273 milyon avro) buldu. Kıbrıs Türk devlet planlama teşkilatından alınan veriler, www.devplan.org.

¹⁰⁶ Annan Planı'nın Kıbrıslı Rumların yüzde 76'sı tarafından reddilmesinin ardından siyasi bir çözüme asla ulaşamayacağına ikna olan ve 2000'li yılların ortalarında Avrupalı müşterilerin Akdeniz'deki yazlık evlere olan yoğun talebinin cazibesine kapılan Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlara ait topraklar üzerindeki inşaat faaliyetleri konusundaki çekingenliklerini 2004'ten sonra kaybettiler.

başarısızlığa uğraması durumunda Ankara daha sıkı müdahalelerde bulunacak ve maaşları alt düzeylere çekecek. Ancak Türkiye, aynı zamanda devlet üniversitelerinin büyütülmesi, bir konteynır limanın ve Türkiye kıyılarından gelecek yeni bir su boru hattının inşası gibi projelere yaptığı yatırımı arttırabilir.¹¹⁵

Avrupa Adalet Divanı'nın (AAD) Apostilidis- Orams davasında Nisan 2009'da verdiği ve Kıbrıslı Rumlara herhangi bir denetimleri olmasa da kuzeyde hukuki anlamda tam bir söz hakkı veren hüküm, statükonun sürmesini umut eden Kıbrıslı Türkler için yeni bir uyarıydı.

Bu karar, Kıbrıslı Rumlara ait topraklarda inşa edilen yazlık evleri satın alan yalnızca Avrupalı müşterilerin değil Kıbrıslı Türklerin, Türk vatandaşların ve bu tür taşınmazları esas sahibinin izni olmadan kullanan herkesin AB içinde yargılanabilmesinin önünü açtı.¹¹⁶

Böylesi bir hukuki sürecin pratik sonucu ne olursa olsun hasmane bölünmenin belirmeye başlayan dinamikleri, Kıbrıslı Türklerin dış dünyaya açılan son ekonomik pencerelerinden olan inşaat ve emlak sektörlerini çoktan çökertti.¹¹⁷

Britanyalı bir hakim, merkezi Türkiye'de olan Kıbrıs Türk Havayolları'nın Kıbrıslı Türklerin Ercan Havaalanı ile İngiltere arasında doğrudan uçuşlar

yardımları ve hibelerin yanı sıra Türk devleti, özel sektör borçlarına özel yatırım kredileri ile birlikte faiz sübvansiyonu sağlıyor.

¹¹⁵“İsraf istememe konusunda ciddiyiz. Mali külfeti taşımaya razıyız. Ama farklı olmalı. Bunun işlemini sağlayacağız. Ekonomideki kara delikleri halledeceğiz”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

¹¹⁶“AB müktesebatı kuzeyde askıya alınmış durumda ancak Kıbrıslı Rumlar şimdi bir yasa geçirip sizi mahkemeye verebilirler. Önemli olan, emsaller. Beni hapse de attırabilirler ama yapmıyorlar; çünkü ben Kıbrıslı Türk'üm. Yani diyorlar ki istersem seni öldürebilirim, ama öldürmemeye karar verdim”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıs Türk sivil toplum aktivisti, Haziran 2009. “Bunun Türk Havayolları'na ait bir yolcu uçağının Heathrow'da rehin kalmasına neden olduğunu düşünün”. Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, Kıbrıs'ta görevli diplomat, Eylül 2009.

¹¹⁷ Annan Planı'nın 2004'te çökmesinden sonra Kıbrıslı Rumlara ait mallar üzerinde başlayan inşaat patlaması süresince yaklaşık 5.000 villa yapıldı. Gayrimenkullerin ve tapuların geleceğinin belirsiz olması, finans sektörünün tamamını etkiliyor. Örneğin uluslararası yatırım ve raporlamanın gerekleri göz önünde bulundurulduğunda kuzeydeki Türk bankaları, tapuları teminat olarak kabul etmekten Kıbrıs Türk makamlarının güvencesi olmasına rağmen tedirginlik duyuyorlar. “1974 öncesinde Kıbrıslı Türklerle ait olan mallar üzerinde devam eden inşaatlar hariç tüm şantiyeler kapatıldı”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, bir Türk bankasının şube yöneticisi, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

yapamayacağına dair 28 Temmuz 2009'da verdiği hükümde AAD'nin kararına hemen atıfta bulundu. Gelecekte tanınma yönünde daha fazla ilerleme sağlayacaklarını ümit eden Kıbrıslı Türklerin umutlarını kıran kararda mahkeme, bir diğer neden olarak 1944 Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesinin (Chicago Sözleşmesi) uçuş rotalarındaki tüm hakları uluslararası alanda tanınan devlete verdiğine ve Birleşik Krallık'ın, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adı altında bağımsızlığını ilan eden yapının resmi olarak tanınması anlamına gelebilecek hiçbir şey yapmaması gerektiğine işaret etti.

Kıbrıs Türk kesimi, nispeten istikrarlı ve demokratik bir sisteme sahip. Ancak gelecekte hasmane bir bölünmenin getireceği zorunluluklar bir yana, eski statüko şartlarında bile başarıyla sürdüğü söylenemez. Kıbrıslı Türklerin Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin uluslararası ilişkiler bölümü başkanının sözleriyle:

Elimizdeki, yeniden dağıtım sisteminden ibaret ve o da çöküyor. Hazırlıklı değiliz; izole durumda yaşadık. [Bir Kıbrıs Türk devletini] rekabetçi, uzun vadeli bir projeye dönüştürmek gibi bir fikrimiz yok. insanların şu soruyu sorduklarına şahit olmazsınız: “Kuzeyi kendi ayakları üzerine duran bir ekonomi haline nasıl getirebiliriz?” İki arada bir derede kaldık. Belirsiz bir gelecek karşısında ortaya çıkan, büyüyen bir siyasi bölünme söz konusu. Nüfus yapısındaki değişimler, endişelere ve “eskiden yaseminler ülkesiydik, artık değiliz” fikrine yol açıyor. Hatay [Türkiye'nin kıyı bölgesinde, Kıbrıs yakınlarında bulunan ve geniş bir etnik Arap ve Kürt nüfusun yaşadığı il] gibi olduk. Ayrıca yerleşimciler, istihdam ve eşit haklar için gitgide daha fazla talepte bulunuyorlar.¹¹⁸

Kısacası tek başına hareket etmenin sosyal, siyasi ve ekonomik maliyetleri, Kıbrıslı Türklerin karşılayamayacakları kadar yüksek olacak. Kıbrıslı Türk avukat Emine Erk şöyle açıklıyor: “[Bölünmenin] ne şekilde olabileceğini bilmiyorum. Tek bildiğim, bunun pahalıya mal olacağı. İzoleyken ve tek yardım kaynağınız Türkiye iken ne kadar başarılı olabilirsiniz?”¹¹⁹

B. FEDERAL ÇATIDA YENİDEN BİRLEŞME ŞANSININ KULLANILMASI

Hasmane bir bölünmenin iki taraf için de getireceği zorluklar ve mevcut görüşmelerin federal çatı altında birleşmek için geriye kalan en iyi şans olduğuna dair

¹¹⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

¹¹⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

kuşku götürmeyen gerçek göz önünde bulundurulduğunda, iki toplumun da çözüm yolundaki engelleri aşmak üzere çabalarını ikiye katlamaları gerekiyor. BM'nin arabuluculuğunda varılacak iki toplumlu, iki kesimli yeniden birleşme formülü, çoğunluğun potansiyel desteğini alacak, tek olası uzlaşmadır.¹²⁰ Her iki taraf da karşı tarafın statükodan gizlice hoşnut olduğuna inansa da bu doğru değil.¹²¹ Çözümlememiş belli başlı sorunlar aynı ve geleceğe dair her iki senaryoda da ele alınmaları zor olacak. Beraberinde kaçınılmaz olarak bölünmeye doğru hızlı, müzakere edilmeyen bir gidişatı getirecek olan, düşmanlık dolu uzun dönemde herşeyi daha da kötüleştirmek yerine bu sorunların çözüm yolunda işbirliği ile ele alınması, herkesin yararına olacaktır.

Yeniden birleşmenin avantajı, çözümün olmamasının pek çok tehlikeyi daha da vahim hale getirmesinden ibaret değil. Herşeyden evvel, Türkiye ile Yunanistan arasında 1999 sonrası dönemdeki normalleşmeyle birlikte patlama yapan ticaret hakkında 2008'de yapılan kapsamlı bir araştırmanın gösterdiği üzere yeniden birleşmeyi sağlayacak bir çözüm, adadaki herkesin ekonomik durumunu düzelterek. Barış sayesinde kişi başına yıllık 5.500 avro değerindeki kar payıyla güneydeki gelirler yüzde 20, kuzeyde ise yüzde 40 artacak, yedi yılın sonunda yeniden birleşmiş bir Kıbrıs'ın ekonomisini yüzde on büyütecektir.¹²² Yeni turizm pazarlarına ulaşım, daha düşük bir vergi tabanı, Orta Doğu'ya yakınlık, iyi eğitilmiş bir nüfus ve en önemlisi büyük Türk pazarına olan normal erişim, Kıbrıs'ı pekala bölgesel bir merkez haline getirebilir.¹²³

Kıbrıslı Rumlar açısından Türkiye, Kıbrıs'ın güvenliği gibi önemli meselelerde bir role sahip olsa da hemen hemen tüm Türk askerlerinin gitmesini, mallar için

tazminat veya iade garantisi verilmesini, önemli miktarda toprak iadesi yapılmasını (bakınız aşağıdaki bölüm) ve adanın yeniden birleşmesini sağlayacak kapsamlı bir çözüm, algılanan Türkiye tehdidinin azalmasını sağlayabilir. Ekonomik iyileşme, yeni iş olanakları ve devlete olan yararları konusundaki güçlü arzu, Kıbrıslı Türklerin çözümü desteklemelerinin başlıca nedenlerini oluşturuyor. AB haklarının tamamına ve toplumlarının uzun vadede takip edeceği yola dair şu anda sahip olmadıkları güvenlik hissine kavuşacaklar. Ana iş kollarından biri olan ve AB programlarından izole olmalarına rağmen nispeten başarı sağlayan uluslararası üniversiteler, bilhassa yarar sağlayan kurumlar olacak.

Kıbrıslı Rumların ve Türklerin birbirinden neredeyse tamamen ayrı yaşadıkları ve bu durumdan rahatsız olmadıkları gerçeği düşünüldüğünde, önümüzdeki aylarda kapsamlı bir çözüm yolunda ilerlemek için siyasi irade ve karşılıklı güven ortaya çıkarsa iki taraf da gevşek bir federal çözümü tercih ettiklerinin farkına varabilir. Kıbrıslı Rumların bunu bir seçenek olarak görmekte gitgide daha fazla istekli oldukları, 400'den fazla kişinin hükümetlerine meydan okuyarak işgal altındaki mallarına tazminat alabilmek amacıyla Kıbrıslı Türklerin kurduğu resmi taşınmaz mal komisyonuna başvurularında görülebilir.¹²⁴ Böylesi bir durumda Türkiye, daha fazla toprağı geri verecek ve böylelikle gelecekteki bir referandumda beş temel endişeleri arasında toprak konusunu sayan, henüz kararını vermemiş Kıbrıslı Rum seçmenlerin yüzde 60'ını memnun edecektir.¹²⁵

Tüm bunlara karşın Kıbrıs'ta çok az kişi çözümün getireceği bariz yararları düşünüyor. Şişirilmiş söylemler nedeniyle pek çok Kıbrıslı, yeniden birleşmeye olan muhalefetin bazen kurulu iş dünyası oligarşilerinden, milliyetçi medyadan ve süregiden ayrılıktan istifade eden suç ağlarından kaynaklandığının farkına varamıyor. Bir nebze olumsuz hava, eğer iki halkı da uzlaşmanın başarısızlığa uğramasıyla varılacak uçuruma bakmaya zorlarsa en azından kısa bir süreliğine yararlı olabilir:

Bölünmeden bahsetmeleri iyi bir şey. Gelecekleriyle yüzleşmeleri önemli. Mümkün görünmeyen bir anlaşmaya varmalarında ikisinin de ortak çıkarı var. Hristofyas ve Talat başarısızlığa uğrarsa üzücü şeylerin olacağına dair algı yaygınlaşıyor. Liderler, şahsen siyasi figürler olarak kaderlerine terk edildiklerine inanıyorlar. Oyunun sonuna

¹²⁰ Kıbrıslı Rumların yüzde 44'ü böylesi bir federasyonu tatmin edici olarak görürken yüzde 37'si kabul edilebilir bir uzlaşma olarak değerlendiriyor. Kıbrıslı Türklerin ise yüzde 49'u tatmin edici, yüzde 24'ü ise kabul edilebilir bir uzlaşma olarak görüyor. Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e.

¹²¹ Kıbrıslı Rumların yüzde 60'ı statükoyu açık şekilde reddederken Kıbrıslı Türklerin yüzde 68'i mevcut durumdan memnun olduğunu veya bunun kabul edilebilir olduğunu söyledi; Kıbrıslı Türklerin yüzde 41'i statükoyu açık şekilde reddederken Kıbrıslı Rumların yüzde 51'i mevcut durumdan memnun olduğunu veya bunun kabul edilebilir olduğunu düşünüyor. A.g.e., s. 7-8.

¹²² Fiona Mullen, Özlem Oğuz, Praxoula Antoniadou Kyriacou, "The Day After: Commercial Opportunities Following a Solution to the Cyprus Problem", International Research Institute Oslo (PRIO), Mart 2008, s. 2.

¹²³ "Bu ve benzeri örnekler nedeniyle iki taraftan da çok sayıda Kıbrıslının müzakerelerde kimsenin kazanmadığı hesaplara hararetle sarılmaları son derece demode görünüyor". Hannay, "Cyprus", a.g.e.

¹²⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıs Türk Taşınmaz Mal Komisyonu'ndan bir yetkili, 17 Eylül 2009.

¹²⁵ Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e.

yaklaşıldığını düşünüyorlar.... anlaşmaya varırlarsa bunun heyecan verici etkileri olacak.¹²⁶

IV. MÜZAKERE KONULARI

Müzakerelerin ilk yılı, yedi ana konu üzerinde yoğunlaştı: yönetimin oluşturulması ve güç paylaşımının düzenlenmesi; iki tarafın birbirlerinin yaşadığı alanlarda edinilmiş mülkleri nasıl geri vereceği ya da karşılıklı olarak birbirlerini nasıl tazmin edecekleri; birleşmiş bir Kıbrıs'ın, iki toplumu AB içinde tek ses olarak nasıl temsil edeceği; iki tarafın yeni federal ekonomiyi ve onun düzenleyici kurumlarını nasıl koordine edecekleri; iki kurucu devletin yeni sınırlarının nerede olacağı; gelecekte adanın güvenliği ve imzalanan anlaşmaların uygulanmasının düzenlenmesi; yurttaşlık haklarının düzenlenmesi, ve özellikle Türkiye'den olmak üzere geçmişte meydana gelen göçlerin ne ölçüde yasallaştırılacağı.

Eylül 2008 - Ağustos 2009 arasında yapılan ana müzakerelerde yönetim (yürütme hariç) ve AB meseleleriyle ilgili konularda anlamlı derecede uyum kaydedildi. İki taraf öncelikle mülkiyet, toprak paylaşımı, vatandaşlık ve güvenlik konularında bilinen farklı pozisyonlarını kayda geçirdiler. Ekonomi konusunda çalışma grupları aşamasında sağlanmış görünen uyum, liderler düzeyinde bozuldu.¹²⁷ Genel olarak bir anlaşmaya varmayı engelleyen, kilit önemdeki konular arasında Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin müdahale hakkı dahil Türkiye'nin 1960 modeli garantörlüğünün yeniden inşası yolunda ısrar etmelerinden ötürü Kıbrıslı Rumların duydukları endişeler; Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin çekilmeden sonra da Türk askerlerini adada tutma istekleri; Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumların Türklerin yaşadığı bölgelerde ve gelecekteki yeniden birleşmiş cumhuriyette egemen olmalarından korkmaları; ve Kıbrıslı Rumların geri dönme, iade ya da ciddi ölçüde bir tazminat istediği, ancak Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin bunları sağlamakta isteksiz oldukları mülkiyet meselesi bulunuyor. Üst düzey bir diplomat şöyle açıklıyor:

İlk dört konuda [yönetim ve yetki paylaşımı, taşınmaz mallar, AB konuları ve ekonomi] çok ayrıntıya girdiler, belki de gereğinden fazla. Aslında anlamlı ölçüde bir uyum vardı. Eksik olan şey, genel manzara. Pozisyonlarını belirliyorlar, tutum alıyorlar. Durum kimi zaman çelişkili. Bazı şeyleri masaya koyarken aralarında köprüler inşa edebiliyorlar. Bulmacanın tüm parçaları mevcut ve her

¹²⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Haziran 2009.

¹²⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yorgo Yakovu, Kıbrıslı Rumların başmüzakerecisi, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

konuda fikir birliği sağlanana dek hiçbir konuda fikir birliğine ulaşılmış olmayacak. Liderler ve danışmanlar arasında iyi bir uyum var; temsil düzeyi de iyiydi. Birebir görüşmeler iyi gitti. Karmaşanın üstesinden gelebildiler. Bu, sonrası için çok iyi.¹²⁸

Yürütmenin şekli ve mülkiyet sorununa getirilecek çözümün uygulanması konularında büyük farklılıklar görülse de iki taraf da önceki görüşmelere oranla daha iyisini yapmak istiyor; ancak önemli ve büyük değişiklikler için bir fırsat bulunmuyor.¹²⁹ Eski planlardan yapılan radikal sapmalar sadece Kıbrıslı Türkleri değil Kıbrıslı Rumları da rahatsız ediyor

Ben 2004'te "evet" oyu verdim. Ama geri gelip de, hayır Güzelyurt'un verilmesi artık anlaşmanın parçası değil ve hükümette denge bundan böyle 4:2 değil 4:3 olacak derlerse ... biz, bir referandum bile istemeyiz. Yönetimdeki bu eski dengeyi koruyalım, onunla yaşamaya devam edelim. Bu oranı, dengeyi bozmayacak biçimde düzeltelim. Uygulamadaki güvencelerin iyileştirilmesi, daha kısa takvimler, daha etkin yönetim yöntemleri, güvenlik hissini daha iyi şekilde tatmini ve askerlerin daha hızlı çekilmeleri. Kısacası, iki taraf için de daha iyi olacak şekilde, daha güvenilir, daha kolay satılabilir bir çözüme ulaşılmaması. Sembolik hareketlerin büyük yardımı olacaktır. Bir dizi olumlu adıma, iki tarafın da duyuracağı gerçek bir ilerlemeye ihtiyacımız var ve bunun hemen gerçekleşmesi gerekiyor.¹³⁰

Bazı meseleler kendi başlarına çözümlenecek durumda olmadığından müzakereciler, farklı konularda al-ver pazarlıklarına daha istekli olmalılar. Örneğin Kıbrıslı Rumlar, Türk tarafının 1960 Garanti Anlaşması konusunda vereceği ödünler karşılık olarak Türk yerleşimcilerin adadaki varlığının yasallaşması konusunda ödün verebilirler. Benzer şekilde Kıbrıslı Türklerin ne kadar toprağı ellerinde tutacaklarına dair vereceği ödünler, Kıbrıslı Rumların malların tazmini sürecinde daha fazla esneklik göstermeleriyle karşılık görebilir.

A. YÖNETİM VE GÜÇ PAYLAŞIMI

Hristofyas ve Talat, müzakerelere başladılar ve sekiz ayın yarısını yönetim ve güç paylaşımı konularına harcadılar. Bu, birçoklarının en önemli konu olarak addediliyor ve konunun pek çok boyutunda ilerleme sağlanmış durumda. Kıbrıs Türk tarafındaki yetkililere göre yargı, dış ilişkiler ve federal polis gibi bir düzine konudan yalnızca biri – yürütmenin biçimi – hâlâ çözümlenmemiş duruyor.¹³¹ Fakat üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili, yaklaşımda hâlâ büyük farklılıklar bulunduğu endişe duyuyor: "Biz genel tablo konusunda oldukça endişeliyiz. Teker teker alındığında farklılıkların hiçbiri beni kaygılandırmıyor, ama hepsi bir araya geldiğinde bu, ayrılık anlamına geliyor".¹³²

Kıbrıslı Rumlar, dönüşümlü başkanlık gibi bazı konularda erken ödümler verdiler, ancak başka konularda Türk tarafından esneklik görmedikleri için hayal kırıklığına uğradılar.¹³³ Hazırlık niteliğindeki çalışma gruplarında görüşmelerin iyi gittiği, ama liderler düzeyinde ilerlemenin durduğu kanaatindedir.¹³⁴ Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerin kurucu devletlere maksimum yetki verilmesinde ısrar etmelerinin federal yönetim düzeyinde herşeyin verimsiz şekilde tekrar edilmesine neden olacağından şikayet ediyorlar.¹³⁵ Ancak Talat, Kıbrıslı Türklerin federal hükümetin çıkmaza sürülebileceği ve Kıbrıslı Rumların kendilerini federal hükümetten uzaklaştıracağı ya da etkisiz kılacağı yolundaki gerçek endişelerini yansıtıyordu.

Kıbrıs Türk tarafı, başlangıçta senato tarafından seçilen bir başkanlık konseyi istiyordu. Kıbrıslı Rumlar, ABD'de olduğu gibi Kıbrıslı Rum başkan adayıyla Kıbrıslı Türk başkan yardımcısı adayının tek bir listede olmasını istediler. Buna göre ağırlıklı çapraz oylamayla Kıbrıslı Türklere daha fazla söz hakkı verilecek ve zafer, adanın genelinde oyların yüzde 50'sinden

¹³¹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

¹³² Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Haziran 2009.

¹³³ "Garantiler konusunda satabileceğimiz birşey vereceklerini ümit ederek yönetim konusunda –bizim için son derece zor– herşeyi verdik. Ama onlar asla vermediler". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009.

¹³⁴ "Talat her kelime için yorum yazdı, her yere dipnot koydu". A.g.e.

¹³⁵ "Federasyonda yapılacak herşeyin kurucu devletlerde yapılmasını istiyorlar—ayrı limanlar, havaalanları ve Uçuş Bilgi Bölgesi işletmek istiyorlar. Ortak yetkiler olması gerektiğini söyledik. Aksi takdirde federasyon ne işe yarayacak anlamıyorum". A.g.e.

¹²⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2009.

¹²⁹ "Annan Planı masada olmayabilir; ama kesinlikle masanın altında". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk lider Mehmet Ali Talat, Brüksel, 15 Eylül 2009.

¹³⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıslı Rumların ana muhalefet partisi DİSY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

fazlasını alan listenin olacaktı. Görüşmeler için Eylül 2009'da yeniden toplandığında Kıbrıslı Türkler, dönüşümlü başkanlık ve başkan yardımcılığını kabul ettiler. “Eş başkanların”, eşit sayıda Kıbrıslı Rum ve Türk'ten oluşan 48 üyeli senato tarafından seçilmesini, böylelikle siyasi eşitlik taleplerinin karşılanmasını önerdiler. Aslında bunun, Kıbrıslı Rumların istediği gibi adayları ortak listede yer almaya zorlayacağına inanıyorlar.¹³⁶

Kıbrıslı Türklerin federal yönetimin zayıf olmasını tercih etmelerine karşın iki tarafın da gündelik işlerin ortaklaşa yönetilmesini tercih ettiklerini gösteren kanıtlar mevcut.¹³⁷ Eğitim ve kültürel mirasın korunması konularında Kıbrıslı Rum ve Türkler, kendi kontrollerinin sürmesini istiyorlar. Kıbrıs Türk liderliği vatandaşlık konuları, sosyal güvenlik, kooperatif bankaları, güvenlik ve savunma ile polis konularını da sahip olmak istediği yetkiler listesine ekledi. Kıbrıslı Rumlar, küçük ve uzun zamandır izole olan Kıbrıs Türk toplumunun çok sayıdaki konseye ve düzenleyici makama etkin bir kadro oluşturamayacağından ve merkez bankasında eşit rotasyon sağlayacak derinliği bulunmamasından endişe duyuyorlar.

Çözüme kavuşturulması zor olacak bir mesele, “siyasi açıdan eşit” olması gereken “iki kurucu devletin” yeniden birleşmiş Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki kurucu statüsüdür. Kıbrıs Rum tarafı, yeni devletin uluslararası statüsünü koruyabilmesi için mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti'nin evrimi biçiminde olmasını istiyorlar.¹³⁸ Kıbrıs Rum çoğunluk tarafından eritilmekten korkan Kıbrıslı Türkler, formülün açıkça “iki kurucu devlet” fikrine dayandırılmasını istiyorlar. Bu konuda eskiden uzlaşmış öneri olan ve konuyu diplomatik açıdan belirsizlik içinde bırakan “bakire doğum”, çok riskli olduğu gerekçesiyle Kıbrıslı Rumlarca reddediliyor. Kıbrıslı Rumlar, bu konudaki herhangi bir ifadenin, gelecekte Kıbrıslı Türklerin ayrılmasına dayanak hazırlamasından kaygılanıyorlar. Ancak bu kuşku, adanın öbür tarafındaki gerçek düşünceleri yansıtıyor gözüküyor¹³⁹ ve bir Kıbrıs

Türk devletinin bağımsız bir kurum olarak varlığını sürdürebilmesi pek mümkün olmadığından bu, iki tarafın karşılıklı güvensizliklerinin üstesinden gelmek için daha fazla çalışmalarını gerektiren bir başka alanı teşkil ediyor.

B. MÜLKİYET

Kıbrıs'taki iki toplumdan birinin bir üyesinin 1974 öncesinde sahip olduğu ve 1974 sonrasında diğer toplumun yaşadığı bölgede kalan mülklerin geleceğine dair tartışmalarda fazla bir ilerleme kaydedilemedi. Halkın yaşadığı toprakların büyük bölümü Kıbrıslı Rumlara ait olan¹⁴⁰ Talat, mülkiyet konusunun büyük olasılıkla ikinci turdaki toplantıların “en zor meselesi” olacağını¹⁴¹ ve kamuya açık toplantılarda kendisine sorulan tek konu olduğunu söylüyor.¹⁴² Anlaşmazlığın ana hattı iyi biliniyor. Kıbrıslı Rumların ezici çoğunluğu, özellikle de malın Türkiye'den gelmiş göçmenler tarafından kullanıldığı durumlarda, iade ile ilgili olarak ilk karar hakkını o mülkün esas sahibine bırakan bir çözümü tercih ediyorlar; Kıbrıslı Türkler ise tazminata öncelik veren ve ilk sözü mülkün mevcut kullanıcısının söylediği bir çözümden yanalar.

Kıbrıslı Rumlar, tazminat kararı verilmiş mallar için derhal nakit ödemenin yapılmasını talep ediyorlar. Tazminatın borsada satılabilecek veya vade bitiminde alınabilecek mal senetleri şeklinde verilmesine dair önceleri yapılan önerilerden hoşlanmıyorlar.¹⁴³ Kıbrıslı Rumlar'ın tarihsel olarak daha zengin, orta sınıfı daha güçlü olan bir toplum olduğunu, ayrıca malları çoğunlukla kentlerde olduğu için çok daha fazla değer kazandığını ve yeni Kıbrıslı Türk sahiplerinin bu mülklere çok yatırım yaptığını belirten Kıbrıslı Türkler, günümüz kriterlerine göre değer biçmenin adilane olmayacağından yakınıyorlar. Yerinden edilmiş bir Kıbrıslı Türk şunları anlatıyor:

bunu olası sorun alanları arasında altıncı sıraya yerleştirdiler. A.g.e. s. 42.

¹⁴⁰ Kıbrıslı Rumlar, kuzeydeki özel mülklerin yüzde 78.5'inin kendilerine ait olduğunu iddia ederken—bu rakam daha fazla kabul görüyor—Kıbrıslı Türkler, bunun yüzde 63.8 olduğunu söylüyorlar. Aynı zamanda Kıbrıslı Türkler güneydeki toprakların yüzde 22'sinde hak iddia ederken Kıbrıslı Rumlar rakamın 13.9 olduğunu söylüyorlar. Ayla Gürel ve Kudret Özersay, “The Politics of Property in Cyprus”, International Peace Research Institute, Oslo, 2006.

¹⁴¹ Kıbrıs Türk kesimi tarafından yapılan resmi açıklama, 7 Ağustos 2009.

¹⁴² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Brüksel, 15 Eylül 2009.

¹⁴³ “İnsanlar, ceplerine senet değil de hemen birşeyin gireceğini hissetmek istiyorlar”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefteris Adilinis, *Politis*, 19 Haziran 2009.

¹³⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıs Türk yetkili, Lefkoşa, Eylül 2009.

¹³⁷ Bakınız Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e.

¹³⁸ “Birleşmiş Kıbrıs cumhuriyeti ... Kıbrıs Cumhuriyeti'nin evrimi biçiminde teşekkül etmelidir”. Cumhurbaşkanı, tüm Kıbrıs Rum siyasi partilerinin liderleri ve önceki cumhurbaşkanlarından oluşan Ulusal Konsey'in dört gün süren toplantısında alınan karar, 18 Eylül 2009.

¹³⁹ Kıbrıslı Türklerin yalnızca yüzde 11'i gelecekteki olası sorunları arasında kendilerinin ve Türkiye'nin, kuzeyde ayrı veya bağımsız bir devlet kurmak amacıyla anlaşmada bölünmeye yönelik unsurlar kullanmasını (örneğin “iki kurucu devlet” gibi ifadeler) saydılar. Kıbrıslı Rumlar bile

2003'te sınırlar açıldığında [Kıbrıs Rum kesimindeki] evimi görmeye gittim. Bulmak zor oldu. Yol yoktu; çatılardan işaretleri kaldırmışlardı [ve] sadece biraz moloz kalmıştı. Bizler çobandık ve bir ormanımız vardı. O zamanlarda da doğru dürüst yol ve elektrik yoktu. Kendi ekimimizi biçer; şarabımızı kendi üzümümüzden yapardık. Rumlar, kentlerde yaşarlardı. Şimdi ben [Kıbrıs Türk tarafında Güzelyurt'ta] eski bir Rum evinde yaşıyorum. Taşınmak zorunda kalacak olmama rağmen sırf nereye gideceğimizi bilelim diye 2004'te Annan Planına "evet" dedim. Büyük ihtimalle gene "evet" diyeceğim, bırakalım şu işi artık tamamen halletsinler. Ama şimdi yine bundan sonra ne olacağını bilmiyoruz. Evimizi alacaklar mı? Elbette bu eve para harcadım. Onu ayakta tuttuğum için benim tazminat hakkım yok mu? 45 yaşındayım. Başka bir yere gidip yeni bir hayata başlayamam.¹⁴⁴

Kıbrıs Türk tarafı, örneğin tazminatları 1963 yılı değerlerine dayandırmak gibi yöntemlerle bu dengesizliği düzeltmenin yollarını arıyor, ancak bunun Kıbrıslı Rum mal sahiplerini hoşnut etmesi beklenmiyor.

Mülkiyet meselesini net kategoriler ayıracak bir çalışma yapılırsa iki tarafın da çözümü kabul edeceğini gösteren bir anket, bir başka fikir ortaya koydu. Kıbrıslı Türklerin çoğunluğu şu an kullanılmayan, ikincil veya kısmen kullanılan ve yabancıların sahibi olduğu mülklerin iadesini kabul edebiliyorlar; Kıbrıslı Rumların çoğunluğu da kamu hizmetlerinin halihazırda sağlandığı mülkler için öncelikle tazminatı kabul edebiliyor ve azınlıkta kalan önemli miktardaki Kıbrıslı Rum, boş arazilere inşa edilmiş, büyük ölçüde iyileştirilmiş ve gelir getiren ticari mülkler için tazminat verilmesini kabul edebiliyor. Kıbrıslı Rumlar için eski mallarına ne yapacaklarına kendilerinin karar verme hakkına sahip olmaları bir onur meselesi olsa da birçoğunun malını geri istemesi beklenmiyor.¹⁴⁵

Başlıca mesele mülk sorununun çözümünü kimin finanse edeceği, özellikle de derhal yapılacak ödemeler için nakit bulmak gerekirse. Peşin nakit ödemeler yeni Kıbrıs Türk kurucu devletini rahatlıkla iflasa sürükleyeceğinden BM, AB ve daha geniş anlamıyla uluslararası toplum, bu amaçla bir fon

oluşturmak zorunda kalacak.¹⁴⁶ Birçok Kıbrıslı, uluslararası toplumun çözümü finanse edeceğini ya da en azından finanse edilmesini güvence altına alacağını uzun zamandır farz etmekteydi. Aslında geçmişte birçok büyük AB üyesi devletten yetkililer, bu görüşü kendi inisiyatifleriyle teşvik etti. Lakin küresel ekonomik krizin ardından bu ölçüde bir yardım şüpheli gözüküyor.¹⁴⁷ Mülklerin gerçek sahiplerini, borsayı kullanarak çabucak peşin para alabileceklerine ikna edecek ve böylelikle Kıbrıslı vergi mükelleflerinin üzerine büyük bir külfet yüklemeyecek yeni bir öneri gerekiyor.

C. AB KONULARI

Yeniden birleşmiş Kıbrıs'ın AB'yle ilişkilerinin nasıl olacağı, hazırlık komitelerinin en az tartışmalı konularındandı ve liderleri de fazla uğraştırmadı. Böyle olsa bile Kıbrıs Türk tarafı AB dosyası konusunda "çok iyi bir uyum" olduğuna inanırken¹⁴⁸ Kıbrıslı Rumlar, bütün hükümet politikalarının önceden birlikte kararlaştırılması yönünde Kıbrıslı Türklerin isteği yüzünden (ki bu onlara göre uygulanması imkansız birşey) AB toplantılarında Kıbrıs'ın ellerinin bağlanacağından endişe duyuyorlar. Üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili şunları söylüyordu: "AB tecrübeleri yok. AB'de eşit temsiliyet istiyorlar. Fakat AB bu şekilde çalışmaz. Öyle bir noktaya geldik ki [AB temsilcimiz] ilk günden itibaren çıkmaza giriyor ve sessizce oturuyor."¹⁴⁹ Kıbrıslı Türkler, yeniden birleşmiş Kıbrıs'ın temsilcisinin karar almasına karşı çıkmadıklarını, ancak bunun uzlaşmış bir politika çerçevesinde olması gerektiğini söylüyorlar.

AB'nin bu sorunun çözümünü nasıl kolaylaştıracağı hâlâ ihtilafli bir konu. "10. Protokol" olarak bilinen, Kıbrıs'ın AB'ye Giriş Anlaşması'nın ekinde "Avrupa Birliği, AB'nin kuruluş ilkeleri doğrultusunda bir çözümün koşullarını kolaylaştırmaya hazırdır"¹⁵⁰

¹⁴⁶ Andreas Theophanous, "The political economy of a Cyprus settlement: The examination of four scenarios", International Research Institute Oslo (PRIO), Mayıs 2008.

¹⁴⁷ "Kıbrıslı Türkler, tazminat için uluslararası camiaya müracaat edeceğiz diyorlar. Biz de diyoruz ki uluslararası camianın cebinden milyarlar çıkarmaya hazır olduğunu gösteren hiçbir işaret yok". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

¹⁴⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Haziran 2009.

¹⁴⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

¹⁵⁰ AB anlaşmaları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımına dair temel hakları içeren kurucu ilkeleri ortaya koydu. 10. Protokolde ayrıca şunlara yer veriliyor:

¹⁴⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Evinden edilmiş bir Kıbrıslı Türk, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

¹⁴⁵ "Biz, yasal sahibinin karar vermesinde ısrar ediyoruz, [ama] Kıbrıslı Rumların çoğu tazminatı kabul edecek". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Andros Kipriyanu, AKEL lideri, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

deniyor. Kıbrıs için özel hazırlanmış 10. Protokol, AB anlaşmalarından belirli istisnalara izin verecek şekilde Kıbrıs'ın AB'ye giriş koşullarını değiştirmek suretiyle Kıbrıs sorununa çözüm üretmenin yollarını açmaktadır.¹⁵¹ AB hukukçuları, bu hızlandırılmış prosedürün birincil hukuku ortaya koyduğunu, dolayısıyla hukuki açıdan sağlam olduğunu savunurken,¹⁵² Kıbrıslı Türklerin bundan kuşkuları bulunuyor ve her türlü çözüm şeklinin AB'nin birincil hukukunda yer almasını talep ediyorlar. Ancak bu iki yıl boyunca AB'deki parlamentoların sayısı 50 civarında olan alt ve üst kanatlarının onayını gerektirecek son derece külfetli bir süreç.¹⁵³ Birincil AB hukukuna dönüşmeyen her çözümün AB mahkemelerinde sorun oluşturacağı ve mülk tazminatlarına dair maddelerin pahalıya mal olacak davalar getirebileceğinin farkında olan Türkiye, Kıbrıslı Türkleri güçlü bir şekilde destekliyor.¹⁵⁴ Bir çözüm de her ikisini birden yapmak: çözümü hayata geçirmeye başlamak için 10. Protokolün hızlandırılmış prosedürüyle başlamak ve aynı zamanda klasik onay prosedüründe de ilerlemek olası.¹⁵⁵

“Anlaşmaya varılması durumunda Konsey, Komisyonun sunacağı öneriyi temel alarak ve oybirliğiyle hareket ederek Kıbrıs Türk toplumu açısından Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımına dair koşulların uyarlanması konusunda karar verecektir”. Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, 23 Eylül 2003.

¹⁵¹ Çözüm nedeniyle ismi veya yapısında ne değişiklik olursa olsun Kıbrıs AB üyesi olduğundan AB, yalnızca kendi anlaşmalarındaki istisnalardan dolayı endişe duymaktadır. Bunun, anlaşmalarda müzakere edilen meselelerin beşte biri için geçerli olduğu tahmin ediliyor. Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, AB yetkilisi, Eylül 2009.

¹⁵² AB Komisyonu, çözümün birincil hukukta yer alması gerektiği konusunda Kıbrıslı Türklerle hemfikir. Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, AB yetkilisi, Eylül 2009.

¹⁵³ “Hukuki açıdan kesinlik olmak zorunda. Bunu elde etmenin en iyi yolu, birincil hukuk. Devletlerden hiçbirinin bunu engellececeğini düşünemeyiz”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

¹⁵⁴ “Çözümün hukuki güvenlik ve kesinliği teminat altına alınmalıdır”. Türkiye'nin Milli Güvenlik Kurulu'nun yaptığı açıklama, 30 Haziran 2009. Bir Türk yetkiliye göre bunun anlamı, çözümün “AB birincil hukukunun parçası olması gerektiği. İrlandalılara ve Hırvatistan'a tavizler verdiler. Kıbrıs'a neden verilmesin? Böylelikle mahkemelerde buna itiraz edilemez ve bitmek bilmeyen davalar nedeniyle anlamını yitirmez.” Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ankara, Temmuz 2009.

¹⁵⁵ Bazı AB yetkilileri buna “iş sağlama alma” yaklaşımı diyor. Bir yandan 10. Protokol diğer yandansa tipik onaylama prosedürüyle çifte hukuki garanti sağlanıyor. Diğerleriyle buna “İrlanda modeli” diyor; çünkü İrlanda'nın AB'den önceden aldığı teminatlar, ancak daha sonra birincil hukuka dahil ediliyor. Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, AB yetkilisi, Eylül 2009.

D. EKONOMİ

Yeniden birleşmiş Kıbrıs'ın ekonomisinin geleceğine dair hazırlık görüşmeleri, iki grubun birbirlerini ağırladığı, akşam yemeklerinde eğlendirdiği ve çalışma grupları içinde en iyi giden görüşmeler oldu. Ancak meselenin özü, liderler düzeyinde yeniden gözden geçirildi.¹⁵⁶ Kıbrıslı Rumlara göre gene bu, müzakere notları üzerinde gece geç saatlere dek çalıştığı bilinen Talat'ın her ayrıntıyı dikkatle incelemesinden kaynaklanıyordu.¹⁵⁷ Sonuç üst düzey Kıbrıslı Rum yetkiliyi şaşırttı:

Ekonomi konusunda imzaladığımız on dört/on beş sayfa vardı. Şimdi şuna buna bakmak zorundayız. Her şey infilak etti. Siyahla yazılmış [uzlaşılmalı] çok az şey kaldı. İki ayrı ekonomi istiyorlar. Burası küçücük bir ada, California'dan New York'a uzanmıyor. Mesleklerin belgelendirilmesinde tek bir kurulun olmasında anlaşmıştık. Şimdi federasyon düzeyinde bağlayıcılığı olan iki kurul olmasını istiyorlar. Ve bu, tam da AB'nin bütün Birlik içinde belgelendirmeyi birleştirmeye çalıştığı bir zamana denk geldi. Biz ilaçların belgelendirilmesi için bir konseyin olmasını talep ettik; onlar iki tanede ısrar ettiler. Niçin? “Biz kendi ayrı kurumlarımızın olmasını istiyoruz”.¹⁵⁸

Üst düzey bir Kıbrıslı Türk yetkili'ye göre grup “yetkilerini çok aştı. Tutarlı bir hale sokmalı, ayrıntılardan arındırmalı, onu sade bir metin haline getirmeliydik”.¹⁵⁹ Bir kez daha sorunlardan biri şu ki Kıbrıslı Rumlar, 35 yıllık izolasyon ve meşruiyetsizliğin birçok Kıbrıslı Türkün güveni üzerinde bıraktığı toplam etkiyi hafife alıyorlar.¹⁶⁰

E. TOPRAK MESELESİ

İki taraf da toprak meselesini, yalnızca hangi noktaların dikkate alınması gerektiği bağlamında tartışmaya açtı.

¹⁵⁶ “Aslında kolay olması gerekiyordu. Ancak şimdi değil”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefteris Adilinis, *Politis*, 19 Haziran 2009.

¹⁵⁷ “Talat, bir mühendis. Bazen bana öyle geliyor ki orman yerine tek tek ağaçlara bakmakla kalmıyor, tek tek dallara da bakıyor”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB üyesi ülkenin büyükelçisi, Lefkoşa, Ekim 2008.

¹⁵⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

¹⁵⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009.

¹⁶⁰ “[Kıbrıs Türk tarafında] Fiat ve Honda temsilcisiyim; ama [Kıbrıs Rum tarafı] işimi kesmek için ellerinden geleni yaptı”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, iş adamı Mehmet Boyacı, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

Bunlar arasında daha önce çoğunlukla Kıbrıslı Rumların yaşadığı Güzelyurt ve Karpaz gibi bölgeler, iki devlet arasındaki en uygun ayırım hattı, sahil şeridi ve doğal kaynaklar bulunuyor. Şu anda Kıbrıslı Türkler ve Türk Silahlı Kuvvetleri, adanın yüzde 37'sini kontrol altında bulunduruyorlar ve bunun ne kadarından çekilecekleri en son kararlaştırılacak konular arasında.¹⁶¹ Bunun nedeni, çekilinecek toprak miktarının varılacak anlaşmalara göre başka konulardaki ödünleri dengeleyecek şekilde kullanılacak olması. Ancak 2004 tarihli Annan Planında öngörüldüğü gibi bir federal anlaşma çerçevesinde Kıbrıs Türk tarafının yüzde 29'a yakın bir oranı elinde tutması bekleniyor.¹⁶²

Hayalet Maraş bölgesi ve onun Mağusa'nın güneyi boyunca uzanan uzun kumsalları, Türk tarafının 1974'ten beri elinde tuttuğu bir pazarlık konusu. Bu bölge hiçbir zaman yerleşime açılmadı ve Türk askerlerinin eğlenme ve dinlenme amaçlı kullanımı için açık tutulan bir iki otel dışındaki tüm binalar çürümeye terk edildi. Annan Planına göre Kıbrıslı Rumlara geri verilmesi öngörülen geniş bir bölge, 1974 öncesinde neredeyse tümüyle Kıbrıslı Rumların yaşadığı 7.000 nüfuslu Güzelyurt idi. Ancak şimdi burası, birçoğu Kıbrıs Rum toprağı haline gelen bölgelerden göç ettirilmiş 12.000 Kıbrıslı Türk aileye ev sahipliği yapıyor. Kıbrıslı Türkler, Güzelyurt'un iadesinin artık daha zor olduğunu söylüyorlar. Kıbrıslı Rumların ne kadar fazla Kıbrıslı Türk yerinden edilirse yeni evlerin inşasının maliyetinin o kadar artacağı ve dolayısıyla yeniden birleşmiş Kıbrıs için çözümün maliyetinin daha da yükseleceği gerçeğini dikkate almalarını istiyorlar.¹⁶³ Türkiye başbakanı Erdoğan, Güzelyurt'un geri verilmesini reddetti (bakınız aşağıdaki bölüm) ve Türk yetkililer, tüm bölgenin yerine eski şehir merkezinin iadesinin daha kolay olabileceğini ifade ediyorlar.¹⁶⁴

Kıbrıs Türk bölgesinde Karpaz'ın bir bölümüyle Kıbrıs Rum bölgesinden Akamas'ta ve eğer Birleşik Krallık verirse Britanya'nın egemenliğindeki üslerin bir kısmında doğal kaynakların federal düzeyde işletilmesi, federal

hükümetin yetkilerini güçlendirebilir ve iki topluma da sahiplik duygusunu kazandırabilir.

F. GÜVENLİK VE GARANTİLER

İttifak ve Garanti Anlaşmalarının kaderinin ne olacağı, görüşmeler açısından kritik bir önem arz ediyor. 1960'ta Birleşik Krallık, Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanan bu belgeler, son yüzyıllarda kendi kendini hiç yönetememiş bir ada olan Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak güvenlik mimarisini belirliyordu. İttifak Anlaşması, Nato üyesi Yunanistan'ın adada 950, yine Nato üyesi Türkiye'nin 650 asker konuşlandırmasına izin veriyordu. Garanti Anlaşması ise uzlaşmanın sağlanamaması durumunda sözü edilen üç ülkeden herhangi birinin tek taraflı olarak müdahale ederek Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve anayasal düzenini güvence altına alıyordu. 15 Temmuz 1974'te Atina'da iktidarda bulunan cunta, Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmek amacıyla Lefkoşa'da bir darbe yaptığında Birleşik Krallık'ın desteğini alamayan Türkiye, adadaki işgalini bu maddeye dayandırdı.

Kıbrıslı Rumlar ve hükümeti, Türkiye'nin garantörlük rolünün sürmesini kabul etmiyorlar.¹⁶⁵ 1974 müdahalesi ve hemen ardından gelen işgalin yol açtığı insani ve diğer kayıpların yüksek olması Kıbrıslı Rumlarda öyle bir travma yarattı ki, olası bir referandumda kendini kararsız olarak tanımlayanların yüzde 85'i "güvenlik ve garantilerin" oylarını etkileyecek en önemli faktör olduğunu belirtiyorlar.¹⁶⁶ Önemli miktarda Türk askerinin kalmasını isteyen Kıbrıslı Türkler için de bu aynı ölçüde hassas bir konu.¹⁶⁷

¹⁶⁵ "Avrupa Birliği üyesi bir devlet olan birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nde garantörler ve garantiler olamaz". Cumhurbaşkanı, tüm Kıbrıs Rum siyasi partilerinin liderleri ve önceki cumhurbaşkanlarından oluşan Ulusal Konsey'in dört gün süren toplantısında alınan karar, 18 Eylül 2009. Kıbrıslı Rumların yaklaşık yüzde 69'u, 1960 Garanti Anlaşmasını tümüyle kabul edilemez olarak görüyor, yüzde 48'i ise üzerinde değişiklik yapılsa bile – ki bu, iki kesimli, iki toplumlu yeni bir devlet düzeninin öngördüğü anayasal değişiklikler nedeniyle kaçınılmaz olacak—kabul edilemez kalacağını belirtiyor. Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e., s. 42.

¹⁶⁶ A.g.e.

¹⁶⁷ Kıbrıslı Türklerin yaklaşık yüzde 55'i, 1960 anlaşmasının öngördüğü üzere Türkiye'nin 650 askerden oluşan bir garnizonu bulundurmasını yetersiz buluyor; Kıbrıslı Türklerin çoğunluğunu "tatmin edecek" senaryolar ise kuzeyde 3.000 ile 6.000 Türk askerinin kalması (güneyde de aynı sayıda Rum askerinin bulunması) veya 1960 anlaşmasının yürürlükten kaldırılması karşılığında Türkiye'nin kuzeyde bir üs açmasına izin verilmesi. Birinci senaryo Kıbrıslı Rumların yüzde 86'sı için kabul edilemezken ikincisi yüzde 90'ı için kabul edilemez. A.g.e.

¹⁶¹ "Harita, sonlara doğru çizilecek". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

¹⁶² "İnsanlar gereksiz yere niye rahatsız edilsin?" Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, 15 Eylül 2009.

¹⁶³ "Ekonomik yönüne, insani yönüne bakmalıyız. Tek devlet olacağız. İnsanları geçimlerini yeniden kurmaya neden zorlayalım? Yeniden yerleşimleri en aza indirmeliyiz. Yaşam, alt üst olmamalı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

¹⁶⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

Garantiler meselesi çıkmazdaymış gibi görünse de müzakereciler, yeniden birleşmiş Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan arasında eşit taraflar olarak bütünüyle yeni bir Güvenlik ve Uygulama Anlaşması üzerinde bir uzlaşma sağlarsa halkın desteğini alabilirler.¹⁶⁸ Ayrıca tüm tarafların uygulamada yaşanacak zorluklara verilecek uygun tepkilerin ana hatlarında bir an önce fikir birliğine varmaları gerektiği görüşü, iki toplumda da üçte ikilik bir oranda destekleniyor.¹⁶⁹ Yeni ve akılcı bir Güvenlik ve Uygulama Anlaşması, adada çıkabilecek sorunlarla, tüm tarafların önceden hemfikir oldukları çerçeve içinde AB, BM, Türk-Yunan veya çok taraflı kurumlar ya da birimler düzeyinde başedebilir. Türk ya da Yunan ordusunun müdahalesi düşüncesi, tümüyle terk edilmeli ya da adadaki toplumlardan birinin silahlı saldırıya uğradığı son derece aşırı durumlarla sınırlandırılmalı. Alternatif bir çözüm olarak Kıbrıslı Türkler, salt kendi kurucu devletlerine yönelik Türk askeri güvencesiyle de yetinebilirler.¹⁷⁰

Güvenlik ve Uygulama Anlaşması, iki tarafın üzerinde uzlaştığı bağımsız bir Uygulama Komitesi'nce denetlenebilir. Bu komite, örneğin ikisi Kıbrıslı Rumlar, ikisi Kıbrıslı Türkler, biri Yunanistan, biri Türkiye ve yedincisi de diğer altı üye tarafından seçilen yedi üyeden oluşabilir.¹⁷¹

Özellikle de 1960 Garanti Anlaşmasındaki her türlü değişikliğin Türk parlamentosunca onaylanması gerektiğinden Kıbrıs sorununa hiçbir çözüm Ankara'nın onayı olmaksızın yaşayamaz.¹⁷² Türk liderler, Kıbrıslı Türklerin tehdit altında kalmaları durumunda Türkiye'nin askeri müdahale hakkını imâ

eden "etkin garanti"¹⁷³ konusunda ısrar ediyorlar. Türkiye'de resmi olarak ödün verilecek son nokta, hâlâ "Garanti ve İttifak Anlaşmalarının devamı"¹⁷⁴ niteliğinde olsa da resmi yetkililer, sürecin sonunda güvenlik ve garantilerin çeşitli boyutlarını tartışmaya ve önceki planlarda öngörüldüğünden daha hızlı asker çekmeye hazır olacaklarının ipuçlarını veriyorlar.¹⁷⁵ Üçüncü ülke diplomatları da, Kıbrıslı Rumların Kıbrıs'ın yeni güvenlik yapısında Türkiye'nin bazı rollerinin olmasını kabul edeceklerine inanıyorlar.¹⁷⁶

Ancak Türkiye için bunları tartışmaya başlamanın zamanı tam da şu andır, zira Türkiye'nin niyetlerine güven beslemeden (bakınız aşağıdaki bölüm) Kıbrıslı Rumlar diğer gündem maddelerine geçmeyeceklerdir. Bu konuda Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklerle konuşmaları gerektiği yolunda Türkiye'nin yaptığı açıklamalar sorunu çözmeyecektir. Kıbrıslı Türklerin çoğu, Türkiye'nin güçlü bir role sahip olmasını istese de kendi başlarına bu konuyu müzakere edemezler. Tüm tarafları doğrudan ilgilendiren bu konudaki tartışmalar, mümkün olduğunca yakın zaman içinde başlamalıdır.

G. NÜFUS

"Vatandaşlık, Yabancılar, Göçmenlik ve Sığınma" ve bunlarla bağlantılı konuları çözümlenmek son derece güç. Dahası bu son müzakere konusu, adadaki hassasiyetleri alevlendirmemek için diğer altı müzakere alanına resmen dahil edilmemişti. Bunun nedenlerinden biri, eski usüle göre Kıbrıslıların "Rum" ve "Türk" olarak iki kategoriye ayrılması alışkanlığının yerini, nihayetinde daha fazla hakkın tanınması gereken ve sadece Türkiye'den gelen göçmenler değil AB ülkelerinden gelen uzun dönemli yerleşiklerin de bulunduğu, adanın iki tarafında yeni yeni ortaya çıkan kozmopolit yapının alması. Herhangi bir kapsamlı çözüm önerisinin en azından demokratik yurttaşlığı

¹⁶⁸ Kıbrıslı Rumların yüzde 46'sı üç taraflı bir anlaşmayı tatmin edici olarak değerlendirirken yüzde 25'i gerekirse kabul edilebilir olarak görüyor; neredeyse aynı şekilde yeni bir üç taraflı anlaşma, Kıbrıslı Türklerin yüzde 45'ini tatmin ederken yüzde 26'sı için kabul edilebilir bir seçenek. A.g.e.

¹⁶⁹ A.g.e.

¹⁷⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk akademisyen Ahmet Sözen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

¹⁷¹ "Garanti Anlaşması, bir çeşit sıfır toplamlı oyuna dönüştü. O olmazsa Kıbrıslı Türkler hiçbir anlaşmayı kabul etmiyorlar, ama olursa da Kıbrıslı Rumlar itiraz ediyorlar.... [bir Uygulama Anlaşmasının] yararı, Kıbrıslı Rumlara Türklerin tek taraflı olarak müdahale edemeyeceğinin teminatını verirken ... Kıbrıslı Türklere de [yetki verilirse] Türklerin onların yardımına koşma imkanına sahip olacağına garantisini verebilmesi". Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, A.B.D Kongresi eski üyesi ve Kriz Grubu mütevelli heyeti üyesi Stephen Solarz, 6 Ocak 2009.

¹⁷² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

¹⁷³ "Türkiye'nin etkin ve fiili garantisi, varılacak çözümle sağlanacak barış ve istikrarın vazgeçilmez unsurudur". Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün yaptığı açıklama, 20 Temmuz 2009. "Elbette garanti ve ittifak anlaşmaları, ulaşılabilecek çözüm kapsamında da devam edecek. Türkiye'nin etkin ve fiili garantisi devam edecektir". Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı açıklama, 12 Haziran 2009, bakınız www.abhaber.com.

¹⁷⁴ Türkiye'nin Milli Güvenlik Kurulu tarafından yapılan açıklama, 30 Haziran 2009.

¹⁷⁵ "En iyisi, oldukları yerde kalmaları. Ama ihtilaf tek konu bu olursa belki son dakikada bir şeyler yapılabilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

¹⁷⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Eylül 2009.

modernleştirme ve belki de yeni kategoriler ekleme olasılıklarını öngörmesi zorunlu.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yaptığı en son nüfus sayımına göre Kıbrıs Rum bölgesinde 780.000 kişi (640.000'i Kıbrıslı Rum ve 140.000'i AB ülkeleri, Rusya, Lübnan ve Pakistan gibi ülkelerden gelenler olmak üzere) yaşıyor. Ne var ki Kıbrıs Türk bölgesinde yaşayanların sayısı ve statüsü konusunda bir fikir birliği bulunmuyor. Kıbrıslı Türklerin Nisan 2006'da yaptığı nüfus sayımına göre meşru statüde 257.000 kişi (178.000 Kıbrıslı Türk ve 71.000 sivil Türk vatandaşı) yaşıyor.¹⁷⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti, kuzeyde yaşayanların sayısının 260.000 olduğunu tahmin ediyor (vatandaşlığa ilişkin katı kriterleri yerine getiren 100.000 Kıbrıslı Türk'e kimlik kartı verdi) ve 160.000 civarında da yerleşimci olduğunu söylüyor.¹⁷⁸ Ancak gayriresmi tahminlere göre askerler, öğrenciler, turistler ve benzeri kategorilerde kuzeyde fiilen bulunanların toplam sayısı 500.000'e kadar çıkıyor.¹⁷⁹ Kıbrıs Rum tarafındaki en yüksek danışma merci olan Ulusal Konsey, "çözümün önce" adanın tamamında uluslararası bir kuruluş tarafından nüfus sayımı yapılmasını talep etti.¹⁸⁰

Cumhurbaşkanı Hristofyas, 50.000 "yerleşimcinin" adada kalabileceğini kamuoyuna ilan etti, ki bu öneri, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin resmi olarak verdikleri rakamlar arasındaki farkı kapatmayı başarabilir. Ancak sunduğu bu önemli öneride yerleşimcilerin kriterlerini belirlemedi ve bu konuda daha fazla esneklik göstermemesi için Kıbrıs Rum toplumunun baskısı altında kalacağı kesin görünüyor.¹⁸¹ Kıbrıslı Rum yetkililer, halkın 2004'te Annan Planını reddetmesinin başlıca nedeninin "Planın

Türkiye'den gelen yerleşimcilerin büyük çoğunluğunun adada devam eden varlığını meşrulaştıracak olması ve Türk vatandaşlarının Kıbrıs'a olan akınının devam etmesine izin verecek maddeler içermesi" olduğuna inanıyor.¹⁸² Sıradan Türk vatandaşlarının yeniden birleşmiş Kıbrıs'ta yaşama ve ikamet etme hakları, tartışmalı bir konu olmayı sürdürüyor.

Bir başka soru da Kıbrıslı Rumların AB'den dolayı sahip oldukları Kıbrıs Türk tarafında yaşama, iş kurma, mal satın alma ve oy verme haklarının nasıl düzenleneceği. Brüksel'in AB müktesebatıyla uyumlu olarak değerlendireceği bir anlaşmadaki olası gecikmeler ve istisnalara rağmen bu konu, Kıbrıslı Türklerin gerilmesine neden oluyor. Kıbrıslı Rumlar, herhangi bir kalıcı istisnayı reddediyorlar.¹⁸³ İki görüş arasındaki yegane köprü olarak herhangi bir kesimde yaşama hakkının verilmesi, ancak diğer kesimdeki seçme ve seçilme hakkının yerel seçimlerle sınırlanması, bir başka deyişle ulusal düzeydeki seçme ve seçilme hakkının ikamet yerinden ayrılması düşünülebilir. Kıbrıslı Türklerin korkularının abartılı olması muhtemel; ancak zaten çok az sayıda Kıbrıslı Rum'un Kıbrıslı Türklerin bulunduğu ve daha yoksul olan kuzeye dönmek veya orada yaşamak isteğine sahip olduğu geniş kesimlerce biliniyor.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Nüfus sayımına göre Kıbrıs'ta buna ek olarak fiilen 7.000 Türk vatandaşı daha yaşıyor. Bkz. <http://nufussayimi.devplan.org>.

¹⁷⁸ Bakınız "Illegal Demographic Changes" [Yasadışı Nüfus Değişimleri], www.mfa.gov.cy.

¹⁷⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

¹⁸⁰ Cumhurbaşkanı, tüm Kıbrıs Rum siyasi partilerinin liderleri ve önceki cumhurbaşkanlarından oluşan Ulusal Konsey'in dört gün süren toplantısında alınan karar, 18 Eylül 2009.

¹⁸¹ Karma evliliklerden olan çocuklar ve Kıbrıs'ta doğmuş Kıbrıslı Türklerle evli olanlar dışındakilere vatandaşlık veya oturma izni verilmesi konusunda Kıbrıslı Rumlar pek istekli değil. Örneğin anne ve babası Türk olan ve Kıbrıs'ta doğanlara vatandaşlık verilmesine Kıbrıslı Rumların yalnızca yüzde 12'si, oturma izni verilmesinense sadece yüzde 20'si izin veriyor. Bakınız Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e. "Çözüm, Türkiye'nin işgal ordusunun ve yerleşimcilerinin çekilmesini sağlamalı". Cumhurbaşkanı, tüm Kıbrıs Rum siyasi partilerinin liderleri ve önceki cumhurbaşkanlarından oluşan Ulusal Konsey'in dört gün süren toplantısında alınan karar, 18 Eylül 2009.

¹⁸² Bakınız "Illegal Demographic Changes" [Yasadışı Nüfus Değişimleri], www.mfa.gov.cy.

¹⁸³ "Dört özgürlüğe saygı ve bunların yeniden verilmesi açıkça gösterilmelidir. AB Müktesebatında kalıcı istisnalar söz konusu olamaz". Cumhurbaşkanı, tüm Kıbrıs Rum siyasi partilerinin liderleri ve önceki cumhurbaşkanlarından oluşan Ulusal Konsey'in dört gün süren toplantısında alınan karar, 18 Eylül 2009.

¹⁸⁴ "Ancak kurumlarını alırlarsa geri döneceklerdir. Burada tutunabilirler ama yönetimi almayacaklardır". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

V. BÖLGESEL DENGE

Uluslararası toplumun Kıbrıs konusunda duyduğu bıkkınlık ve ilgisizliği abartmak güç olur.¹⁸⁵ AB,¹⁸⁶ ABD¹⁸⁷ ve Türkiye, (bakınız aşağıdaki bölüm) tarafları 2009'un sonunda görüşmeleri nihayete erdirmeleri konusunda kamuya açık olarak teşvik ettiler; ancak şimdiye dek çözüme dışarıdan verilen destek alçakgönüllü, siyaset nedeniyle sınırlı veya sonu gelmemiş olarak kaldı.¹⁸⁸ Eylemin sınırlı olmasıyla önemli ölçüde ilginin eksikliği bir araya gelince Kıbrıslı taraflara sürece dahil olmak ve sorunu çözmek konusunda daha büyük bir sorumluluk düşüyor—ki bu da süreçte olumlu ve yeni bir dinamik. Ne var ki uluslararası toplumun süreçten çekilmesi devam ederse çözüm olasılığı düşecektir. Bu anlaşmazlıkta bireysel, doğrudan ve hayati role sahip en azından sekiz taraf (Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkler, Türkiye, Yunanistan, Britanya, AB, ABD ve BM) bulunuyor ve bunların koordinasyonlu yardımı olmaksızın nihai bir çözüme ulaşılması mümkün değil. AB üyesi bir ülkenin Lefkoşa'da görev yapan büyükelçisinin sözleriyle:

Eğer bugün çözüm için referandum yapılırsa “hayır” oyu çıkar. Bunu değiştirmek için iki toplumun ortak iletişim stratejisi geliştirmesi yetmez, Türkiye'den, AB'den ve uluslararası toplumdaki da güçlü mesajlar—uluslararası beklentilere dair mesajlar—gerekliyor. Halihazırda tutarlı bir mesaj gönderilmiyor.¹⁸⁹

Görüşmeleri sıkıntıya sokan en ciddi kopma noktasının, başlıca aktörlerden olan Kıbrıslı Rumlar ile Türkiye arasındaki güvensizlik olduğu söylenebilir. Her ikisinde de üst düzey yetkililer, makul şekilde yeniden

birleşmeye dönük bir çözüm istediklerini ifade ediyorlar ve bunun iki tarafın da çıkarına olduğu aşikâr. Ne var ki ikisi de karşı tarafın uzlaşmaya samimi şekilde hazır olduğuna inanmıyor.¹⁹⁰ Bunun başlıca nedeni, anlamlı, doğrudan temasa sahip olmamaları ve hislerinin on yıllarca devam eden karşılıklı düşmanlık nedeniyle zehirlenmiş olması. Her ikisi de karşı tarafın B planını tercih ettiğine inanıyor ancak bu, doğru olmayabilir.¹⁹¹

Bu nedenle Ankara, Kıbrıslı Rum yetkililerle doğrudan görüşmeler için koyduğu boykotu aşmanın yollarını bulmalı. Bir taraftan Kıbrıs sorununun çözümünü istediğini söylerken diğer taraftan elzem taraflardan biriyle görüşmeyi reddetmek, akla yatkın değil. Kıbrıslı Türkler Türkiye'nin vekiliymiş gibi davranarak Kıbrıslı Rumların tüm sorunlarını Kıbrıslı Türklerle çözmeleri gerektiğini söylemek yeterli değildir. Türkiye, bazı yetkililerin zaman zaman ifade ettiği üzere BM'nin dilini ve Kıbrıslı Türklerin tutumunu yansıtmakla kalmıyor. Doğal olarak müzakerelerle ilgili BM'den ve Kıbrıslı Türklerden bağımsız, kendine özgü tutumları ve yasal yükümlülükleri mevcut. Bunlar arasında, zaman zaman açıkça deklare etmekten de çekinmediği üzere, iki kurucu devlet felsefesi, garanti meselesi, askerlerin çekilmesi, toprak, mülkiyet meseleleri ve anlaşmanın AB tarafından nasıl benimseneceği bulunuyor.

Bölünme seçenekleri kuvvetli şekilde ön plana çıkmadan önce bunun, adanın yeniden birleşmesi için neredeyse kesinlikle son şans olduğu düşünülürse daha büyük bir ülke olan Türkiye'nin Kıbrıslı Rumlara tünelin ucunda bir ışık göstermeleri gerekiyor. 2004'teki çok daha yoğun ama nihayetinde beyhude baskıların açıkça gösterdiği üzere ne BM'nin ne de AB'nin onları siyasetlerini değiştirmeye zorlamaları beklenebilir. İkona edici ve üst düzeyde yapılan deklarasyonlar, tek taraflı jestler veya medyayla yapılan

¹⁸⁵“Kıbrıs'ta çözüm için müzakerelerin yeniden başlaması, omuzların bezgin şekilde silkilmesinden ve birilerinin enerjisi toplamış olmasından dolayı şaşırılmasından öte fazla bir tepki yaratmıyor. ... tahrip edici düzeydeki şüphecilik, ... anlaşmaya varılmasında başlı başına en büyük engellerden biri”. Hannay, “Cyprus”, a.g.e.

¹⁸⁶“Uzun süredir devam eden, Avrupa topraklarındaki bu anlaşmazlığa bir son vermek üzere bu yıl elimizde eşsiz bir fırsat olduğuna inanıyorum. Bu fırsatı kullanmalıyız”. José Manuel Barroso, AB Komisyonu başkanı, Kıbrıs ziyareti sırasında yaptığı açıklama, 26 Haziran 2009.

¹⁸⁷ABD Dışişleri Bakanlığı Avrupa İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Matthew Bryza'nın açıklaması, Türk Ajansı Kıbrıs, 29 Haziran 2009.

¹⁸⁸Örneğin Birleşik Krallık, baskıcı görünmemeye gayret ederek Kıbrıs Türk cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılacağı Nisan 2010 tarihinden önce mevcut fırsatın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ima etmekle yetiniyor. Birleşik Krallık'ın Kıbrıs Yüksek Komiseri Peter Millet ile yapılan mülakat, *Alithia*, 28 Haziran 2009.

¹⁸⁹Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2009.

¹⁹⁰“Türkiye'nin pozisyonu aktif olmadığı için endişeliyiz; hiçbir şekilde şevk yok”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009. “Ben şahsen anlaşma istediklerine inanmıyorum. Neden istesinler ki? Zaten AB'ye üyeler”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Türk yetkili, Ankara, Eylül 2009.

¹⁹¹Kıbrıs sorunu çözüme kavuşmazsa Türkiye'nin kritik önemdeki AB'ye katılım sürecinin tıkanması neredeyse kesinlikle üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili, Türkiye'nin başka planları olduğuna inandığını söylüyor. “Çözüm, sahip olduğumuz canlı tek seçenek. ‘B’ seçeneğimiz yok. Türklerinse ikinci bir seçeneği mevcut.... Türkiye, gözle görünür biçimde meseleye dahil; bu, teşvik edici değil ve sorunların çözümü için hayal gücü kullanılmıyor”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, 17 Haziran 2009. Öte taraftan Kriz Grubu'nun 2007-2009 arasında Ankara'da yaptığı mülakatlar, pek çok Türk yetkilinin Kıbrıslı Rumların anlaşmaya varma ihtiyacı hissetmediklerine inandığını gösteriyor.

toplantılarla Ankara, Türkiye'nin asker çekmeye dair bir anlaşmayı uygulamaya kararlı olduğuna, normalleşmenin barışçıl ve karşılıklı olarak yararlı olacağına ve Türkiye'nin garantiler, güvenlik ve uygulama konularında uzlaşma öngördüğüne dair Kıbrıslı Rumları ikna etmeye gayret etmeli. Kıbrıslı Rum liderler, böylelikle bir referandum durumunda anlaşmayı halka satabilmelerini sağlayacak kozlara sahip olduklarına inanmaya başlayabilirler.

Benzer şekilde kırk yıl boyunca devam eden maliyetli ve külfetli çıkmazın, Kıbrıslı Rumlara hiçbir dış kuvvetin Türkiye'yi Kıbrıs meselesinde belli bir biçimde hareket etmeye zorlayamayacağını öğretmiş olması gerekiyor. Uzlaşmaya dayalı çözüm yolunda Ankara'ya karşı iyi niyetlerini sık sık göstermeleri gerekiyor. Ankara'nın Kıbrıslı Rumların çözüm istemediklerine inanmalarını sağlamaktan başka bir işe yaramayan, söylemsel düzeydeki saldırılarına son vermeleri yerinde olur. Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinin önüne engeller dikmekten daha yararlı taktikler izlemeleri gerekiyor, zira bu politika, Kıbrıslı Rumların kontrol edemeyecekleri, önde gelen AB ülkeleri tarafından kötüye kullanılmaktadır¹⁹² ve Kıbrıslı Rumların Ankara ile dostane bir çözüme ulaşma yolunda sahip oldukları tek araç olan AB'ye katılım süreci konusunda Türkiye'nin şüpheli olmasına yol açmaktadır.¹⁹³ Kıbrıslı Rumlar aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin birleşik, yeni devlete eşit statüde katılacaklarını açıkça dile getirebilirler. Son olarak kuzeye dönecek Kıbrıslı Rumların sayısında esneklik göstereceklerini kamuya açık şekilde ifade edebilirler veya adanın iki kesimliliğine saygı duyduklarını göstermenin başka yollarını bulabilirler. Dış kuvvetler, iki tarafı da karşılıklı olarak bir an önce iyi niyetlerini telkin etmeleri gerektiğine dair ikna etmeli. Zaman neredeyse tükenmek üzere ve Kıbrıslı Rumlar ile Türkiye arasında minimum ortak hedef olmaması durumunda adadaki iki toplum liderlerinin bir anlaşmayı kotarmak için gereken inanca sahip olarak görüşmelerin son turuna başlamaları mümkün olmayacaktır.

¹⁹²“Aslına bakarsanız Fransa cumhurbaşkanının ileri giderek Türkiye'nin AB sürecini çok fazla tıkamasını önlemek zorunda kalan, Kıbrıslı Rumlar oldu”. Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, Fransız uluslararası ilişkiler uzmanı, Eylül 2009.

¹⁹³“Kıbrıs'ın Türkiye'yi etkilemek için kullandığı Avrupa kozu da müzakerelerin başlamasından bu yana etkisini zaman içinde yitirdi. Çünkü bu kamuoyunda çok ters tepki yaptı”. Ferai Tınç, dış ilişkiler köşe yazarı, *Hürriyet*, 21 Eylül 2009.

A. GARANTÖR GÜÇLER

1. Türkiye

Kamusal söyleme bakıldığında Türkiye, 2004 Annan Planının temel unsurlarına bağlı kalmaya devam ediyor. Türkiye, sürecin hızlanması ve Kıbrıslı Rum ve Türklerin uyuşmadığı konularda BM'nin uzlaştırıcı öneriler sunması için sürekli bastırdı.¹⁹⁴ İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) de çözüm istiyor, zira eski milliyetçi kurulu düzende yer alan muhaliflerinin Kıbrıs'ı bir tür kale olarak kullandıklarını görüyor.¹⁹⁵ Milli Güvenlik Kurulu'nun önemli sivil ve askeri üyelerinin Kıbrıs açıklamaları, çoğunlukla diplomatik bir dille hazırlanıyor.¹⁹⁶ Türk medyası, Kıbrıs görüşmeleriyle ilgili nadiren haber yapıyor ve konuyu artık Türkiye'nin milli bir bekâ sorunu olarak görmüyor.¹⁹⁷ Ankara'nın desteklemesi durumunda kamuoyu, federal bir çözüme 2004'e oranla bugün daha hazır görünüyor.¹⁹⁸ Üst düzey eski bir yetkiliye göre, “şimdiki hükümet bir çözümün tamamıyla arkasında. Hayır diyen taraf Türkiye olmayacaktır”.¹⁹⁹

Kıbrıslı Türkler 2009 Nisan'ında katı tutumlu milliyetçi partiyi iktidara getirdikleri zaman Türkiye'deki liderler, derhal yeni başbakan Derviş Eroğlu'nu arayarak daha önce sekiz kez hükümet başkanlığı yapmış başbakanın Talat'ın çözüm politikalarını desteklediğinden emin olmak istediler.²⁰⁰ Eroğlu, Kıbrıs Türk egemenliğinin

¹⁹⁴“Bir takvimimiz olmalı. Görüşmeler açık uçlu olmamalı. Kıbrıslı Rumlar, hiçbir tarih belirlenmesini istemiyorlar. Ama bu görüşmeler sonsuza dek sürebilir. Çözüme ulaşabilmek için [Türkiye'den, Yunanistan'dan, Kıbrıslı Rumlardan ve Kıbrıslı Türklerden] dört yeşil ışığa ihtiyacımız var. Hızlı hareket etmek durumundayız. 2004'te olduğu gibi şimdi de BM'yi hakem olarak kabul etmeye hazırız. Bunu tekrar yapmaya hazırız”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk bakanlar kurulu üyesi, Ankara, 23 Nisan 2009.

¹⁹⁵Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk akademisyen Ahmet Sözen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

¹⁹⁶Örneğin 30 Haziran 2009'daki toplantısının ardından yaptığı açıklamada Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan eden ülkenin adı anılmadı.

¹⁹⁷“Türkiyeli Türkler açısından sorun çözüldü. Hükümet hiçbir şey yapmak zorunda değil. Yapacağı herhangi bir şey, Avrupa'ya verilmiş taviz olarak görülecek”. Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, saygın Türk yorumcu, Ankara, Şubat 2009.

¹⁹⁸“Bundan on ya da yirmi yıl önce katı, milliyetçi tutum Kıbrıs'ta barışa ulaşılması için bir engel teşkil ediyordu, artık etmiyor”. Türkiye'nin eski büyükelçisi Özdem Sanberk, *Today's Zaman*, 29 Mayıs 2009.

¹⁹⁹Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ankara, Şubat 2009.

²⁰⁰“KKTC Cumhurbaşkanı [Talat], başmüzakerecidir. Türkiye Anavatan olarak müzakereleri ve sayın Talat'ı güçlü şekilde desteklemektedir”. Cumhurbaşkanı Abdullah

korunmasına²⁰¹ ilişkin kararlılığının sürdüğünü vurgularken sonraları AB ve müzakereler konularında daha olumlu bir dille söz etmeye başladı.²⁰² BM, Türkiye'nin adadaki rolünü destekleyici²⁰³ olarak tanımlıyor ve önde gelen bir Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivistine göre Ankara, milliyetçilerin keskin tavrını törpülüyor.²⁰⁴

Yine de Türk siyasi eliti, Kıbrıs konusuna eskine oranla daha az zaman ayırıyor.²⁰⁵ 2004'ten sonraki yıllarda Ankara, yenilikçi jestler yapması gerekmediğine, çünkü başarısızlıkla sonuçlanan Annan Planını desteklemek için elinden gelen herşeyi yapmış olduğuna inanıyordu. Aslında kimi yorumculara göre siyasi liderlik, çözüm müzakerelerinin çıkmaza girmesi durumunda yapılacaklar için hazırlıklara başlanması emrini zaten vermiş durumda.²⁰⁶ Bazı Kıbrıslı Türkler, Türkiye'nin 2004'ten sonra Kıbrıslı Rumlarla bir anlaşmanın olmayacağı varsayımı üzerinde çalışmaya başladığına ve "zafer ilan edip tanınma olmaksızın [Kıbrıs Türk devletinin] inşası yolunda ilerlediklerine" inanıyor.²⁰⁷ Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da dahil Türk liderler, 2009 sonu itibarıyla Kıbrıs sorunu çözülmezse "alternatiflerin" gündeme gelme olasılığından söz ettiler.²⁰⁸ Başbakan

Gül, *Radikal*, 22 Nisan 2009. "[Eroğlu'nun] adada çözüme dönük sürece köstek olmasını değil, destek olmasını temenni ettiğimizi vurgulamak istiyorum". Başbakan Erdoğan, *Radikal*, 22 Nisan 2009. "Eroğlu ile çok kısa ancak net bir görüşme oldu". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Türk siyasetçi, Ankara, 24 Nisan 2009.

²⁰¹ Bağımsızlığını ilan etmiş devletten herhangi bir kaybın olması, "toprağın ayağımızın altından çekilmesi ve bayraklarımızın indirilmesi" anlamına gelecektir. Kıbrıs Türk başbakanı Derviş Eroğlu'nun yaptığı konuşma, *Cyprus Mail*, 22 Eylül 2009.

²⁰² "Cumhurbaşkanı Talat'ı görüşmelerde destekliyoruz. Müzakerelerin tamamen arkasındayız. Ancak, bu bir açık çek değildir; bizimle diyalog içinde olmalı ve Anayasanın sınırları içinde hareket etmeli.... Kesin duruşumuzun [Kıbrıs Rum] kesimi tarafından kötüye kullanılmasını istemiyoruz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Osman Ertuğ, UBP üyesi ve Kıbrıslı Türklerin ABD'deki eski temsilcisi, Lefkoşa, 16 Haziran 2009.

²⁰³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, New York, 10 Ağustos 2009.

²⁰⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Emine Erk, Kıbrıslı Türk avukat ve sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

²⁰⁵ "[Başbakan] Erdoğan, Kıbrıs'tan dolayı heyecanlanmıyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üstü düzey Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

²⁰⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Türk medyasındaki yorumcular, Ankara, Eylül 2009.

²⁰⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

²⁰⁸ "Çözüm olmazsa, alternatifleri düşünmeye başlayacağız. Türkiye'ye baskı yapmaya çalışmak, Türkiye'nin gücünü idrak edememek demektir". Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu,

Erdoğan, Türkiye'nin 2010 baharında bir anlaşmaya varılmış ve referanduma sunulmuş olmasını istediğini ve "[Kıbrıslı] Rumların uzlaşmazlığı nedeniyle çözüm olmazsa" Ankara'nın Kıbrıs Türk devletinin tanınmasına benzer çözümler için bastıracağını açıkça söyledi.²⁰⁹ Ne yaparsa yapsın Avrupa'nın kendisini kabul etmeyeceği ve Kıbrıs sorununun çözümüne yardımcı olsa da başlıca AB devletlerinin üyeliğini tıkamak için bu kez başka bir konu bulacakları inancı, Türkiye'nin cesaretini kırmakta. Katı tutumlu milliyetçiler, etnik özelliklere dayalı bir ayrımı hâlâ adanın sorunlarına tek çözüm olarak görüyorlar.²¹⁰

Toprak konusundaki koşullara dair söylemini sertleştiren Türkiye, Güzelyurt'un geri verilmesini açıkça reddediyor.²¹¹ "Tüm tarafları BM süreci ve parametreleri etrafında toplanmaya"²¹² davet etmesine karşın BM'nin kullandığı dilden açıkça belli etmeden uzaklaşan Türkiye, resmi olarak yeniden birleşmiş Kıbrıs'ın "iki kurucu devlete" dayanması gerektiğini söylüyor. Benzer şekilde, bu gibi sorunlardan doğrudan olarak etkileneceğinden Türkiye, varılacak anlaşmanın AB'nin birincil hukukuna dahil edilmesinde ve garantörlük rolünün devamında ısrar ediyor (bakınız aşağıdaki bölüm). Eskiye göre daha kısıtlı bir düzeyde de olsa Türkiye'den resmi yetkililer hâlâ görüşmelerin perde arkasında yer almaktalar.²¹³ Başbakan Erdoğan, Türkiye'nin ortaya çıkacak her türlü sonucu onaylama ya da veto etme konumunda olduğunun altını çizdi.²¹⁴

NTV'ye yaptığı açıklama, 2 Eylül 2009. "İki devletli bir çözümü kast ediyorlar, kördüğüm çözülsün. Ankara'daki sabır tükeniyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Murat Yetkin, *Radikal* gazetesinin Ankara temsilcisi, 8 Eylül 2009.

²⁰⁹ "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin statüsünün normalleştirilmesinin daha fazla ertelenmemesi elzem olmuştur ... bu müzakereler ilanihaye devam edemez". Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Birleşmiş Milletler Genel Konseyi'nde yaptığı konuşma, 24 September 2009.

²¹⁰ "Şu artık açık ki biz, 'Kıbrıs'ta iki ayrı halk vardır ve bu iki halkın karşılıklı saygı içinde iki bağımsız devlet olarak yana yaşamaları dışında bir yol yoktur' demedikçe bir müzakereden diğerine sürükleneyeceğiz". Dışişleri eski bakanı Mümtaz Soysal, *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısı, 22 Temmuz 2009.

²¹¹ "Güzelyurt [Kıbrıslı] Rumlara asla verilemez. Bundan geri adım atmıyoruz. Biz oraya milyonlarca yatırım yaptık". Başbakan Erdoğan, Kıbrıs'ta yaptığı konuşma, *Milliyet*, 12 Ağustos 2008.

²¹² Milli Güvenlik Kurulu'nun yaptığı açıklama, 30 Haziran 2009.

²¹³ "Cumhurbaşkanı Talat'ın Ankara'yla telefonda görüşürken sinirlenerek sesini yükselttiğini duydum. İstedikleri bazı şeyler gerçek dışı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Haziran 2009.

²¹⁴ "Kıbrıs milli davadır. Kıbrıs'ta varılacak anlaşmaya bizlerin onay vermesi gerekir. Garantör ülke olarak bunu

Talat, Kıbrıslı Türklerin AB'ye dönük hayal kırıklığından ve tek koşulsuz dostları olarak yalnızca Türkiye'ye güvenmelerinden dolayı ancak Ankara'nın "evet" diyebileceği bir anlaşmayı kabul edebileceklerini ifade ediyor.²¹⁵

Kıbrıslı Türkler, büyük Türk garnizonun hayati bir koruma unsuru olduğuna ikna olsalar dahi (bakınız yukarıdaki bölüm) liberal görüşlüler, örneğin Kıbrıslı Rumların tasarımı yaptığı barış anıtı yerine 2009'da Kıbrıs Rum tarafından gelen tüm arabaları karşılayacak şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Kemal Atatürk'ün anıtının dikilmesi kararında olduğu gibi, Türkiye'nin toplumsal ve siyasi etkilerinin bazı yönlerini esefle karşılamaktalar. Liberaller, yeni camilerin inşası, zorunlu din derslerinin konması ve yaz döneminde Kuran kurslarının açılması gibi Türkiye kaynaklı İslami aktivizmi eleştiriyorlar.²¹⁶

Kıbrıs sorununun çözülmemesi, Türkiye'nin AB üyeliği perspektifini başarısızlığa uğratacak. Çözümün olmaması durumunda, Türkiye'nin giriş müzakerelerinin 35 başlığının yarısı askıda kalmaya devam edecek ve 2010'da açılacak yeni bir başlık olmayacak. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Eylül 2009'daki Kıbrıs ziyareti, Türkiye'nin yaklaşımında ve icraatında yeni bir dönüm noktasına işaret ediyor olabilir. Dışişleri baş danışmanı olarak Davutoğlu, aslında devrimci nitelikteki 2004 tarihli Kıbrıs sorununun çözümünde "bir adım önde" olma politikasını uygulamak ve 2007-2009 döneminde Irak'taki Kürt Federe Bölgesiyle ilişkileri normalleştirmek suretiyle Başbakan Erdoğan'ın tüm komşularla barış ve işbirliğine dayanan "sıfır problem" politikasını ilk kez ortaya koymuştu. Mayıs 2009'da Dışişleri Bakanı olduktan üç ay sonra Ermenistan'la ilişkilerin normalleştirilmesi için protokol imzaladı ve bir ay sonra da bakanlığın üst düzey pozisyonlarına daha genç, modernleşmeci diplomatları atadı. Kıbrıs'ta yabancı diplomatları ve Kıbrıslı Türk yetkilileri yeni ve

sürekli bir aktivizm başlattığına ikna etti.²¹⁷ Türk yetkililer, 2 Eylül'de Kıbrıslı Rumların ziyareti için Yeşilirmak geçiş kapısının açılmasında önemli rol oynadılar.²¹⁸

Ancak ne yazık ki daha önce de belirtildiği üzere Ankara'yla Lefkoşa arasında güven, anlayış ve temas eksikliği halen devam ediyor ve her iki taraf da diğerinin anlaşmayı gerçekten istediğine inanmıyor.²¹⁹ Üst düzey Türk yetkililer, her seviyedeki gayriresmi toplantıları engellediler.²²⁰ Çözüm yanlısı Kıbrıslı Rumlar, Yeşilirmak geçiş noktasının açılmasının bir yıl gecikmesinin Türkiye'nin ve bilhassa Türk askerinin itirazlarından kaynaklandığı izleniminin kamuoyunu en kötü biçimde etkileyen konulardan biri olduğunu dile getiriyorlar.²²¹ Lakin en sonunda Yeşilirmak geçişi açıldığında, olayı mahvedenler bu kez katı tutumlu Kıbrıslı Rumlar oldu.²²² BM, Ankara'nın süreci

²¹⁷ "Bundan sonraki üç ayı Kıbrıs'a adayacağımı söyledi". Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Eylül 2009. Türk ve Kıbrıslı Türk yetkililer, Türkiye'nin yeni düzeydeki angajmanını teyit etti. Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Ankara ve Lefkoşa, Eylül 2009.

²¹⁸ Sonunda geçiş kapısı açılmadı; çünkü açılış, ziyaretçilerin gelişini geciktiren, otobüslere listede olmayan yolcular ekleyen, geçiş noktasının Kıbrıs Türk tarafında her zaman yapıldığının aksine belgelerini göstermeyi reddeden, çözüm karşıtı Kıbrıslı Rum aktivistler tarafından sabote edildi, Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, tüm taraflardan yetkililer, Lefkoşa ve Ankara, Eylül 2009.

²¹⁹ "Hristofyas, bize 2009'da sonuca ulaşmak istemediği mesajını veriyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009. "Onlara güvenmiyorum. Bize göre garantiler, üzerinde 'evi iki kere yaktınız ve herşeyi kaldınız. Size bu kez neden güveneyim?' yazılı büyük bir kilit gibi. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Temmuz 2009. Kıbrıs Rum tarafındaysa Dışişleri Bakanı Markos Kipriyanu, Türkiye'nin görüşmelerde "pratik destek" gösterdiğine inanmadığını söyledi, *Cyprus News*, Ağustos 2008. Cumhurbaşkanı Hristofyas, "2009'un sonundan evvel bir çözüme ulaşılabilecekse Türkiye ve sayın Talat'ın 'ortaklık devleti' yönündeki taleplerinden uzaklaşmaları gerekeceğini" söylüyordu. A.g.e, Temmuz 2009.

²²⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrupalı yetkili, İstanbul, 5 Haziran 2009.

²²¹ "Bu Limnitis geçiş kapısı fiyasko oldu. Talat ve Türk ordusu işleri bu kadar zorlaştırırken nasıl güçlü çıkabiliriz? Bu olay halkın güvenini yerle bir etmeyi başardı, herhangi bir konuda anlaşmaya asla varamamanın simgesi oldu. Bir açılışta dahi zarar verilmiş oldu". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Harris Georgiades, Kıbrıslı Rumların ana muhalefet partisi DİSY'nin sözcüsü, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

²²² Bir BM yetkilisi, isimleri önceden bildirilen 600 Kıbrıslı Rum ziyaretçinin 27 otobüs içinde 2 Eylül 2009'da saat 5:30'da normal şekilde kimlik kartlarını göstererek geçiş noktasından geçmeleri yerine iki saat gecikmeyle listede olmayan bir dizi insanla birlikte 80 tanesinin geldiğini anlatıyordu. Bir Kıbrıslı Rum yetkiliye göre "bizim

onaylayacağız. Onaylamayacağımız bir anlaşma buradan çıkamaz". *Milliyet* 'te yer alan konuşması, 12 Ağustos 2008.

²¹⁵ "Türkiye hayır derse ben nasıl bir anlaşmaya varmış olursam olayım anlaşma, halkın haklarını ve güvenliğini koruyamaz, Kıbrıslı Türkler de bunu reddeder". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, Brüksel, 15 Eylül 2009.

²¹⁶ "Birbirine paralel iki eylem hattımız var; birincisi, mümkün olan her yere Türk bayrağı asan ve yakınlarda bir Atatürk anıtı diken derin devlet [Kemalist kurulu düzen], ikincisi okullarda zorunlu din dersleri ve yeni camilerle Kıbrıslı Türkleri Müslümanlaştırmaya çalışan AKP'nin girişimleri". Kriz Grubu'na gönderilen eposta, Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivisti, Ağustos 2009.

mümkün kıldığını²²³ ve görüşmeleri hızlandırdığını²²⁴ kabul ediyor. Adadaki 43.000 Türk askerinin –ki bu sayı uluslararası ve Türk yetkililerin verdiği sayıyı ikiye katlıyor—tehdidi altında olduğunu söyleyen Kıbrıslı Rumların endişeleri, yanlış anlamaların ve abartmaların boyutunu gösteriyor.²²⁵

Türkiye'nin, güven verici ifadelerden oluşan jestlerden ibaret de olsa, endişelerini azaltmak amacıyla Kıbrıslı Rumlara doğrudan ulaşması yerinde olur. Türk yetkililer, Kıbrıs'tan söz ederken Kıbrıslı Rumlarda kötü niyet ve ayrılık çağrışımalarını tetikleyen “iki devlet”, “iki halk” ve “iki din” gibi ifadeler kullanmaktan kaçınmalı. Türkiye, Kıbrıslı Rumların kendisine güvenmediği sonucunu ortaya koyan kamuoyu yoklamalarını ciddiye almalı.²²⁶ Bir referandumda ne oyu verecekleri konusunda kararsız olan Kıbrıslı Rumların %45'inin, “Türkiye'nin anlaşmalara uyacağı konusunda kendisini ikna edeceğinden” tatmin olmak istediği bildiriliyor. Kıbrıslı Rumların anlaşmanın uygulanması konusunda başta gelen dört endişesi, Türkiye'nin riayet etmemesiyle ilişkili.²²⁷ Paradoks şu ki bunların hemen tümü, Türk yetkililerin hükümetin varılacak bir anlaşmayı uygulayacağına samimiyetle inandığı konular.

insanlarımız da vahim hatalar yaptı”. Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Lefkoşa, Eylül 2009.

²²³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, New York, Ağustos 2009. 2 Eylülde sınırı açma girişimi sırasında Türk yetkililer, Türk Silahlı Kuvvetlerinin işbirliği de dahil olmak üzere tüm hazırlıkların tamamlanmasına doğrudan müdahil oldu. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Eylül 2009.

²²⁴ ABD'den ve BM'den üst düzey yetkililer arasında yapılan görüşmelerin *Phileleftheros* gazetesi tarafından sızdırılan 10 Eylül 2009 tarihli haberine göre “her iki muhatap da Kıbrıslı Rumlar tarafından genellikle çözümün önündeki en büyük engel olarak kınanan Türkiye'nin bu kez sorun olmadığı konusunda uzlaştı”.

²²⁵ Bir Türk yetkilinin tahminlerine göre adada 21.000 asker ve 9.000 aile üyeleri bulunuyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ankara, Eylül 2009.

²²⁶ “Annan Planının reddedilmesindeki en önemli neden, güvensizlik, yani Türkiye'nin asla attığı imzanın arkasında durmadığı inancıdır”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Nicos Anastasiades, Kıbrıslı Rum ana muhalefet partisi DİSY'nin çözüm yanlısı lideri, Lefkoşa, 17 Ekim 2008.

²²⁷ Kıbrıslı Rumların en olası gördükleri senaryolar arasında en başta gelenler, Türkiye'nin askerlerini adadan zamanında çekmemesi (araştırmaya katılanların yüzde 77'si), gitmesine karar verilen Türk yerleşimcilerin gitmemesi (yüzde 77), Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin mülkiyet konusunda varılan anlaşmaya riayet etmemeleri (yüzde 71) ve Türkiye'nin garantör statüsünü kötüye kullanması. Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e.

Benzer biçimde Hristofyas, Türkiye'nin iyi niyetini sürekli sorguluyor ve onu sorunun tamamı için suçluyor.²²⁸ ve Başbakan Erdoğan'ın Türkiye'deki kurulu düzen yanlıları tarafından engellenmemesi durumunda Kıbrıs konusunda memnuniyetle büyük ödünler vereceğine inanıyor.²²⁹ Bunlar, Türkleri ve Kıbrıslı Türkleri kendisinin iyi niyetinden şüpheye düşürmekten başka birşeye hizmet etmeyen, gerçekçi olmayan ve çarpık görüşler.²³⁰ Gene aynı nedenle Hristofyas, gelecekteki federasyon için önceden fikir birliğine varıldığı üzere “siyasi eşitliğe” sahip “iki kurucu devlet” hedefine bağlı kalmalı.²³¹ Halihazırda Kıbrıs sorunu dolayısıyla bloke olan Türkiye'nin müzakere başlıklarının mümkün olduğunca çoğunu açarak Türkiye'nin AB'ye giriş sürecine gereken yardımı verme ihtiyacına ve dile getirdiği hedeflerin samimiyetine Ankara'yı inandırmalı. Yukarıda belirtildiği gibi Hristofyas, çözüm istediği konusunda samimi görünüyor.²³² Adadaki bir diplomat şunu söylüyor: “iki tarafın da gözlerini bağlar ve kabul edilebilir bir çözümü nasıl tasvir ettiklerini çizmelerini isterseniz, iki resim birbirine çok benzer görünecektir”.²³³

²²⁸ “[Yemek sırasında] sayın Erdoğan'a söylediğim gibi BM Genel Sekreterine de Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümünde kilit öneme sahip olduğunu ve tutumunu değiştirmesi için sayın Talat'a yardımcı olması gerektiğini söyledim... Biz, bu nedenle Türkiye'nin ve sayın Talat'ın görüşmelerdeki tutumlarını değiştirmelerini dört gözle bekliyoruz”. Dimitris Hristofyas, Kıbrıslı Rumların lideri, basın açıklaması, New York, 23 Eylül 2009.

²²⁹ Hristofyas ile bir araya gelen diplomatlar, Hristofyas'ın Erdoğan, ordu ve derin devlet arasında bir çekişme gördüğünü söylüyorlar. Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Lefkoşa, Ekim 2008. Kısmen doğru olmakla birlikte bu görüş, Kıbrıs sorununun Kıbrıslı Rumlar için olduğu gibi Türkiye için de milli bir mesele olduğu ve tüm siyasi ve kurumsal gruplarda farklı perspektiflere yol açtığı gerçeğini yansıtmamakta.

²³⁰ “[Çözüm olasılığı konusunda] tam olarak emin değilim. Kararsızlık yaşıyorum. Bazen iyimserim. Bazen kötümserim. Hristofyas'ı bilmiyorum. Halkını hazırlamaya çalışıyor. Ama bazen öyle geliyor ki siyasi eşitlik veremeyecek. Şüphelerim var. Eğilimim, iyimser olmak yönünde ...” Kriz Grubu'na verilen mülakat, Mehmet Ali Talat, Kıbrıslı Türklerin lideri, Lefkoşa, 17 Ekim 2008.

²³¹ Örneğin Hristofyas'ın 24 Eylül 2009 tarihinde BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada “geniş oranda otonom, iki bölgeden oluşan bir federal devlet” ifadesini kullanması, çözüm yanlısı bir Türk yetkili tarafından “anlaşmanın katli” olarak değerlendirildi. Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, Eylül 2009.

²³² “Bu, benim yaşamımın hedefi ... benim misyonum, ki bunu tutkuyla hisediyorum, bu ülkeyi yeninde birleştirmek”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, 17 Ekim 2008.

²³³ Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Kıbrıs'ta görevli diplomat, Eylül 2009.

Türk yetkililer, eğer Yunanistan Kıbrıslı Türkleri de kapsayan bir toplantı düzenlemeye hazırsa Kıbrıslı Rumlarla buluşmaya hazır olduklarını dile getiriyorlar.²³⁴ Ancak bunun gerçekleşmesini istiyorsa Türkiye, örneğin üzerinde yerleşim olan Ege Denizi'ndeki Yunan adaları üzerindeki uçuşlara bir son verdiğini açıklayarak Yunanistan'a doğrudan ulaşmaya da hazır olmalı. Türk ve Kıbrıslı Rum yetkilileri bir araya getirmenin bir başka yolu da, Hristofyas ve Talat'ı 350-400 milyon dolarlık ve Türkiye'nin kıyılarından Kıbrıs Türk bölgesine, oradan da Kıbrıs Rum bölgesine uzanacak içme suyu boru hattı için Ankara'ya birlikte başvurmaları için ikna etmek olacaktır. Bu projenin ayrıntılı fizibilite çalışmaları yapıldı,²³⁵ ne var ki adanın suya büyük bir ihtiyacı olmasına karşın siyaset projenin hayata geçmesini engelledi. Bu proje, insani ve ticari olduğundan ve statü meseleleriyle pek ilgili olmadığından Türk yetkililer bu fikre açıldılar.

2. Yunanistan

Kıbrıs'taki etnik kuzenleriyle uzun yıllardır yakından ilgilenmesine karşın Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 2004 yılında AB üyesi olmasından bu yana biraz daha kenarda durmaya özen gösteriyor. "Kıbrıs karar verir, Yunanistan uyar"²³⁶ şeklinde özetlenen bir politika uyarınca Yunan yetkililer, adadaki egemen hükümete moral destek sağlamak dışında²³⁷ bir rol oynamama konusunda kararlılar. Atina, AB üyeliği konusunda Kıbrıs Cumhuriyeti'ne verdiği kritik desteğin kendisini 1974'te Kıbrıs'ta yapılan darbeyi ve ardından gelen Türk işgalini tetikleme suçlarından akladığına inanıyor.²³⁸ Kıbrıslı Rum şüpheciler, kendi çıkarları ile Ankara'yla on yıldır

yakınlaşma süreci yürüten Atina hükümetinin çıkarları arasında daha temel bir ayrışmanın olduğu algısına sahip.²³⁹

Bu arada Yunanistan, Türkiye'nin 1 Ocak-30 Nisan 2009 tarihleri arasında geçen yılın aynı dönemine oranla üçe katlanan Ege'deki yerleşime açık Yunan adaları üzerindeki uçuşlarından gittikçe daha fazla kaygılanıyor.²⁴⁰ Yunanistan ayrıca, 2008'de sayıları 150.000'e ulaşan illegal göçmen akışını durdurulmamasından dolayı Türkiye'yi eleştiriyor.²⁴¹

Yunanistan, hem kendisinin hem de Kıbrıs'ın sorunlarının çözümünde kilit önemde bir rol oynayabilir. Daha önce de belirtildiği üzere Türk yetkililer, Kıbrıslı Rum yetkililerle yalnızca Yunanlı ve Kıbrıslı Türk temsilcilerin bulunduğu bir toplantıda bulaşacaklarını söylüyorlar.²⁴² 4 Ekimdeki Yunan milletvekili seçimlerinden yeni güçlü bir hükümet çıkarsa, Yunan liderler Kıbrıs meselesine yeniden eğilebilir²⁴³ ve Kıbrıs Türk temsilcilerin dışlanmalarına son verebilirler. Dış aktörler, bunu yapmaya Yunanistan'ı ikna etmek için büyük çaba harcamalıdır. Böyle bir toplantı üçüncü bir ülkede düzenlenebilir ya da alternatif olarak Yunanistan, örneğin 2009'da Türk-Yunan normalleşme sürecinin onuncu yıl dönümünü kutlamak için dört tarafın da katılacağı bir konferansa ev sahipliği yapabilir.

Ege'deki yeni askeri sürtüşmeler bir kenarda tutulursa şu anki Yunan hükümeti, mesela iki ülke arasındaki normalleşme sürecinin ve ekonomik ilişkilerdeki artışın mimari olan 1999 yılındaki hükümete oranla Türkiye'yle çok daha az ölçüde ilişki kurmakta. Kıbrıslı liderleri aşarak görüşüymüş gibi görünmekten çekinen Yunan yetkililer, Kıbrıs meselesini Türkiye'yle konuşmaktan her zaman kaçındılar—ki bu, Kıbrıslı Rumlarla doğrudan

²³⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Türk yetkililer, Ankara, 2 Temmuz 2009.

²³⁵ Türkiye'deki Alarko Şirketler Grubu'nun yaptığı fizibilite çalışması, 81 km uzunluğunda polietilen borunun çaplarla yüzeyin 250 metre altına yerleştirilmesini öngörüyordu. Yılda 75 milyon metreküp (saniyede 2.38 metreküp) su sağlayacaktı. Bu rakam, Kıbrıslı Türklerin doğal yer altı sularından elde ettikleri suyun yaklaşık üç katı.

²³⁶ "Son yirmi yıldır Atina, Kıbrıslı Rumların müzakere ettikleri her türlü çözümü kabul etme veya en azından Lefkoşa'ya verdiği tavsiyeleri kamuoyundan uzak tutma yolunu takip etti". Pavlos Apostolidis, Yunanistan'ın Ulusal İstihbarat Ajansı'nın eski direktörü ve emekli diplomat, "Cyprus", Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP)'te hazırladığı tez, Temmuz 2009.

²³⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunan yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

²³⁸ "İç siyasetlerimiz hâlâ birbiriyle bağlantılı, ama Kıbrıs eskisi gibi değil. Atina'nın başka gündemleri de mevcut". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunanistan'ın eski büyükelçisi, İstanbul, Haziran 2009.

²³⁹ "Yunanistan bile uzak durmayı tercih etti. Türkiye ile ilişkilerini her alanda yavaş yavaş geliştirmeye çalışıyor. Satır aralarını okuyabilenlere Yunanistan'ın mesajı şu: 'Çözümle ilgilenmezseniz biz neden kendimizi zahmete sokalım?'". Kıbrıslı Rumların eski dışişleri bakanı Nicos Rolandis, *Cyprus Mail*, 3 Şubat 2008.

²⁴⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunan yetkili, Ankara, Temmuz 2009. Bir Türk yetkili, bunun hiç kimsenin yaşamadığı küçük Ege adasındaki Yunan nöbetçi kulübesi yüzünden ordunun kopardığı fırtınayla bağlantılı olduğuna inanıyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ankara, Eylül 2009.

²⁴¹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunan yetkili, Ankara, Temmuz 2009.

²⁴² Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Ankara, Temmuz ve Eylül 2009.

²⁴³ James Ker-Lindsay, "The Greek Elections and Cyprus", Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP)'in blogu, 15 Eylül 2009.

görüşmeyi reddeden Türkiye'nin de dile getirdiği bir gerekçeydi. Ne var ki bu çekince, tarafların hiçbirini için çözümü daha yakın kılmadı.²⁴⁴ Herhangi bir Yunan hükümeti, Kıbrıslı Rumlar üzerinde doğrudan çok küçük bir etkiye sahip olduğunu ileri sürmekte haklıdır.²⁴⁵ 1987 ve 1996 yıllarında savaşın kıyısından dönen olaylar da dahil olmak üzere Türkiye'yle sorunlarını çözememesinden dolayı 1980'ler ve 1990'lar boyunca Yunanistan'ın yüklendiği ekstra savunma harcamaları ve ortaya çıkan güvenlik yoksunluğu dikkate alınırsa eski bir Yunanlı yetkilinin "[Türkler] Avrupa'da olmak istiyorlarsa sürünerek gelmeleri"²⁴⁶ şeklinde özetlediği yaklaşımın riskleri konusunda Lefkoşa'ya tavsiyelerde bulunabilecek yegane ülke yine Yunanistan.

3. Birleşik Krallık

Kıbrıs'ın eski sömürgeci yöneticisi Birleşik Krallık, 1960 tarihli Birleşik Krallık-Türkiye-Yunanistan Garantörlük ve İttifak Anlaşması'nda yapılacak olası değişiklikler gibi kilit önemdeki bir konuda ketum tavrını koruyageldi. Britanyalı üst düzey bir yetkili, şunları söylüyordu: Birleşik Krallık "uygun bir zamanda bu konuyu tartışmaya hazır olacaktır. Biz kesinlikle bir anlaşmanın yolunu tıkamayacağız".²⁴⁷ Bütün taraflarla görel olarak iyi durumdaki ilişkileri Londra'yı ileriye dönük bir yol bulunmasında öncü bir aktör yapmalıydı, ne ki tamamen tarafsız bir aktör olması da beklenemez.

Bunun bir nedeni, Birleşik Krallık'ın AB üyeliği. Diğer nedeni de Kıbrıs yüzölçümünün yüzde 3'ünü kaplayan ve pek popüler olmayan iki Egemen Üs Bölgesinin varlığı.²⁴⁸ Birleşik Krallık, üslerin yer aldığı arazinin yarısını geri vermek suretiyle Annan Planını çekici hale getirmeye çalıştı; ancak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üyelik müzakerelerinin bir sonucu olarak üsler AB'de yasal statüye kavuştu. Bu üslerin statüsünün yeniden görüşülmesi girişimi gelecekteki bir Kıbrıs Rum ya da

yeniden birleşmiş Kıbrıs hükümetine üsler karşısı bir kampanya düzenleme olanağı tanıyabilir.²⁴⁹

B. AVRUPA BİRLİĞİ

2009'un ikinci yarısında AB Başkanlığını devraldığından beri ve de öncesinde İsveç, Kıbrıs sorununun çözümünde ilerlenmesi için büyük heves gösterdi.²⁵⁰ Ancak AB'nin ve dönem başkanlığının kısıtlı bir baskı gücü bulunuyor. Sorunun taraflarından üçü AB'nin tam üyesi olduğundan ve diğer ikisi—Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye—ya AB içinde siyasi temsiliyetten yoksun ya da AB dışında olduğundan AB ve dönem başkanları arabuluculuk yapamaz. 2004'teki "evet" oylarından ötürü AB'nin Kıbrıslı Türkleri ödüllendirememesi karşısında duyulan ve halen süren küskünlük²⁵¹, yeni üye Kıbrıs'ın AB'yi 26 Nisan'da verdiği Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu azaltma sözünden dönmeye zorlayabilmesini anlayamamak, üst üste gelmiş durumda.²⁵² Kıbrıslı Türklerin, 2004 tarihli AB Yeşil Hat Tüzüğü uyarınca Kıbrıs Rum kanallarından yaptıkları ihracat, toplam ihracatlarının yedide birine tekabül etse de²⁵³ Kıbrıslı Rumların uyguladığı kısıtlamalar yeni şikayetlere yol açmakta.²⁵⁴

²⁴⁹ "Nihai amaç, Kıbrıs'ın askerden arındırılması ve Britanya'nın üslerinin çekilmesi olmalı". Cumhurbaşkanı, tüm Kıbrıs Rum siyasi partilerinin liderleri ve önceki cumhurbaşkanlarından oluşan Ulusal Konsey'in dört gün süren toplantısında alınan karar, 18 Eylül 2009.

²⁵⁰ "Kıbrıs'taki barış görüşmeleri, önümüzdeki birkaç ay süresince muhtemelen Avrupa'da yegane en önemli siyasi olay olacak". Dışişleri Bakanı Carl Bildt, gazetecilere verdiği demeç, 5 Eylül 2009, www.se2009.eu/en/meetings_news/2009/9/5/discussions.

²⁵¹ Buna rağmen katılım müzakerelerini Ekim 2005'te açmak üzere AB'nin Aralık 2004'te Türkiye'ye tarih vermesinin nedenlerinden biri, Türkiye'nin Kıbrıs'ın yeniden birleşmesine verdiği destekti.

²⁵² "Taahhütler verildiğinden odadaydım ve bunları yerine getirmedi". Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB üyesi bir ülkenin eski dışişleri bakanı, Ankara, 24 Nisan 2009.

²⁵³ Kıbrıslı Türklerin verilerine göre bu kanalla yapılan yıllık ihracat, başlangıçta 440.000 avro iken 2008'de 7.2 milyona avroya yükseldi.

²⁵⁴ Avrupalı bir yetkili, Kıbrıs Rum gümrüğündeki gecikmelerden dolayı balıkların çürüdüğünü; bir Kıbrıslı Türk patates tüccarının Kıbrıs Rum kanalıyla ihracat yapmaya çalışırken kendi toplumunun öfkesine meydan okuduğunu ve Kıbrıs Rum medyası ve iş dünyasının sürekli saldırılarına maruz kaldığını ve Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklerin ürettiği domates ve salatalıkları Kıbrıs Türk bölgesinden geldiği şeklinde etiketlenmesini talep ettiklerini anlatıyordu. Kriz Grubu'na verilen mülakat, 16 Haziran 2009. Ayrıca bakınız Mete Hatay, Fiona Mullen ve Julia Kalimeri, "Intra-Island Trade in Cyprus: Obstacles, oppositions and psychological barriers" [Kıbrıs'ta Toplumlar Arası Ticaret:

²⁴⁴ "Atina ve Ankara, birbiriyle konuşmak zorunda, Kıbrıs meselesi de dahil". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunanistan'ın eski büyükelçisi, İstanbul, Haziran 2009.

²⁴⁵ Kararsız Kıbrıslı Rum seçmenlerin yalnızca yüzde 3'ü Yunanistan'ın anlaşmaya yaklaşımının kendi onaylarını etkileyecek ilk beş faktör arasında yer aldığını belirtti. Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e.

²⁴⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunanistan'ın eski büyükelçisi, İstanbul, Haziran 2009.

²⁴⁷ Birleşik Krallık'ın Avrupa'dan sorumlu devlet bakanı Caroline Flint, parlamentoda yaptığı açıklama, 15 Ocak 2009.

²⁴⁸ Bunların varlığına Kıbrıslı Rumların yüzde 74'ü, Kıbrıslı Türklerin ise yüzde 54'ü karşı çıkıyor. Lordos, Kaymak ve Tocci, a.g.e.

Kıbrıslılar hangi yolu seçerse seçsin AB ve onun doğudaki komşuları için önemli sornuçları olacak. Çözümün gerçekleşmesi, AB ve NATO arasındaki tam işbirliğinin, yükselen bölgesel güç Türkiye'yle daha pürüzsüz ilişkilerin ve AB'nin ve Orta Doğu'daki hedeflerinin daha kolay savunulmasının yolunu açacak. Başarısızlık durumunda ise tam tersi olacak, ayrıca "Türk dış politikası, apaçık Batı karşıtı temayül göstermeye" başlayacak ve "genel itibariyle muhtemeldir ki Doğu Akdeniz bir kez daha istikrarsızlığın ve güvenliksizliğin pençesine düşecek".²⁵⁵ Enerji güvenliği arayışında ve Rusya'dan gelmesi olası tehdit karşısında Türkiye'yi bir müttefik olarak kazanmaya çalışmak yerine Brüksel, AB çoğunluğunun görüşlerine sık sık ters düşen Kıbrıs Rum üye devletine öncelik veriyor.²⁵⁶

AB müktesebatının kuzey Kıbrıs Türk tarafında askıda olmasına, Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs Rum mahkemelerine başvurmalarında zorluk yaşamalarına²⁵⁷ ve Türkiye'nin işgali başlamadan on yıl önce Kıbrıslı Türklerin çoğunun Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hukuki yapılarından uzaklaşmaya zorlanmış olmasına rağmen Avrupa Adalet Divanı'nın (AAD) Nisan 2009 tarihinde verdiği ve Kıbrıs Rum mahkemelerinin kararlarının tüm AB'de uygulanabileceğine hükmettiği *Orams* kararıyla AB'nin artık Kıbrıs sorununun ayrılmaz parçası olduğu gerçeği daha da perçinlendi. Kıbrıslı Türklerin ve Ankara'nın hassasiyetlerini arttıran bir başka unsur da bu dava sürerken ADD'nin başkanlığını yapan hakim Vassilios Skouris'in daha önce iki kez Yunanistan içişleri bakanı olması, Kıbrıslı Rumlar tarafından kendisine 2006'da ulusal ödül verilmiş

Engeller, Muhalefet ve Psikolojik Duvarlar], Peace Research Institute-Oslo (PRIO), 2008.

²⁵⁵ Hannay, "Cyprus", a.g.e.

²⁵⁶ Örneğin Lefkoşa, AB'nin Gürcistan konusundaki fikir birliğine ve Kosova konusundaki sağlanan çoğunluğun görüşüne karşı çıkıyor ve diğer konularda Rusya'nın yanında yer alıyor. Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, diplomatlar, New York, Ağustos 2009. Rusya hâlâ BM toplantılarında muhtemelen Türkiye ile ilişkilerinin düzelmesi nedeniyle geçmişe oranla daha az katı olmakla birlikte Kıbrıslı Rumların müttefiki rolünü sürdürüyor. Bu durum, son olarak Kıbrıs'taki BM güçlerinin yetkilerinde yapılabilecek değişikliklere de yer veren BM Güvenlik Konseyi'nin 1873 No'lu Kararının yönlendirilmesinde Rusya'nın Kıbrıslı Rumlara verdiği destekte görüldü. Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, diplomatlar, New York, Ağustos 2009.

²⁵⁷ "Kıbrıslı Rumlar şikayetlerini doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine götürebiliyorlar. Biz Kıbrıslı Türklerse güneyde dava açmak, Kıbrıslı Rum avukat bulmak ve ona güvenmek zorundayız. Hakimler bizim davalarımıza gelmiyorlar. Gecikmeler oluyor, bazen beş yılı buluyor. Diğer taraftan *Orams* davası, Kıbrıs Rum mahkemeleri yoluyla darbe vurdu". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, Haziran 2009.

olması ve karar açıklanmadan üç ay önce Hristofyas ile görüşme yapması oldu.²⁵⁸

Kararın zamanlaması barış sürecine zarar verdi, Kıbrıslı Türklerin Avrupa'da adil şekilde yargılanmadıkları algısını güçlendirdi ve Kıbrıslı Rumların nihayetinde statükonun ve uluslararası mahkemelerin müzakerelerden çok daha iyi bir sonuç getireceğine dair hatalı inançlarının pekişmesine yol açtı.²⁵⁹ Kıbrıslı Rumların mallarından yoksun bırakılmış olmalarından kaynaklanan adaletsizlik düzeltilmeli; ancak bunun en gerçekçi yolu, siyasi bir çözümdür.²⁶⁰

Çözüme ulaşılması durumunda AB, Kıbrıs'taki iki tarafın mali yükün büyük kısmını kendisinin üstleneceğine veya bunu garanti altına alacağına dair ümitlerine karşılık vermeye hazır olmalı.²⁶¹ İki toplum da AB'nin finansmanına dair bilgilendirilmeyi memnuniyetle karşılayacaklardır. Kapsamlı bir araştırmaya göre ihtiyaç duyulan yeni konutların, tamiratların ve alt yapı yatırımlarının beş yıl süresince kamu sektörüne ve özel sektöre maliyetinin mal senetlerinin getireceği faizler de dahil olmak üzere yaklaşık 9 milyar avro olması bekleniyor.²⁶² Bu araştırma, Türk, Yunan ve yerel bankaların 3.75 milyar avro sağlamasını, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa

²⁵⁸ Skouris, seçimler amacıyla teknokratlar kabinesinde oldukça kısa süre bakan olarak görev aldı ve ayrıca bu tür ziyaret ve ödülleri ADD başkanları için normal. "Etnik kökenini gerekçe göstererek onu reddedemezsiniz, ama çok iyi göründüğünü de söyleyemeyeceğim". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Emine Erk, Kıbrıslı Türk avukat ve sivil toplum aktivisti, 18 Haziran 2009.

²⁵⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, diplomatlar, Lefkoşa, Haziran ve Eylül 2009. Kıbrıslı Rumların eski dışişleri bakanlarından biri, 1948'den bu yana kendi vatandaşları tarafından reddedilen, Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik on beş ayrı girişim sayabileceğini söylüyor ve masadaki anlaşmanın gitgide daha az çekici hale geldiğini iddia ediyor. Nicos Rolandis, "When you cast your vote, remember the dove whose feathers we have clipped" [Oyunuzu atacağınız zaman kanatlarını kırptığımız güvercini düşünün], *Cyprus Mail*, 23 Şubat 2008.

²⁶⁰ Bu tür kaygılar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği tarihi *Loizidou-Türkiye* kararına muhalif olan fikirlerde ön plana çıkıyor. Bakınız yukarıdaki bölüm ve www.ehcr.coe.int, 18 Aralık 1996.

²⁶¹ "Anlaşmamız ne olursa olsun AB, çözümü kolaylaştırma sözü vermeli. AB, maddi yükler ve yardım için hazırlıklı olmalı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, 18 Haziran 2009.

²⁶² Praxoula Antoniadou Kyriacou, Özlem Oğuz, Fiona Mullen, "The day after II: Reconstructing a reunited Cyprus" ["Ertesi Gün II: Birleşik Kıbrıs'ın yeniden yapılandırılması"], International Research Institute, Oslo (PRIO), 2009. Faizler çıkarıldığında kamu sektörüne düşen tahmini maliyet 4.3 milyar avroydu.

Merkez Bankası'nın 2 milyar avro katkıda bulunmasını, 1 milyar avronun yeni hükümetin çıkaracağı uluslararası bonolardan geleceğini, yine 1 milyar avronun özel sektör ile sendikasyon kredisi arasındaki ortaklıklardan sağlanacağını öngörüyordu. AB'nin hibe olarak 690 milyon avro (yılıda 138 milyon avro) vermesi beklenebilir. Buna ek olarak ikili donörlerin beş yıl süresince her yıl 205 milyon avro sağlamasına ihtiyaç olabilir.

AB'nin finansman sağladığı sivil toplum projeleri son aylarda hızlandı ve iki toplum arasındaki işbirliğini geliştirmenin doğal bir aracı oldu.²⁶³ AB, Komisyonun Kıbrıs Türk toplumuna sağladığı mali yardımın yenilenmesini onaylamalı ve 2006'da başlayan ve başarılı olan Yardım Tüzüğü'nün devamını temin etmeli. Aksi takdirde toplam değeri 259 milyon avro olan program, 2009'un sonunda inişe geçebilir. Bu kesinti, tam da programın somut başarılar elde etmeye başladığı ve AB'nin Kıbrıslı Türkler için tekrar haritadaki yerini aldığı bir dönemde meydana gelebilir. AB'nin yenilemeyi ertelemesinin amacının iki tarafa da anlaşmaya varmaları için baskı yapmak olduğu açık.²⁶⁴ Ancak bu, Kıbrıslı Türkleri suçlanmamaları gereken bir durumdan ötürü cezalandırmak gibi görünüyor.

AB Komisyonu ayrıca müktesebatı benimseme sürecinde kuzeyin hazırlanması için daha fazla çaba göstermeli. Gelecekteki Kıbrıs Türk kurucu devletiyle güney arasındaki ekonomik farkı azaltmak ve AB'nin gereklerini yerine getirmelerinde yardımcı olmak için mali yardım hazırlamalı. Ayrıca Kuzey İrlanda barış sürecini destekleyen projelere 700 milyon avro sağladığı Barış ve Uzlaşma Programı'na benzer inisiyatifler başlatabilir. Kıbrıs'ta çözüme ulaşıldığında yeni Kıbrıs Türk oluşumu, AB'nin tarım politikası ve yapısal fonları dolayısıyla önemli miktarda yardımdan yararlanabilmeli ve Komisyon, bir donör konferansı düzenlemeli.

1. AB-Türkiye-Kıbrıs üçgeni

Herhangi bir çözüm, AB-Türkiye ilişkilerine sıkı sıkıya bağlı.²⁶⁵ AB Komisyonu, Türkiye ve Kıbrıs

²⁶³ AB'nin Kıbrıs Türk toplumuna sağladığı yardımlar, daha iyi eğitim, tarım teknikleri, AB kurallarına uyum, asbest su borularının değiştirilmesi, yeni kanalizasyon planları, tuzdan arındırma tesisi ve telekomünikasyon projelerini destekledi veya destekleyecek. Bu para aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarına, okullara, çiftçilere, köylere ve 200 adet üniversite öğrencisine yardım etmekte kullanıldı veya kullanılacak. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Alessandra Viezzer, AB-Kıbrıs Türk Toplumu Programı Ekibi, Lefkoşa, 19 Haziran 2009.

²⁶⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrupalı diplomat, Lefkoşa, Haziran 2009.

²⁶⁵ "[Türkiye-AB] ilişkilerindeki iniş ve çıkışlar, önemli ölçüde Kıbrıs sorunuyla ilişkili görünüyor". Atila Eralp,

Cumhuriyeti, anlaşma sağlanamazsa Ankara'nın inanılmaz biçimde yavaş ilerleyen katılım sürecinin—ki üçü de bunu başarmak istediklerini ifade ediyorlar—çıkmaza gireceğini anlamaya başladı.²⁶⁶ Benzer şekilde AB tarafından reddedilmiş bir Türkiye'nin Kıbrıslı Rumların kabul edebileceği şartlar önerebileceği düşünülemez.²⁶⁷ Halihazırda Fransa ve Almanya'nın dahil olduğu bazı AB liderleri, Türkiye'nin üyelik ümitlerini söndürecek bir senaryoyu hedeflemeye başladılar bile.²⁶⁸ Üst düzey bir diplomatın sözleriyle: "AB, kesinlikle odadaki fil gibi. ... AB üyesi bazı ülkelerin meseleyi, Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik bir süreç yerine Türkiye'nin AB'ye katılım çabaları olarak görmeleri üzüntü verici".²⁶⁹

Kıbrıs müzakerelerindeki başarının Birlik için son derece olumlu sonuçları olacaktır.²⁷⁰ Türkiye'nin uzlaşmasına yönelik destek sağlamak için aynı görüşlere sahip AB ülkeleri, Türkiye'de AB'ye karşı duyulan ve AB'de Türkiye'ye karşı duyulan şevki arttırmanın yollarını bulmalı ve Türkiye'nin AB müzakere başlıklarının önündeki tüm engelleri kaldırmak için daha fazla gayret sarf etmeli.²⁷¹ Türkiye'de herhangi bir hükümeti biraz daha ilerleme kaydederek Kıbrıs sorununun çözümünü benimsemeye, askerlerini çekmeye ve en sonunda garanti konusunda değişiklikler yapmayı parlamentoda görüşmeyi başarabilmeye ikna etmenin hayati koşullarından biri, Avrupa'nın söylemini düzeltmesi. İstekli AB liderlerinin Ankara'ya ulaşması ve ziyaretler gerçekleştirmesi,

"Temporality, Cyprus Problem and Turkey-EU Relationship" [Zamansallık, Kıbrıs Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri], Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), Temmuz 2009.

²⁶⁶ "Olaçklar, AB ilişkilerinin hızı ve doğasını etkileyecek. ... kafamızın üstünden geçen mermileri görmezlikten gelmeye ve gerçeklikler yaratmaya çalışıyoruz ... [başarıp başaramayacağımızı] göreceğiz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB Komisyonundan üst düzey yetkili, İstanbul, Haziran 2009.

²⁶⁷ "Müzakerelerin ... varoluşsal bir mesele olan Türkiye'nin AB'ye katılım müzkerelerinin gölgesinde kalma ihtimali mevcut". Hannay, "Cyprus", a.g.e.

²⁶⁸ Bakınız Kriz Grubu Avrupa Raporu N°197, *Türkiye ve Avrupa: Belirleyici Yıla Girerken*, 15 Aralık 2008.

²⁶⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, New York, 10 Ağustos 2009.

²⁷⁰ "Hem AB hem de Türkiye, bir an önce dikkatlerini gerek Kıbrıs görüşmelerine gerekse üyelik müzakerelerine çevirmeli. Bunların hükmen başarısız olmasına izin verilmesi, bir trajedi olacaktır. Bu, ayrıca AB ile Avrupa'nın gelecekteki güvenliği, refahı ve dinamizmi için hayati önem taşıyan bir ortak arasındaki ilişkilere gölge düşürecek." *Financial Times*'ın başyazısı, 8 Eylül 2009.

²⁷¹ Örneğin Fransa, Türkiye'nin AB'ye katılım süreci açısından kilit önemdeki başlıklara 2007'de gayriresmi olarak beş engel çıkardı.

başkentteki herkese AB yolunda kendisine yardımcı olan dostları olduğunu hatırlatmakta son derece etkili olacaktır.

Üye devletlerin yetkilileri, ayrıca Kıbrıslı Rum meslektaşlarına çözümü beklediklerini açıkça ifade etmeli. İsveç Dışişleri Bakanı Carl Bildt'in Avrupa'nın ve Kıbrıslıların geçmişte yaptıkları hatalara dair kamuoyuna yaptığı samimi açıklamalar, bazı Kıbrıslı Rumları gücendirmiş olabilir,²⁷² ancak Lefkoşa tartışmasında bu tür gerçeklikleri dile getirmek, Kıbrıs Rum liderliğinin uzlaşmaya dönük argümanlar sunmaları için fırsat yaratıyor. Bunlar ayrıca Türkiye ve Kıbrıslı Türkleri AB'nin adil olduğuna ikna etmeye ve katılım sürecinde kaybettikleri ümitlerini yeniden yeşertmelerine yardımcı olabilir.²⁷³ AB liderleri, iki toplumun liderlerini Kıbrıs'taki ofislerinde ziyaret ederek, gönülsüz olan Yunanistan'ı süreci desteklemeye teşvik ederek ve Kıbrıslı Türklerin izolasyonlarına son vermek üzere 2004'te verilen sözün bazı kısımlarını hayata geçirmenin yollarını arayarak (bakınız aşağıdaki bölüm) halen mümkünken adanın yeniden birleşmesi için çok daha fazla gayret göstermeli.

Kıbrıs'ta sahneye konan diplomatik oyunlar, genellikle yetersiz hazırlık, kayıtsız şüphelik veya onlarca yıldır süregelen çıkmazın yarattığı, kökleri derinlere inen düş kırıklıkları nedeniyle son dakikada ortaya çıkan sürprizlere açık olmasıyla bilinir. Kıbrıs sorununun çözülmesini ve Türkiye ile daha iyi ilişkiler kurulmasını isteyen AB üyesi ülkeler, bu nedenle yeni planlar ve ortaklıklar geliştirmeli ve herhangi bir açılımı çabucak kullanmaya hazır olabilmek için adada bu yılın sonuna doğru meydana gelebilecek büyük gelişmelere hazırlanmalı. Ani, açık ve dikkat çekici bir değişim, yeni fırsatlar yaratabilir. 2009'un ikinci yarısında AB dönem başkanlığını bilgili ve Ankara ve Kıbrıslı Türklerin nezdinde büyük saygınlığı olan İsveç yürüteceği için Kıbrıslılar şanslı. Çözümün yararlarını Kıbrıs Rum, Kıbrıs Türk, Yunanistan ve Türkiye hükümetlerine ikna edici biçimde anlatabilmek amacıyla, istekli olan AB liderleri ve diğer devlet adamları arasında iletişim kanalları ve ortak stratejiler konularında görüşmeler yapılmalı.

²⁷² Avrupa Parlamentosunun dış ilişkiler komitesine Kıbrıs'ta 1974'te yaşanan felaketlerde Yunanistan'ın da sorumluluğu olduğunu hatırlattı ve bir Kıbrıslı Rum yetkilinin "Bildt, ince buz üzerinde yürüyor" uyarısına neden oldu. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Eylül 2009.

²⁷³ "2005'e baktığımızda Kıbrıslı Türkler Avrupa'ya açıldı. Bu bir fırsattı. Şimdiyse Talat, başarısızlığa uğramış AB gündemiyle özdeşleştiriliyor. Uzlaşmalar hiç rağbet görmüyor. İnsanlar angaje olmuyorlar, kendi içlerine kapanıyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erol Kaymak, Kıbrıslı Türk akademisyen, Gazimağusa, 16 Haziran 2009.

2. Ek Protokol ve 2009 sonundaki kriz

Türkiye, 2005'te AB'ye katılım müzakerelerinin parçası olarak havaalanlarını ve limanlarını Kıbrıs Rum trafiğine açmak amacıyla Ek Protokolü imzaladı. Bu, 1996'da AB ile imzalanan Gümrük Birliği'ne dayanıyordu. Türkiye, limanlarını kapalı tutmaya devam edince yukarıda da belirtildiği gibi AB Konseyi, 2006'da katılım sürecinin bazı kısımlarını askıya aldı ve AB Komisyonu'ndan durumu sonraki üç yıl boyunca "özellikle" izlemesini talep etti. Bundan sonrası, Aralık 2009'daki AB Konseyi yaklaşırken devam eden tartışmalara konu oluyor.

Bazı Kıbrıslı Rum liderler, Türkiye'nin AB ile olan tüm ilişkilerini bloke edebileceklerine dair tehditkar imalarda bulundu,²⁷⁴ diğer bazı AB ülkeleri de katılım müzakerelerini raydan çıkarmak için protokolün uygulanmamasını kullanabilir. Ne var ki Ek Protokol meselesinin kendi başına krize neden olması, olası görünmüyor.²⁷⁵ Üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin "[bir] vetosu olmadığını ... Türkiye'yi AB'de istediğini ve Türkiye'nin AB kurallarına uymasını istediğini" söylüyor ve görüşmeleri askıya alma yönünde AB'de fikir birliği olacağına inanmadığını belirtiyordu.²⁷⁶

Bazıları, Türkiye'nin Ek Protokolü uygulaması ile Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu hafifletmek için AB'nin vereceği bir tavizi dengeleyerek bir anlaşmaya varılabileceğine inanıyorlar. Bu izolasyonun unsurları arasında AB'nin resmi olarak bu yönetim ile minimum teması sürdürmesi, Kıbrıs Türk ihraç ürünlerinin AB dışından geliyormuş gibi vergilendirilmesi, Kıbrıslı Türklerin spor kulüpleri ve kültürel grupları ile etkileşimin engellenmesi ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Türk havaalanının uluslararası uçuşlara açılmasına koyduğu yasağın aşılmasının sağlanamaması bulunuyor. Gerçekleşecek bir atılım,

²⁷⁴ "Müzakereler devam ederken B Planımız olduğunu söylemeyi doğru bulmuyoruz. Ama bu, Aralık ayında Türkiye'nin üyeliğinin yeniden değerlendirileceği sürecin ışığında hükümetin ne tür gelişmeler olabileceğine dair farklı senaryolar üzerinde çalışmalar yapmadığı anlamına gelmiyor". Stefanos Stefanou, Kıbrıs Cumhuriyeti hükümet sözcüsü, *Simerini*, 30 Temmuz 2009.

²⁷⁵ "Görüşmeler devam ettiği sürece protokol krizi olmayacak. Gelecek yıl başarısızlık olursa bu değişecektir. 2010'u yine bir tren kazası yılı yapabilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB Komisyonundan üst düzey yetkili, İstanbul, Haziran 2009.

²⁷⁶ "Öncesine göre daha güçlü bir dil bekliyorum, ancak erteleme veya şart koşma değil - Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımak ve uluslararası kuruluşlarda Kıbrıs'ı veto etmeye son vermek de dahil Türkiye'nin AB'ye karşı sorumluluklarının sert bir hatırlatıcısı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Eylül 2009.

Türkiye'nin sekiz müzakere başlığı önündeki engeli kaldıracak ve böylelikle Türkiye'nin katılım müzakereleri için atmosferi iyileştirerek kalıcı çözümün görüşülmesine uygun bir zemin hazırlayacak biçimde Türkler ile Kıbrıslı Rumlar arasındaki iletişim ve ticareti arttıracaktır.

Ne var ki böylesi geçici bir çözüm, ne Kıbrıs'ın ne de AB-Türkiye ilişkilerinin çaresi olacaktır. Bunun için harcanacak çabalar, kapsamlı çözüme odaklanması daha uygun olacak gayretlerin başka yöne kaymasına neden olabilir. Dahası, bu tür bir düzenleme için geçmişte yapılan görüşmeler, ana görüşmelerdeki karmaşık meselelere takılıp kaldı. Kıbrıslı Rumlar, her türlü anlaşmada hayalet bölge Maraş'ı geri almak istiyor, ancak Türkiye'nin nihai bir çözümden önce buradan vazgeçmesi olası görünmüyor; Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, Ercan havaalanının uluslararası uçuşlara açmakta kararlı, ama Kıbrıslı Rumlar, bunun uluslararası meşruiyeti vermek veya geri çekmek için müzakerelerdeki ana kozlarından birini elinden alacağını düşündüğü için reddetmeleri neredeyse kesin. Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Ek Protokolden bahsetmeyi bile bir kenara itiyor ve dikkatini kapsamlı çözüme yoğunlaştırdığını söylüyor.²⁷⁷ Tüm bu güçlükler, konuya çok fazla vurgu yapmanın yararsız olduğunu gösteriyor.

Eski bir arabulucu şunları yazıyordu: Kıbrıs sorununun "bir çeşit sendromdan muzdarip olduğu söylenebilir: korku veya bitkinlik yüzünden ne iki tarafa da çözüme ulaşma arzusunu zerk edecek kadar sıcak; ne de ılımlı, kısmi uzlaşmaları siyasi açıdan kabul edilebilir kılacak kadar soğuk".²⁷⁸ Ne ki Hristofyas-Talat görüşmeleri çökerse resmin tamamı değişecek. Bu ihtimali göz önünde bulundurarak AB, Ek Protokole dair görüşmeleri yeniden canlandırmak için araştırmaya dayalı ve hazırlıklı bir stratejiye sahip olmalı.

C. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

BM, hukuki açıdan görüşmelerde arabuluculuk yapmaya yetkili tek aktör olarak itibarını koruyor. Devam eden barış süreci, önceleri Genel Sekreterin Siyasi İşlerden Sorumlu Yardımcısı Lynn Pascoe'nun hatırı sayılır düzeyde desteğinden faydalandı. 2008 yazından bu yana Avustralya'nın eski Dışişleri Bakanı Alexander Downer, Genel Sekreter'in Kıbrıs özel danışmanı ve görüşmelerdeki iyi niyet misyon şefi adaya sürekli ziyaretlerde bulundu. Önceki temsilcilere göre bu

konuya daha az zaman ayırsa da bu durumun Kıbrıslıların kendi çözümlerini kendilerinin bulması gerektiğinin altını çizdiği ve Kıbrıs Rum medyasının daha önceki temsilcilere yaptığı yoğun saldırılardan büyük ölçüde kurtulduğu iddia edilebilir.²⁷⁹ İlk yılda Ankara'ya yalnızca iki kez gitti ama burada güven kazandı.²⁸⁰ Güvenlik Konseyi'nin üyelerinin büyük çoğunluğu çabalarına tam destek verdiğini ifade etti. Kıbrıs'ta tüm tarafların kabul edeceği bir profili sürdürmek zaten başlı başına alışılmadık ve büyük bir başarıyken 2009'un son çeyreğinde yeni tur görüşmeler için tarafları kamuya açıklanmış takvime ve gündeme doğru yönlendirmeyi de başardı. Önümüzdeki birkaç ayda Downer'ın rolü eşsiz ve hayati olmayı sürdürecektir olup, görüşmeler kritik safhaya girerken BM veya çözümü destekleyen devletler ona bölgede kullanması için bir uçak tahsis etmelidir.²⁸¹

Ne var ki Güvenlik Konseyi'nde bu yılın ortalarında BM Barış Gücü'nün (BMBG) görev süresinin gözden geçirilmesi sırasında yapılan tartışmalar, adada yeni bir ruh halinin yerleşmesine neden oldu. Bunun sonucunda Genel Sekreterden olası bir çözüm ışığında durum planına dair rapor sunması istendi²⁸² ve iki tarafa da, ama özellikle 850 BM askerinin adada kalmasını Kıbrıslı Türklerden çok daha fazla isteyen ve 56.5 milyon dolar olan yıllık bütçenin üçte birini karşılayan Kıbrıslı Rumlara, statükonun değişmeye başladığı mesajı gönderildi.²⁸³ Bu uyarı, Kıbrıslı Rumların kayıtsız olduğuna ve görüşmelerde ayak direediklerine

²⁷⁹ "Edindiğim bilgi ve tecrübeye dayanarak şuna inanıyorum ki adanın dışında olan bizler, kamuya açık, çok dikkat çekici bir rol oynadık ... o kadar ki Kıbrıslıların özellikle de Kıbrıslı Rumların beğenmedikleri her şey için yabancıları suçlamalarına neden olduk". A.g.e. "Biz, barış görüşmelerinin BM'nin himayesinde yapılmasında ısrar ediyorduk ama örgütün temsilcileri bizim için asla yeterince iyi olmadı. ... Sonuçta [Downer], medyanın bir kısmının ve bazı siyasetçilerin istemediği bir amaç için çalışıyor". *Cyprus Mail* başyazarı, 4 Haziran 2009.

²⁸⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Türk yetkililer, Ankara, Temmuz ve Eylül 2009.

²⁸¹ Örneğin Lefkoşa'dan Ankara'ya ticari bir uçakla iki aktarma yaparak gelmek en azından on iki saat sürüyordu ve 2004'te bu tür uçakların özel temsilcilerin kullanımına sunulması, yanlış anlaşmaların ortadan kaldırılmasında kilit önemdeki faktörlerden biri oldu.

²⁸² "Genel Sekreterin BM Kıbrıs Barış Gücü'nünükiler de dahil tüm barışı koruma operasyonlarını yakın gözetim altında tutma niyetini memnuniyetle karşılayan Güvenlik Konseyi, çözüme dair muhtemel durum planı da dahil olmak üzere mevcut çözümün uygulanmasına ilişkin bir raporu 1 Aralık 2009'a kadar sunmasını talep etti". BM Güvenlik Konseyi, 29 Mayıs 2009.

²⁸³ Yunanistan ayrıca 6.5 milyar dolar daha ödüyor, geri kalanıysa tüm BM üyesi ülkelerden toplanan katkılarla karşılanıyor.

²⁷⁷ "Çözüm olursa liman meselesi gündemden kalkacak. Kısmi çözüm istemiyoruz; tam çözüm istiyoruz. Limanlar konusunda Türkiye'ye baskı yapmak, müzakerelerin ruhuna aykırıdır". NTV televizyonuna yaptığı açıklama, 30 Ağustos 2009.

²⁷⁸ Hannay, "Cyprus", a.g.e

inanılan bazı uluslararası aktörler tarafından bilerek hazırlandı²⁸⁴; ancak aynı zamanda daha tehlikeli olduğu apaçık görülen çatışmalar için kaynak gerekirken BM'nin en uzun süren ve en durgun barış misyonunun devam etmesi nedeniyle uluslararası toplumun duyduğu sabırsızlığı da yansıttı.

Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, BM'nin çözüm için daha fazla zorlamasını temenni ediyorlar.²⁸⁵ Ancak Kıbrıslı Rumlar, bunun "Kıbrıslıların çözümü" olmasına karar verdiğinden BM'ye Kıbrıslıları kendi çabalarıyla batmaya veya çıkmaya terk etmekten başka bir seçenek kalmıyor. Ne var ki görüşmelerin 2010'da başarısız olması, BM'nin varlığı açısından derin darbeler yaratabilir. Üst düzey bir diplomat şunları söylüyordu:

Bu, son şans. Başarısızlığa uğrarsa bence BM çekilmeli. İşe yaramayan bir politikayı sürdürmenin bir anlamı yok. Türkiye, buna [parametreler dizisine] geri dönmeyecek. Daha fazlasını söylememeliyiz. İki yıl içinde BMBG gitmiş olacak. O zaman sonunda Kıbrıslı Rumlar Türkiye'nin karşısına oturup tam da Lefkoşa'nın ortasından geçecek olan ortak sınırlarını görüşmek durumunda kalacaklar.²⁸⁶

D. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amerika Birleşik Devletleri, kısmen adanın bölünmüşlüğüne "kabul edilemez"²⁸⁷ gördüğünden kısmen de öteden beri amaç edindiği üzere Türkiye'nin AB yolunda pürüzsüz ilerlemesini istediğinden Kıbrıs sorununun çözümüne perde arkasından diplomatik yardım vermekte. Bazı Kıbrıslılar, Vaşington'un bütün engelleri ortadan kaldıracak gücü olduğuna inanıyor.²⁸⁸ Ancak birçok Kıbrıslı Rum grup, Kıbrıs'ta iktidardaki partinin komünist kökenlerinden de dolayı ABD'ye güven duymuyor, ki bu durum ABD'nin doğrudan yardım

²⁸⁴ "Kıbrıslı Rumların kafesi sarsıldı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB büyükelçisi, Lefkoşa, Haziran 2009. "Onlara aba altından sopa gösterdik". Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB diplomatı, İstanbul, Haziran 2009.

²⁸⁵ "Sahte diplomatlar izler gibiyim. Radikal bir şey yapılmak zorunda. Tanınma kartını oynamalı ya da yeni bir yüz, yeni bir ekip ve Avrupa'da yeni bir ses edinmeliler. Bu 'ihtiyatlı iyimserlik'ten usandım. Yeni bir dil bulmalılar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivisti, Haziran 2009.

²⁸⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Eylül 2009.

²⁸⁷ Bakınız www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5376.htm.

²⁸⁸ "Durgunluk söz konusu. Statükoya inanmıyorum; ama çözüm bulunması için dışarıdan önemli oranda koordinasyon gerekiyor. Bunda ABD'nin aktif rolü elzem". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Rana Zincir Celal, Kıbrıslı Türk sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, 17 Haziran 2009.

potansiyelini kısıtlıyor.²⁸⁹ Yine de Obama yönetimi, Avrupa'da görevlendirdiği yetkililerinin AB üyeleri ve başka yerlerde yapılacak çözüme dönük tartışmalara hazır olmaları için bu yılın ilerleyen zamanlarında AB ve BM'de Kıbrıs görüşmelerinin yükselen temposuna hazırlıklı olmalı. Obama yönetimi ayrıca, iki toplumlu projelere ve Kıbrıslı Rumlarla aynı seviyeye gelmeleri için Kıbrıslı Türklere verdiği desteği sürdürmeli; zira bu, AB'nin mali yardımlarına sürekli güçlük çıkaran kısıtlamalara takılmıyor.²⁹⁰

Kıbrıs Türk tarafı, Kıbrıs görüşmelerini desteklemek üzere özel bir ABD temsilcisi için açıkça çağrıda bulundu²⁹¹ ve bu fikir Türkiye tarafından desteklendi.²⁹² Böylesi bir temsilcinin Kıbrıslı Rumlara önceki başarısız barış süreçlerindeki istenmeyen dış baskıyı hatırlatma olasılığı düşünülecek olursa yalnızca BM bünyesinde bir süreçle devam etmek yine de daha iyi olabilir.²⁹³ BM, bizzatihi böylesi bir adım için doğru zamanın geldiğine inanmıyor.²⁹⁴ Ancak Başkan Obama'ya yakın olan senatör Richard Durbin'in Şubat 2009'da Kıbrıs'a, Türkiye'ye ve Yunanistan'a gerçekleştirdiği ziyaretler, sürece destek ve dış ülkelerin angajmanını göstermesi açısından memnuniyetle karşılandı.

E. RUSYA

Rusya, tarih boyunca Kıbrıs'taki Ortodoks kuzenlerine yakın durmuş ve onlarca yıl bankacılık sektöründe temel kaynak olagelmıştır. BM faaliyetlerinin eskiden beri devam eden koordinasyonunun parçası olarak 2004'te Annan Planı'nın uygulanmasına verilecek olası BM garantisini, görüntüye göre Kıbrıslı Rumların talebi üzerine

²⁸⁹ "ABD'nin çözüme ulaşmaya yardım ettiği düşünülseydi [Kıbrıslı Rumlara ait] güneyde referandumun geçirilmesi olasılığı azalırdı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıs'ta görevli diplomat, Eylül 2009.

²⁹⁰ İki toplumlu projeleri, bursları desteklemek ve çatışmayı azaltmak üzere ABD her yıl yaklaşık 11 milyon dolar veriyor. Bununla müzakerelerin yapıldığı odaların ücreti ödendi ve Erenköy geçiş noktasını açmak için yol yapımında teminat olarak kullanıldı. Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Batılı diplomat, 24 Eylül 2009.

²⁹¹ "Takvimlere, arabuluculuğa ya da uluslararası toplumun katılmasına izin vermeyeceğini söyleyerek [Cumhurbaşkanı Dimitris] Hristofyas, Kıbrıs sorununa çözüm istemediğini de söyleyebilir ... Herşeyi burada bırakabilir". Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat, 23 Eylülde Dış İlişkiler Konseyi'nde yaptığı konuşma, New York, *Cyprus Mail*, 24 Eylül 2009.

²⁹² Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Türk yetkililer, Ankara, Temmuz 2009.

²⁹³ "Kıbrıslı Rumlar, uluslararası aktörlerden hiçbir şey istemiyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Batılı diplomat, Lefkoşa, Ekim 2008.

²⁹⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, bölgede görevli üst düzey diplomat, Eylül 2009.

ortadan kaldırdı. Ancak Moskova'nın şimdi Türkiye ile yeni ve hatırı sayılır çıkarları bulunuyor. Başbakan Vladimir Putin, Ağustos 2009'da Ankara'ya yaptığı ziyarette alışılmadık şekilde "Kıbrıs'ta iki taraf ile ekonomik ilişkiler geliştirmekten"²⁹⁵ söz etti. Bundan altı hafta sonra bir Rus medya grubu, ada gezisinin parçası olarak Kıbrıslı Türk yetkililerle buluştu. Bundan önce Türkiye, bir yıl boyunca ikili ticaret ortaklarının başında gelen ve ikinci büyük turist kaynağı olan Rusya'ya açılım faaliyetleri sürdürmüştü. Rusya'nın bu yeni, olumlu rolü olası yeni bir Güvenlik ve Uygulama Anlaşması'nda BM ile ilgili unsurların Güvenlik Konseyi'nden pürüzsüz şekilde geçmesinde hayati bir öneme sahip olabilir.

VI. SONUÇ

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk liderlikleri, 2004'te üzerinde uzlaşmış olması gereken yeni bir birleşme planını kotarmak amacıyla bir yıldır müzakere etmekte. Mevcut fırsat, iki toplumun her bakımdan anlaşılan iki lider tarafından yönetiliyor olması ve Atina ve Ankara'da onları destekleyen hükümetlerin bulunması gibi şanslı tesadüflere çok şey borçlu. Ne var ki anlaşmaya varılmazsa katı tutumlu bir milliyetçinin Kıbrıs Türk tarafında Nisan 2010'da yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanması ve mevcut sürecin çökmesi ihtimali bulunuyor.

Uluslararası toplum bu çıkmazın sorumlusu olarak herhangi bir tarafı görmediğinden iki taraf da kaybeden olacaktır. Kıbrıslı Rumlar, çoğunluk tarafından adil bir çözüm olarak değerlendirilen Annan Planını 2004'te yüzde 76'lık oranla reddettiklerinde sahip olduklarını iddia ettikleri manevi avantajı yitirmiş oldular. Diğer olası kayıpları arasında Türk askerlerinin adadaki varlığının sürekli olması, işgal edilmiş malların iade veya tazmin ihtimalinin düşmesi, Türkiye'nin AB'den uzaklaşması, BM barış gücünün çekilmesi için adımlar atılabilmesi ve bazı ülkelerin Kıbrıslı Türklerin bağımsızlığını tanıma riskinin artması da sayılabilir. Halihazırda AB içinde dahi Kıbrıslı Rumlar, yükselen bölgesel ve ticari güç olan Türkiye ile rahatsızlık verici bir konunun sürekli olarak ön planda kalmasında ısrarcı olan küçük bir üye devlet arasında sürekli olarak tercih yapmak zorunda kalan partnerlerinin gitgide artan öfkesine maruz kalıyorlar.

Kıbrıslı Türkler de kaybedecek. AB yardımı, doğrudan ticaret ve tanınma yönündeki arayışlarının önünü kesmeye devam etmek için Kıbrıslı Rumların elinde birçok fırsat bulunuyor. Hasmane bölünmenin Kıbrıslı Türkler açısından en olası sonucu, bağımsız olmaları değil; gittikçe kökleşen mali bağımlılığın, daha yoksul ve daha az eğitilmiş göçmenlerin adaya akının devam etmesinin ve yerlilerin İstanbul'a, Avrupa'ya veya Kıbrıs Rum bölgesine gitmesinin sonucu olarak Türkiye ile birleşmeleri olacaktır. Aynı zamanda Türk yetkililer, Kıbrıs Türk tarafındaki resmi hak ve ödenekler kültüründe kesintiler yapmakta kararlı görünüyor. Avrupa'daki mahkeme kararları Kıbrıslı Türkleri veya Türkiye'yi Kıbrıslı Rumlara malları için tazminat ödemeye zorunlu kılmayabilir; ancak Kıbrıslı Türklerin bir zamanlar gelişip büyüyen inşaat sektörüne bir daha canlanması zor olacak şekilde darbe vurdu bile.

Türkiye, Kıbrıs sorununu çözmemenin getireceği milyarlarca dolarlık maliyeti ve diplomatik yükü üstlenebileceğini çoktan kanıtladı; ama 2004 öncesi statüko kesin olarak değiştiğinden bu yük büyüyor.

²⁹⁵ Anadolu Ajansı, 6 Ağustos 2009.

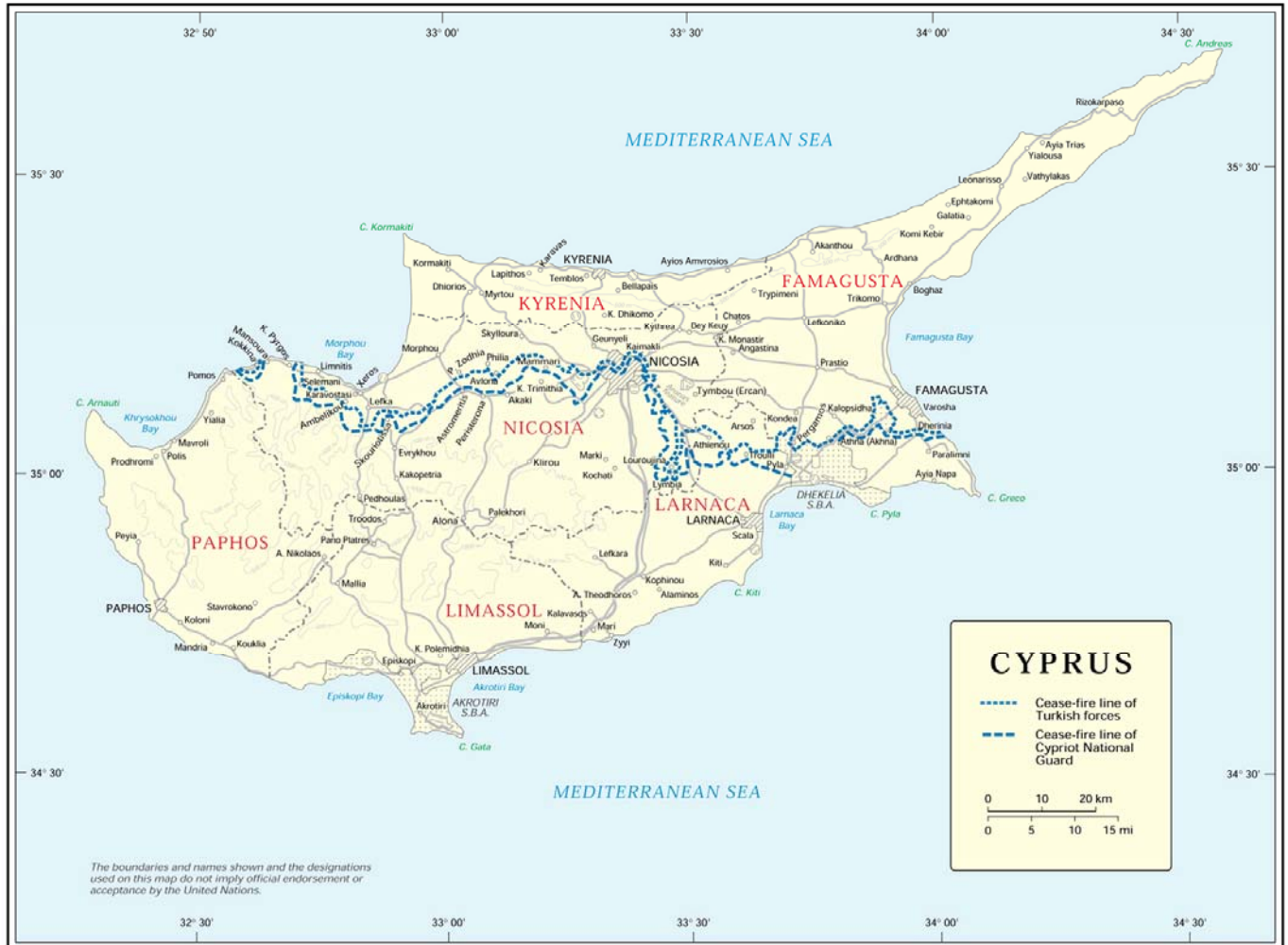
Çözüm olmazsa Ankara'nın AB'ye katılım süreci durma noktasına gelecek, zira 2010'un ortalarında açılacak müzakere başlığı kalmayacak ve bu da ülkenin ekonomik refahını ve bölgedeki karizmasını olumsuz yönde etkileyecek. Tarafsız bakıldığında Türkiye'nin önemi Kıbrıs'ından çok daha fazla olsa da AB üyesi ülkeler, birliğe üye ortaklarına sadık olma ilkesine ihanet etmeyeceklerini gösterdiler. Adanın bölünmüşlüğü'nün devam etmesi, AB-NATO bağlarını geliştirememeleri, Orta Doğu'da Türkiye'nin düşman tavrına maruz kalmaları, herhangi bir çıkar çatışmasında eski bir müttefiklerini Rusya'ya kaptırmaları anlamına geliyor.

Çözumsuzlüğün uzun vadeli olumsuz etkileri, hiç kuşkusuz güçlü olacaktır. Aynı şekilde kapsamlı bir çözümün getireceği kazanımlar, kısa vadede yaşanacak adaptasyon sıkıntılarını kolayca gölgede bırakacaktır. Başarının mümkün olduğuna inanmak için her türlü nedenimiz var. Kıbrıslı Türklerin ve Rumların dörtte üçü, halihazırda tartışılmakta olan iki toplumlu, iki kesimli çözümün tatmin edici veya en azından tahammül edilebilir olduğuna inanıyor; Kıbrıslıların üçte ikisi, görüşmelerin başarıyla sonuçlanmasını ümit ediyor ve çoğunluğu, karşı tarafın gündelik haklarına karşı büyük hoşgörü sergiliyor. Uzun zamandır var olan, BM'nin aracılık ettiği federal çatıda yeniden birleşme planı, iki toplumda da çoğunluğun desteğini alma şansı bulunan tek uzlaşma. Bu yüzden tüm tarafların çözüme son halini vermek üzere siyasi iradelerini ortaya koymaları için pek çok neden mevcut. Yeniden birleşmeye giden yol ile bölünmeye açılan yol arasındaki fark, tarafların büyük bir hızla birbirlerinden uzaklaşmaya başladıkları 2004 yılından bu yana hiç bu kadar açık görülmemiştir. Tüm tarafların odaklanması gereken nokta, işbirliğine dayalı yaklaşım ile düşmanlığa dayalı yaklaşım arasında yapılacak tercihin getireceği sonuçların önümüzdeki on yıl içinde ne kadar geri döndürülemez hale geleceğidir.

Lefkoşa/istanbul/Brüksel, 30 Eylül 2009

EK A

KIBRIS HARİTASI

EK B

KRONOLOJİ

- 1960 Kıbrıs, Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazandı ve bağımsızlığı Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye tarafından garanti altına alındı.
- 1963 Anayasal düzen çöktü, Kıbrıslı Türkler hükümetten çekildiler veya kaçmak zorunda bırakıldılar ve asla geri dönmediler. Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere yaptıkları saldırılar iki toplum arasında şiddete yol açtı.
- 1964 Kıbrıslı Türkleri korumak ve Türkiye'nin işgaline son vermek için BM barış gücü konuşlandırıldı.
- 1974 Atina'nın yardımıyla Kıbrıs'ta Yunanistan ile birleşmeyi (enosis) hedefleyen darbenin ardından Türk askerleri adayı işgal etti. Avrupa ve ABD, Türkiye'ye karşı siyasi ve askeri yaptırımlar uyguladı.
- 1977 Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos III. Makaryos ile Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denктаş arasındaki ilk Üst Düzey Anlaşması'nda iki toplumlu, iki kesimli ve federal çözümün temelleri çizildi.
- 1983 Eylül: BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın barış çabaları çöktü.
Kasım: Kıbrıslı Türkler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adı altında tek taraflı olarak bağımsızlıklarını ilan ettiler.
- 1992-93 BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali'nin "fikirler dizisi"nin yükselişi ve çöküşü.
- 2003 Şubat: Katı tutum yanlısı Tassos Papadopoulos, Kıbrıs Rum cumhurbaşkanı seçildi.
Aralık: Çözüm yanlısı Kıbrıslı Türk partilerin seçimlerdeki atılımlarının ardından Mehmet Ali Talat'ın Cumhuriyet Türk Partisi yeni hükümeti kurdu ve Türkiye'deki çözüm yanlısı hükümetin de desteğiyle çözüm görüşmelerinde müzakereci oldu.
- 2004 24 Nisan: Altı yıl süren hazırlıkların ardından BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın himayesindeki çözüm planı iki tarafta referanduma sunuldu. Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'i tarafından kabul edildi, Kıbrıslı Rumların yüzde 76'sı tarafından reddedildi.
1 Mayıs: Kıbrıs, AB'ye bölünmüş bir ada olarak girdi.
- 2005 Nisan: Talat, Kıbrıs Türk cumhurbaşkanı seçildi. Kıdemli, katı tutumlu Rauf Denктаş Kıbrıslı Türklerin liderliği görevini bıraktı.
- 2006 Papadopoulos ile Talat arasındaki 8 Temmuz Anlaşması ile BM arabuluculuğunda yeni çözüm görüşmeleri başladı ancak kısa sürede durdu.
- 2008 17 Şubat: Kıbrıs Rum cumhurbaşkanlığı seçimlerini uzlaşma sözü veren adaylar önde götürdü, adı itibariyle komünist olan AKEL partisinden Dimitris Hristofyas kazandı.
21 Mart: Hristofyas ile Talat arasındaki ilk görüşmeyle yeni barış görüşmeleri başladı.
23 Mayıs: Hristofyas ve Talat, yeniden birleşmiş federasyonun iki kurucu devlete ve tek uluslararası kimliğe sahip olacağına dair uzlaştıklarını açıkladı.
3 Eylül: Hristofyas ile Talat müzakerelerin ilk turuna başladılar, 11 ay süresince 40 kez bir araya geldiler.
- 2009 10 Eylül: BM'nin arabuluculuğundaki ikinci tur müzakereler başladı.
Aralık: AB ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları (AB Konseyi), Türkiye'nin limanlarını Kıbrıs Rum uçaklarına ve deniz araçlarına açmayı taahhüt eden 2005 tarihli Gümrük Birliği Ek Protokolünü uygulamasını gözden geçirecek.